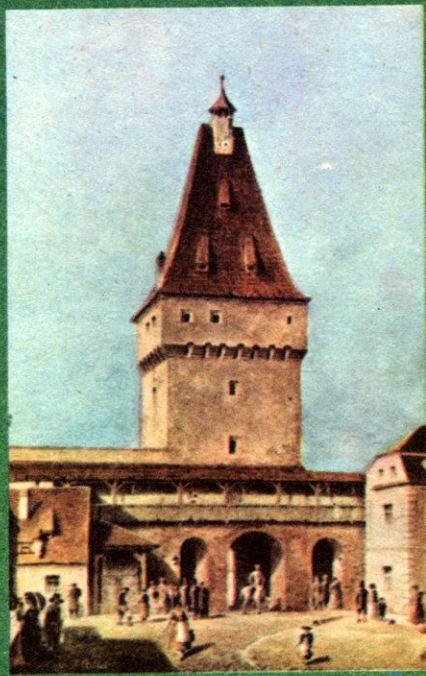

magazin istoric

ANUL XXI NR. 3 (240) MARTIE 1987

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XXI
Nr. 3 (240)
martie 1987

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

U.T.C. 1922-1987

• Glorioasă istorie: <i>Ion Ardeleanu</i>	2
• În primele rinduri ale luptei revoluționare: <i>M.C. Stănescu</i>	7
Precursorul Odobescu: <i>Ion Nestor</i>	10
1837 — Tezaurul de la Pietroasa — istorie și legendă: <i>Radu Harhoiu</i>	14
Costăcheștii: <i>Elena Diaconu-Monu</i>	16
Din culisele demiterii lui Nicolae Titulescu: <i>George G. Potra</i>	22
Radu R. Rosetti — pagini de jurnal	27
Pe urmele strămoșilor (XVIII): <i>Ion Popescu-Pufuri</i>	33
Poporul român respinge agitațiile revizioniste	36
Amintirea lui Vlad Țepeș: <i>Gheorghe David</i>	38
Adevăratele călătorii ale stolnicului Constantin Cantacuzino: <i>Radu-Ștefan Ciobanu</i>	45
În București, acum 50 ani	54
• Campania cea mai lungă: <i>Louis Allen... 48</i> • Dispariția eschi- moșilor ihalmiuți: <i>Farlev Mowat... 48</i> • Realitate și legendă la Pergam: <i>Pop Simion... 51</i> • În inima Vichyului, cu ochii unei antipetainiste: <i>Louise Weiss... 58</i>	

• Concursul Magazin istoric, ediția a II-a, 1986, 30 din 30, răs-
punsurile la întrebări... 31 • Cărți sosite la redacție... 53 • Poșta
Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

①④ Operă de pionierat a istoriografiei românești, *Tezaurul de la Pie-
troasa* (3 vol., 1889-1900), monografia închinată de Al. Odobescu celebrului
tezaur „Cloșca cu pui de aur” descoperit în 1837, retipărită într-o exco-
lenta ediție în urmă cu câțiva ani, semn al valorificării moștenirii noastre cul-
turale, constituie, după cum nota arheologul Ion Nestor, într-o conferință
ținută în perioada interbelică, „una din marile fapte de știință cu care
poporul nostru se mîndrește pe drept”.

În imagini, litografiile din ediția originală a *Tezaurului de la Pietroasa*,
reproduse și în volumul Al. Odobescu, *Opere* IV, Editura Academiei
R.S. România, București, 1976: a) Frontispiciu — imagine apărută și pe
supracoperta vol. IV al ediției amintite; b,d) Fibulele mici ale tezaurului
(puli); c) Vasul dodecagon; e) Tava de aur masiv, în greutate de 7,1540 kg
(Precursorul Odobescu, p. 10)

② Sibiul medieval — orașul în care a trăit o vreme și Vlad Țepeș. Gra-
vuri de epocă înfățișînd cîteva dintre porțile orașului, dispărute în prima
jumătate a secolului trecut, în cursul lucrărilor de modernizare: a) Poarta
Sag; b) Poarta Leșurilor; c) Poarta Elisabeta; d) Poarta Cisnădiei (Aminti-
rea lui Vlad Țepeș, p. 38)

③ Regina Egiptului, Cleopatra — căreia Marcus Antonius i-a dăruit
biblioteca din Pergam, una din cele mai vestite instituții culturale ale
antichității — a inspirat deopotrivă literatura și creația artistică. În imagine
pandantiv din aur, email și pietre prețioase, realizat în sec. XVI în Germania
și aflat în prezent la Schatzkammer der Residenz, din München (Realitate
și legendă la Pergam, p. 51)

U.T.C. 65
1922-1987

GLORIOASĂ ISTORIE

Conf. univ. dr. ION ARDELEANU

Aniversarea a 65 ani de la crearea Uniunii Tineretului Comunist proiectează și ea luminile istoriei asupra prodigioasei personalități a tovarășului Nicolae Ceaușescu, a vieții și luptei sale revoluționare, care se înscriu la loc de cinste în glorioasa istorie a poporului nostru. Ridicat în fruntea partidului și a țării prin hotărârile istoricului congres al comuniștilor români din 1965, tovarășul Nicolae Ceaușescu dă tinerelor generații înălțător îndemn de dăruire și devota-ment pentru binele patriei și omenirii.

"Pentru un revoluționar, pentru un fiu al țăranilor și muncitorilor nu există o altă cale decât calea luptei împotriva asupririi, pentru răsturnarea jugului burghezo-moșieresc, pentru o lume mai dreaptă și mai bună. Astfel, la vârsta de 16 ani am devenit activist al tineretului comunist, al partidului, revoluționar de profesie, cum se spunea... Pot spune că mi-am îndeplinit cu cinste și fără preget sarcinile încredințate, că am servit înoldeauna cauza partidului, cauza revoluției, idealurile socialismului, interesele și aspirațiile de dreptate ale poporului meu". Sint cuvinte rostite de tovarășul Nicolae Ceaușescu — nume gravat cu litere de aur pe frontispiciul patriei —, conducător comunist, revoluționar și patriot înflăcărat, neobosit luptător pentru triumful idealurilor de independență și libertate, de progres social. Omul a cărui viață s-a identificat din fragedă tinerețe cu lupta și idealurile poporului român pentru o viață demnă, pentru o patrie fericită, pentru o societate întemeiată pe dreptate și omenie, așa cum au visat-o cei mai buni fii ai săi de-a lungul istoriei. O pilduitoare biografie revoluționară care își găsește repere de rezonanță în însăși istoria cea mare a patriei. O biografie care de peste cinci decenii este nemijlocit legată de lupta revoluționară a partidului comunist, a Uniunii Tineretului Comunist pentru edificarea socialismului în patria noastră. O biografie care constituie cel mai însușitor exemplu pentru oamenii muncii, pentru întregul tineret al țării, care văd în președintele Nicolae Ceaușescu simbolul unei Româнії libere și independente, al unei țări care pă-șește cu demnitate în istorie.

În momentele definitorii ale vieții și luptei genialului strateg al mersului României spre orizonturile comuniste găsim cristalizată voința unui întreg popor.

Era în anul 1929. Venit în București la vârsta de 11 ani, tovarășul Nicolae Ceaușescu

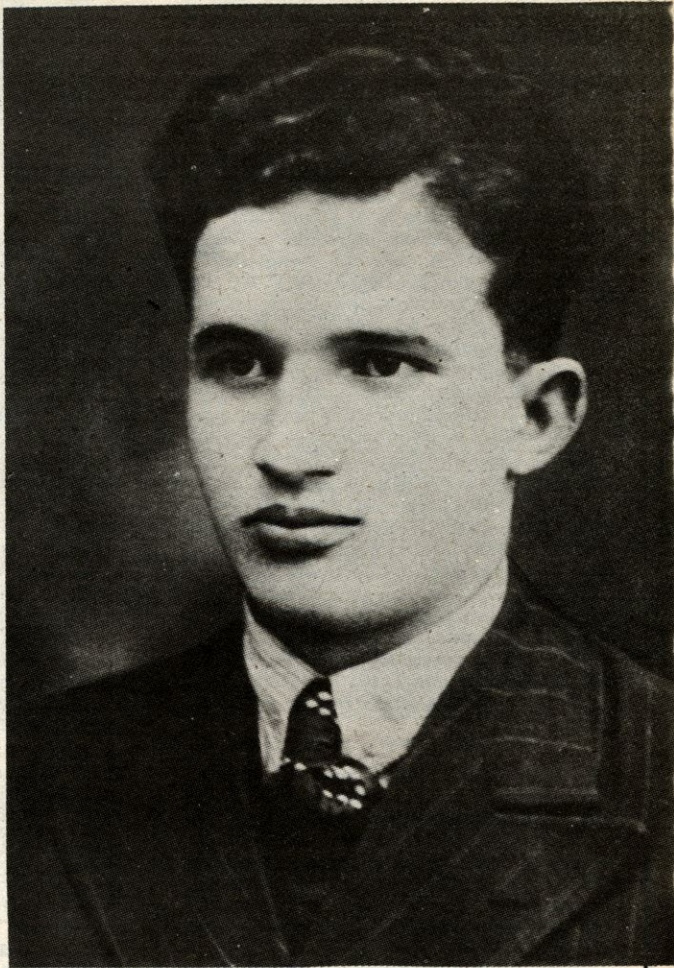
face primii pași la școala luptei de clasă, angajându-se ca ucenic la diferiți patroni. Prezența sa în Capitală coincide cu o epocă de puternic avânt revoluționar — dominantă a vieții social-politice a României în anii crizei economice din 1929-1933. Sint ani în care se desfășoară mari bătălii muncitorești, numeroase acțiuni ale maselor populare asuprite. Tînărul Nicolae Ceaușescu muncește din greu ca ucenic în diverse ateliere și fabrici din București, descifrînd sensurile puternicelor manifestații și greve muncitorești și alăturu-rîndu-se cu trup și suflet mișcării revoluțio-nare. Încă în 1930, la vârsta de 12 ani, se in-tegrează în viața și lupta tineretului sindical revoluționar, fiind un participant activ la marile desfășurări de forțe muncitorești, la grevele și demonstrațiile lucrătorilor din București. Acestea îi dau tînărului muncitor sentimentul încrederii depline în clasa munci-toare, contribuind hotărîtor la formarea sa ca neobosit luptător pentru cauza eliberării sociale și naționale a patriei. În 1933 intră în rîndurile Uniunii Tineretului Comunist, re-marcîndu-se de la început prin spiritul său revoluționar, prin abnegația și dăruirea pentru cauza clasei muncitoare. O confirmare a stimei și încrederii de care se bucură o con-stituție alegerea sa, în iunie 1933, ca delegat al tineretului democrat din București, la Con-ferința luptătorilor antifasciști din România, prilej cu care, deși are doar 15 ani, este ales membru al Comitetului Național Antifascist. Alături de alți luptători revoluționari, de-mocrați și progresiști, tovarășul Nicolae Ceaușescu reprezintă în acest organism intru-chiparea spiritului patriotic și democratic al muncitorilor tineri, hotărîrea lor de a lupta energic împotriva pericolului fascist și reviz-ionist, pentru pace și înțelegere între popoare.

Militantul revoluționar susține cu strălucire primele examene la cea mai exigentă școală — școala luptătorilor revoluționari. La 23 noiembrie 1933 este arestat și deferit Parche-tului Tribunalului Jilfov, sub grava acuzație de „încitare la grevă și răspîndirea de așise împotriva ordinii publice". Este eliberat ca urmare a protestelor apărute în ziarele de-mocratice și progresiste ale vremii.

În cursul anului 1934, manifestîndu-se activ în conducerea Comitetului Na-țional Antifascist, militantul comunist Nicolae Ceaușescu este confruntat în repetate rînduri cu autoritățile represive ale regimului bur-ghez. La 27 iunie 1934, este arestat la Craiova, unde venise ca reprezentant al tineretului

pentru a depune mărturii în favoarea conducătorilor luptelor muncitorești din anii 1932-1933. Interogat de poliție, tânărul comunist nu se lasă intimidat, declarînd fără reținere că venise la Craiova din proprie inițiativă, ca unul ce participase la stringerea de semnături pe memoriile de protest și de solidaritate, fiind „delegat de către organizațiile muncitorești din Capitală să meargă la Craiova, pentru a depune aceste proteste și a face declarații favorabile cefe-riștilor de la Grivița”. Autoritățile locale alertează Ministerul de interne: „Vă semnalăm, în vederea luării măsurilor de rigoare, pe comunistul Nicolae Ceaușescu, că, făcîndu-se vinovat de aducerea de adeviziuni de solidaritate a muncitorilor cu cefe-riștii condamnați în procesul de rebeliune, a fost deferit Parchetului Tribunalului din Craiova și apoi pus în libertate, după care s-a întors în Capitală”. Aceasta însemna în limbajul autorităților respective intensificarea urmăririi și a persecuțiilor împotriva militanților revoluționar.

lanțul arestărilor continuă și, la 26 august 1934, tânărul comunist este judecat din nou de Consiliul de război al Corpului II Armată pentru difuzare de „manifeste revoluționare și pentru acțiuni împotriva statului”. O lună mai tirziu, la 20 septembrie, la sediul de pe strada Foișor, nr. 9 din București, are loc o importantă întrunire a Comitetului Național Antifascist. Pretextînd că întrunirea se ținea fără autorizația prealabilă a Prefecturii de poliție, organele represive devastează sediul și arestează pe participanți. După ce îl notează în fișe cu calificativul „agitator comunist periculos”, autoritățile dispun „expulzarea” comunistului Nicolae Ceaușescu și trimiterea lui „la urmă”, sub escortă pînă în satul natal. În pofida interdicției, a măsurilor de supraveghere, tânărul militant comunist revine în scurt timp la București și se încadrează cu aceeași energie și devotament în activitatea revoluționară. Experiența sa bogată în domeniul luptei antifasciste își evidențiază roadele nu numai în București, ci și în numeroase alte localități din județele Argeș,

În 1939, tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost ales membru al Secretariatului C.C. al Uniunii Tineretului Comunist, conducînd din însărcinarea partidului acțiunea de refacere a organizației revoluționare a tineretului.

Prahova, Dimbovița, Mehedinți. Este prezent, cu sfatul și cu fapta, pretutindeni unde nevoile partidului sînt mai mari. Participă la ședințele din 1935 ale organizației județene Mehedinți a U.T.C., ținute la Turnu Severin în casa conspirativă din strada Virtutii, în calitate de instructor pentru Oltenia al Uniunii Tineretului Comunist, îndrumînd activitatea revoluționară de tineret pe făgașul luptei antifasciste. Așa se explică contribuția efectivă a tineretului revoluționar în campa-

nia alegerilor parlamentare parțiale din acest județ, organizată și condusă de P.C.R. în lunile ianuarie-februarie ale anului 1936, campanie în care, unite, forțele democratice antifasciste dobîndesc o victorie de prestigiu¹.

În 1935, tovarășul Nicolae Ceaușescu îndeplinește, succesiv funcțiile de secretar al organizației U.T.C. din București, al Comitetului Regional Oltenia și al Comitetului Regional Valea Prahovei. Sarcinile de mare răspundere politică pe linia organizării și educării tineretului din regionalele U.T.C. Oltenia și Valea Prahovei sînt exemplar îndeplinite, în ciuda nenumăratelor greutăți. Deplasările repetate la Craiova, Turnu Severin, Rimnicu Vilcea, Pitești, Ploiești, Tîrgoviște ș.a., asigură un contact permanent cu masele de tineri muncitori, țărani, intelectuali, studenți și militari, cu organele locale de conducere ale U.T.C. și ale altor organizații democratice și progresiste. Participarea sa directă la cele mai însemnate manifestări ale tineretului oferă siguranța înfăptuirii multelor sarcini care revin organizațiilor U.T.C. în acei ani furtunoși, de luptă și înfruntare cu aparatul de represiune polițienesc. Comuniștii și uteciștii se află de fiecare dată în fruntea acțiunilor, fiind urmați exemplar de numeroși alți tineri și virșnici, care văd în ei pe adevărații purtători ai năzuințelor și destinului patriei și poporului român.

La 15 ianuarie 1936, tovarășul Nicolae Ceaușescu este arestat în comuna Ulmi, județul Dimbovița, unde participase la o ședință ilegală a organizației U.T.C. Dimbovița. Este deferit, împreună cu alți militanți revoluționari, Tribunalului Militar al Consiliului de Război al Corpului V Armată Brașov. Peste ani, unul din tovarășii de luptă, rîndind extraordinara tărie de caracter, dirzenia cu care secretarul general al partidului a înfruntat forțele represive în timpul procesului din 1936², arată: „Era mai tînr decît majoritatea celor arestați, dar prin abnegația și dirzenia sa constituia un exemplu și un imbold pentru fiecare dintre noi în privința comportării în fața justiției burheze. Ne-a arătat atunci, «pe viu» ce înseamnă a-ți păstra demnitatea de revoluționar”.

Curajul, dirzenia și principialitatea politică de care au dat dovadă militanții comuniști și antifasciști, în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu, judecați de Tribunalul Militar din

Brașov, au imprimat acestui proces un ecou larg în cadrul opiniei publice democratice și au stimulat mișcarea de solidaritate cu militanții revoluționari întemnițați.

În centrul atenției completului de judecată s-a aflat conducătorul grupului de acuzați, militantul revoluționar Nicolae Ceaușescu, care cu hotărîre și curaj a respins acuzațiile formulate de autorități, a demascat totodată abuzurile la care fuseseră supuși acuzații în timpul arestului. Alături de alți tovarăși, cu care împărțase calvarul zilelor de proces, comunistul Nicolae Ceaușescu — condamnat în ziua de 5 iunie 1936 la 2 ani și șase luni închisoare, 2 000 lei amendă și un an de interdicție de a părăsi satul natal — a fost întemnițat la Doftana. Lupta revoluționară, viața în colectivele din închisori și lagăre — cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — „au constituit o înaltă școală de pregătire politico-ideologică, de educare și formare în spiritul principiilor eticii și echității socialiste și comuniste. Activiștii revoluționari, comuniștii, puneau mai presus de orice interesele maselor populare, lupta împotriva asupritorilor, ei renunțau la tot, împărțind de multe ori între ei ultima bucată de pîine, dar fiinduș se steagul luptei revoluționare. În mod deosebit aș dori să menționez viața organizată în închisori, în spiritul principiilor eticii comuniste, care a dat tărie și forță tuturor celor închiși să reziste prigoanei, înfometării, mizeriei și să fină sus steagul luptei revoluționare, să nu se plece nici un moment în fața claselor exploatare”.

La Doftana, unde se aflau întemnițați numeroși militanți comuniști și antifasciști, neînfricatul luptător revoluționar, purtător al înaltelor idealuri ale clasei muncitoare, desășoară o bogată activitate de partid, cu un profund conținut și semnificație politică. Comuniștii îi încredințează munca de secretar al unei celule a P.C.R. „Comuniștii — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea rostită la împlinirea a 50 ani de la întemnițarea sa la Doftana — au transformat Doftana dintr-o închisoare de distrugere într-o universitate revoluționară, de formare a luptătorilor comuniști, revoluționari, devotați poporului, cauzei socialismului, libertății și păcii”.

La 8 decembrie 1938, abia ieșit din Doftana, tovarășul Nicolae Ceaușescu se încadrează noilor condiții de activitate cu entuziasmul și abnegația specifice revoluționarului călit în aspre bătălii de clasă. Din însărcinarea P.C.R., îndrumă activitatea din breșele de muncitori, militind pentru ca acestea să aibă un pronunțat caracter revoluționar, să promoveze interesele generale și specifice ale oamenilor muncii și, în același timp, in-

¹ Magazin istoric, nr. 2/1976.

² Amănunte despre desfășurarea procesului și ecourile sale, în Magazin istoric, nr. 4/1981 și 5-6/1986.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu înconjuurați cu dragoste și recunoștință de tîndra generație a patriei

cepe muncă pentru reorganizarea Uniunii Tineretului Comunist.

În împrejurări internaționale în care România este grav amenințată de agresivitatea statelor fasciste și revizioniste, militanțul comunist Nicolae Ceaușescu însuflă tineretului convingerea că trebuie să acționeze cu toată energia pentru înfăptuirea unității de acțiune a clasei muncitoare, ca factor catalizator al poporului român într-un front unic național de luptă împotriva primejdiei fasciste și de război, pentru libertatea și independența țării. Ardoarea, devotamentul, spiritul de sacrificiu ale tovarășului Nicolae Ceaușescu se îmbină cu deosebite calități organizatorice, capacitate de analiză, discernămint și viziune de perspectivă în aplicarea liniei strategice și tactice a partidului.

Prestigiul de care se bucură vajnicul luptător comunist în rindurile militanților partidului, ale muncitorilor este ilustrat cu putere de amploarea demonstrației antifasciste și antirăzboinice de la 1 Mai 1939 din Capitală, în a cărei organizare și conducere tovarășul Nicolae Ceaușescu are un rol important. Presa revoluționară a vremii înregistrează în București peste 20 000 participanți, din piepturile

cărora răsună lozincile promovate de Partidul Comunist Român: *Trăiască Democrația! Vrem România liberă și independentă! Vrem respectarea granițelor! Jos fascismul! Jos hitlerismul! Jos războiul! Trăiască integritatea teritorială a României!*¹

În cursul anului 1939, tovarășul Nicolae Ceaușescu își aduce o contribuție hotărîtoare la reorganizarea Uniunii Tineretului Comunist, organizație care pe baza unor indicații din afara țării fusese desființată în anul 1936. În vederea pregătirii Conferinței de reorganizare a U.T.C. se constituie o Comisie a cărei activitate este puternic impulsionată de activitatea remarcabilă a comunistului Nicolae Ceaușescu, de personalitatea și elanul său tineresc, revoluționar. În perioada premergătoare tinerii Conferinței au loc o serie de ședințe cu responsabili comisiilor din sectoarele Capitalei, între aceștia aflîndu-se și militanta comunistă Elena Petrescu. Aflată în fruntea tineretului în unul din sectoarele Bucureștilor, Elena Petrescu s-a impus prin activitatea politică intensă desfășurată

¹ Marile demonstrații de la 1 Mai 1939 au fost larg evocate în *Magazin istoric*, nr. 4/1974, 4/1979 și 4/1984.

surată în cadrul cercurilor culturale de pe lângă breslele muncitorești. Conferința pentru reorganizarea Uniunii Tineretului Comunist, desfășurată în toamna anului 1939, într-o casă conspirativă din București, de pe Șoseaua Giurgiului, marchează încheierea procesului de reorganizare a U.T.C.; ea adoptă programul de acțiune și alege organele de conducere ale Uniunii Tineretului Comunist. Apreciind excepționalele sale calități de organizator, propagandist, spiritul său combativ și intransigent, Conferința îl alege pe tovarășul Nicolae Ceaușescu în Secretariatul C.C. al U.T.C. În cursul aceluiași an 1939, îmbinând în mod strălucit activitatea revoluționară practică cu aceea de pregătire general-revoluționară, în perioada 26 iunie-26 iulie, tovarășul Nicolae Ceaușescu urmează cursurile școlii de cadre a P.C.R., organizată ilegal într-o casă conspirativă din Ploiești. Hotărârea cu care își urmează drumul revoluționar, bogata sa activitate atrag în continuare atenția organelor represive, care îl judecă în contumacie, la 22 martie 1939 și la 16 martie 1940.

Prin instaurarea regimului de dictatură militaro-fascistă, în septembrie 1940, pentru toate forțele progresiste și democratice, și în primul rând pentru P.C.R., a început o perioadă de înăsprire la maximum a represivității anticomuniste și antidemocratice. Urmărit permanent de organele represive, la 22 august 1939, prin sentința nr. 2 696 a Tribunalului Militar al Corpului II Armată din București, tovarășul Nicolae Ceaușescu este condamnat în contumacie la 3 ani închisoare, 3 ani interdicție, 20 000 lei amendă și 5 000 lei cheltuieli de judecată. Organele represive nu-l pot aresta decât în vara anului 1940, la 29 iulie, într-o casă conspirativă a partidului, situată pe str. Bibescu Vodă nr. 19. Este judecat de urgență și condamnat la 3 ani închisoare. După ce face mai întâi carantina obligatorie la închisoarea Văcărești, este trimis la cea de la Jilava (1 august 1940-20 februarie 1942), apoi la Caransebeș (21 februarie 1942-21 iulie 1943). La 9 august 1943, prin Ordinul nr. 31050 al Ministerului de interne, tovarășul Nicolae Ceaușescu — caracterizat drept „comunist notoriu” — este deținut în lagărul de internați politici de la Tg. Jiu pînă la 4 august 1944. În conducerea organizației de partid din lagăr, alături de alte cadre de bază ale partidului comunist, își aduce o contribuție însemnată la elaborarea liniei politice și tactice a celei de partid din lagăr, la pregătirea acțiunilor ce aveau să culmineze cu declanșarea, la 23 august 1944, a revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și anti-

imperialistă. În zilele fierbinți ale lui august 1944, alături de alți militanți ai partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu se află în primele rânduri ale luptei pentru eliberarea patriei. În numele P.C.R. ia cuvîntul la marile întruniri muncitorești ce au loc în București în zilele de 30-31 august 1944. Militantului comunist ale cărui experiență organizatorică, capacitate de muncă, discernămint și competență politică își găsiseră deja o strălucită concretizare în activitatea revoluționară din anii ilegalității, îi este încredințată conducerea U.T.C. În calitate de secretar al C.C. al Uniunii Tineretului Comunist, tovarășul Nicolae Ceaușescu desfășoară o activitate neobosită pentru antrenarea largă a tinerei generații în marile bătălii pentru adevini transformări revoluționare în patria noastră.

Poporul nostru, întregul partid apreciază contribuția de o inestimabilă valoare teoretică și practică a tovarășului Nicolae Ceaușescu la elaborarea și realizarea cu succes a edificării bazelor economice ale socialismului în România, la fundamentarea și promovarea celor mai viabile căi și soluții în vederea propășirii patriei, la înaintării sale ferme pe calea socialismului.

Remarcabila personalitate a președintelui Nicolae Ceaușescu a făcut ca prin tumultuoasa sa activitate în viața internațională să fie definit drept Erou al păcii, determinînd ca numele României să fie asociat inițiativelor de larg răsunet istoric în vederea asigurării dezarmării, securității și cooperării între toate națiunile lumii. Epoca istorică inaugurată de Congresul IX al partidului, cea mai bogată în împliniri din întreaga istorie națională, este dominată decisiv de puternica personalitate a secretarului general al partidului, poartă pecetea gîndirii și acțiunii sale revoluționare, fundamentate pe aplicarea creatoare a principiilor materialismului dialectic și istoric, ale socialismului științific la condițiile concrete ale țării noastre. Exprimînd cerințele obiective ale dezvoltării țării, aspirațiile și idealurile poporului nostru, hotărîrile și înfăptuirile istorice ale Congreselor IX, X, XI, XII și XIII au dinamizat puternic energiile creatoare ale întregii națiuni, au asigurat mersul neabătut înainte al poporului nostru pe calea făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate.

Înnobilind istoria națională și universală printr-o operă magistrală, profund cutezătoare și mereu înnoitoare, președintele Nicolae Ceaușescu conduce partidul și țara cu înțelepciune, clarviziune, și dinamism, fiind simbolul unității în cuget și simțiri a poporului, al înfăptuirii idealurilor sale de libertate, pace și progres. ■

Formarea Uniunii Tineretului Comunist în 1922, la un an după crearea Partidului Comunist Român, a constituit un moment crucial în istoria mișcării revoluționare de tineret din România. Desfășurându-și activitatea în condiții grele de ilegalitate, înfruntând teroarea, închisorile și câteodată chiar moartea, tinerii comuniști au ținut întotdeauna sus steagul luptei revoluționare împotriva regimului burghezo-moșteresc, pentru eliberarea națională și socială a României.

NICOLAE CEAUȘESCU

ÎN PRIMELE RÎNDURI ALE LUPTEI REVOLUȚIONARE

M. C. STĂNESCU

Începînd cu epoca modernă, îndeosebi după afirmarea clasei, muncitoare în viața social-politică a țării, tineretul s-a manifestat ca una din forțele importante ale progresului istoric al poporului nostru, aducîndu-și contribuția însemnată la înfăptuirea nobilelor sale idealuri de dreptate socială și libertate națională. Implicarea tineretului în marile evenimente care au marcat destinele istorice ale României s-a realizat fie alături de generațiile mai vîr-

stnice, fie în mod direct, sub conducerea propriei sale organizații¹.

În istoria mișcării revoluționare de tineret din România data de 19-20 martie 1922 marchează însă un moment de excepțională însemnatate: crearea Uniunii Tineretului Comunist, înconunarea luptei de decenii pentru constituirea unei organizații proprii, care să unească într-un singur tot energile tinerel generații, dornică să așeze la temelile dezvoltării țării principiile dreptății, egalității, libertății și progresului.

Delegați din toate părțile țării

Duminică, 19 martie 1922. Din primele ore ale dimineții, sala din strada Academiei nr. 37, aceeași în care cu aproape un an în urmă își începuse lucrările și Marele Congres de făurire a Partidului Comunist Român, cunoaște din nou animația marilor evenimente. „Într-o atmosferă de seriozitate impunătoare”, citim în *Tineretul socialist* din 25 martie 1922, își deschide lucrările „prima conferință generală a

tineretului socialist din România, la care participă delegații din toate părțile țării”. Evenimentul are loc în condițiile în care principalii conducători ai partidului comunist și ai tineretului revoluționar, arestați înainte sau în timpul Congresului din mai 1921, sînt implicați în procesul creării P.C.R.², aflat în plină desfășurare în acele zile. Acesta este și motivul pentru care Lucrețiu Pătrășcanu propune ca lucrările să se țină „sub președinția de onoare a tovarășilor închiși”.

Încă de la deschiderea lucrărilor conferinței, se evocă momente de seamă din istoria poporului român, din lupta

clasei muncitoare și a partidului său revoluționar pentru unitate națională, independență, pentru pace și o viață mai bună.

Apelul la trecut, la experiențele acestuia este o idee care domină lucrările. Cu aproape o lună în urmă, L. Pătrășcanu scria: „Continuatori ai vechiului partid socialist, noi, partidul comunist, începem organizarea și lupta cu tot bagajul de experiențe și învățăminte ale unui trecut furtunos”. Legătura strînsă cu trecutul, conștiința necesității ridicării pe o treaptă superioară a tradițiilor vechii mișcări de tineret prin ancorarea ei fermă în marile realități ale statu-

^{1,2} Magazin istoric, nr. 2/1982; 5/1971.

lui unitar-național rezultă limpede și dintr-un comunicat răspândit de către Mișcarea Tineretului Socialist cu citeva zile înainte de deschiderea conferinței. Documentul sublinia faptul că aceasta trebuia să măreze „*începutul organizării*”, „*refacerea și reorganizarea mișcării noastre*” la nivel național, avînd la bază principiile revoluționare, comuniste.

După deschiderea conferinței, N. Popescu-Doreanu prezintă Raportul Comitetului Central (provizoriu), insistînd, între altele, asupra muncii depuse în direcția reorganizării mișcării revoluționare de tineret în perioada de după Congresul de făurire a P.C.R.

Lucrările sînt reluate după-amiază, delegaților aducîndu-li-se la cunoștință salutul pe care Gh. Cristescu, în numele partidului, îl trimite din închisoare. Iau apoi cuvîntul reprezentanții ai delegațiilor regionale și locale pentru a prezenta rapoarte asupra activității lor. Discuțiile care urmează se prelungesc pînă a doua zi, 20 martie, la ora 8 dimineața.

După o pauză de numai o jumătate de oră, în ziua de 20 martie, lucrările sînt reluate prin prezentarea de către L. Pătrășcanu a raportului intitulat *Reorganizarea mișcării tineretului*. Pornind de la situația existentă în acel moment în cadrul organizațiilor politice și profesionale naționale și internaționale, raportul precizează că, trăgînd învățăminte din „*experiența unui trecut ce ne poate foarte mult folosi*”, organizația unică, revoluționară a tineretului, care, prin orientarea sa politico-ideologică, prin căile și mijloacele de luptă preconizate, prin cadrele sale de conducere, își desfășoară activitatea sub îndrumarea nemijlocită a partidului comunist, trebuie să ducă o intensă muncă cultural-educativă în mijlocul tinerilor, îndeosebi al ucenicilor și tinerilor muncitori, cu scopul de a-i pregăti să participe la marile acțiuni ale clasei muncitoare, pentru că „*muncitorimea tîndră face parte din clasa muncitoare*” și are aceleași interese și idealuri.

După ample discuții, conferința alege o comisie însărcinată cu redactarea unui plan concret de reorganizare a mișcărilor revoluționare de tineret.

La punctul patru de pe ordinea de zi este prezentat raportul intitulat *Chestiunea unificării*, în care, înfățișînd situația organizatorică a mișcării de tineret (existența în acel moment a trei organizații: Vechea Românie; Bucovina; Transilvania și Banat), se ajunge la concluzia că, mai mult ca oricînd, este necesară „*o conlucrare strînsă, pînă la congres, cînd se va face unificarea definitivă*”; pivotul în jurul căruia urmează să se desfășoare întreaga activitate organizatorică este Mișcarea Tineretului Socialist din România. În acest sens, organizația de tineret din Transilvania și Banat își și desemnează un reprezentant în Comitetul Central al Mișcării Tineretului Socialist, cu sediul la București. Subliniind importanța deosebită a unificării depline, delegatul organizației din Iași, studentul comunist Dumitru Filipescu, afirmă că „*aceasta este condiția oricărei mișcări puternice de masă*”. Toți cei care iau cuvîntul își exprimă adiezuirea la propunerea de unificare.

Cu acordul deplin al tuturor delegaților, Conferința generală a tineretului, din 19-20 martie 1922, adoptă și alte documente importante. Astfel, printr-un apel adresat muncitorimii tinere din România, aceasta este chemată ca, prin luptă organizată alături de vîrstnici, să-și intensifice eforturile pentru înfăptuirea idealurilor clasei muncitoare. O moțiune specială salută memoria celor căzuți pentru dezrobirea proletariatului și pe militanții implicați în procesul din Dealul Spirii. Alte două moțiuni exprimă protestul tineretului revoluționar împotriva procesului amînit și solidaritatea sa cu proletariatul rus. Totodată, conferința expediază două scrisori: una către tineretul comunist din Bulgaria, răspunzînd, astfel, salutului acestuia, iar cea de a doua Internaționalei Tineretului Comunist, la care organizația de tineret din Transilvania și Banat era afiliată încă din 1920.

Sub directivele partidului comunist

Principalul document adoptat de conferință este *Regulamentul de reorganizare a Mișcării Tineretului Socialist din România* care sintetizează rapoartele și discuțiile desfășurate timp de două zile, stabilind cadrul programatic și organizatoric pentru unificarea mișcării de tineret și țelurile politice, economice și sociale ale acesteia. Documentul precizează, de la început, că scopul Mișcării Tineretului Socialist din România este acela de a organiza masele de tineri, de a le face o solidă educație cultural-politică și de a le conduce în luptele politice și economice, încadrate „*în frontul de luptă al întregului proletariat român*”. Se precizează, de asemenea, că sediul Comitetului Central al Mișcării Tineretului Socialist se află în București și că din Comitetul Central fac parte, de drept, secretarii tuturor organizațiilor regionale din țară.

Regulamentul are și un adaos, intitulat *Explicațiune*, care detaliază unele idei din documentul principal. De pildă, reluînd problema necesității unei organizații proprii de tineret, se subliniază faptul că „*tineretul, ca organizație proprie, nu trebuie considerat ca [o] organizație străină de trupul întreg al proletariatului, ci [ca] o organizație ce intră în mod natural și direct în cadrul mișcării proletare, cu alte cuvinte, tineretul e și el o organizație proletară, care admite principiile ce stau la baza unor asemenea organizații, cum e, de exemplu, principiul luptei de clasă*”.

În timp ce se desfășoară conferința, tinerii revoluționari, muncitori și intelectuali, așteapă înaintea sau în timpul Marelui Congres de făurire a P.C.R., din mai 1921, și implicați în procesul din Dealul Spirii, afirmă cu patos și curaj, în fața instanței militare, dreptul la organizare pe principii revoluționare a tineretului, a muncitorimii în general, își fac un titlu de mîndrie din faptul de a fi aderat la ideile revoluționare, comuniste de a căror biruință sînt pe deplin

convinși. Ei acționează și gîndesc laolaltă cu cei care, în libertate, participă la lucrările conferinței, chemată să dea un curs nou întregii activități revoluționare a tineretului din România. „Recunosc că sînt în mișcarea socialistă de la 1918. Spre ea m-a îndemnat viața-mi de suferințe și conștiința că partidul socialist este singurul partid care apără interesele celor mulți și nedreptățiți. Îmi fac un titlu de glorie din acest lucru”. Perma și emoționanta declarație aparține tinerei muncitoare Elena Filipescu (Filipovici), care abia trecuse pragul vârstei de 18 ani. Timotei Marin, student al Universității din Iași, nu se lasă intimidat de judecătoria militari, declarînd că este ferm convins că „societatea comunistă va triumfa”; aceeași convingere și-o exprimă și colegul său timișorean, Iosif Hutschnecker, care afirmă că „întreaga transformare socială se va face în sensul ideilor comuniste”.

Trăgînd o concluzie generală cu privire la însemnătatea conferinței, *Tineretul socialist* din 25 martie 1922 arată: „Rezultatele conferinței sînt imense. Unificarea, care le dă organizațiilor noastre forță și viață, unificarea a început. Unificarea sufletească, care, pe deasupra tuturor piedicilor, va deveni unificarea naturală a întregii noastre mișcări, a fost opera de căpetenie a conferinței de duminică. Dar nu numai aceasta a fost opera conferinței noastre. Bazele și directivele noii organizații au fost date mișcării tineretului”.

Într-adevăr, după această reuniune (congresul preconizat nu a mai avut loc), organizația revoluționară de tineret cunoaște o neîntreruptă dezvoltare, afirmîndu-se puternic în apărarea intereselor tinerei generații. acționînd așa cum o definea un document de la sfîrșitul anului 1922, „sub directivele partidului comunist”. Țelurile și caracterul

organizației sînt definite și în documentul intitulat *Noua orientare a Uniunii Tineretului Socialist*, din primăvara anului 1924: „În partidul comunist noi vedem singurul partid muncitoresc revoluționar din România și, de aceea, putem să ne afiliem lui cu toată încrederea că nu facem decît să servim interesele muncitorimii tinere”.

Imediat după afilierea la Internaționala Tineretului Comunist, în aprilie 1924, odată cu Partidul Comunist Român și alte organizații aflate sub conducerea acestuia, este scoasă în afara legilor și Uniunea Tineretului Comunist, începîndu-și eroica epopee a celor două decenii de ilegalitate. Angajamentul publicat la 6 aprilie 1924 de *Tineretul socialist* a fost îndeplinit cu cinste: „Cu toate loviturile burgheziei, vom rămîne la postul nostru și, dacă vom cădea în lupta cu asupritorii noștri, vom fi înlocuiți de noi luptători pentru cauza comunismului, ea fiind cauza proletarietului”.

În cele două decenii de luptă ilegală (1924-1944), sub conducerea directă a Partidului Comunist Român, U.T.C. s-a aflat în primele rînduri ale luptei pentru dreptate socială, pentru apărarea independenței

și integrității teritoriale a patriei, pentru pace și colaborare între popoare, împotriva fascismului și revizionismului. Organizîndu-și activitatea pe baze ilegale, U.T.C. reușește, în ciuda terorii și a represiei aparatului de stat burghez, să-și îndeplinească cu cinste rolul de conducător al luptei tineretului muncitor, de la sate și orașe, din școli și facultăți, din cazărmi, pentru o viață mai bună, pentru triumful socialismului. Îmbinînd cu măiestrie activitatea legală cu aceea ilegală, organizația comunistă a tineretului creează o serie de organizații legale — politice, culturale, sindicale, sportive — pentru toate categoriile de tineri, editează un mare număr de gazete, reviste, ziare, broșuri, manifeste etc. Activînd în rîndurile organizațiilor admise de autorități, tinerii comuniști le influențează orientarea în direcții revoluționare. Corespunzător unei perioade sau alteia, U.T.C. formulează cele mai adecvate cerințe și revendicări ale tinerei generații, în așa fel încît „steagul roșu încredințat U.T.C. de partidul comunist — cum sublinia un apel al C.C. al U.T.C. din 15 martie 1940 — va deveni steagul a sute de mii de tineri”. ■

PRECURSORUL ODOBESCU

ION NESTOR

Așezat la loc de cinste în galeria clasicilor literaturii noastre, Alexandru Odobescu (1834-1895) este revendicat cu egală îndreptățire de arheologia românească drept primul ei mare reprezentant. Coincidența a făcut ca el să se fi născut în același an, 1834, în care la București lua ființă prima instituție muzeală menită, între altele, „a strânge acolo câte antichități se mai găsesc risipite printr-acest Prințipat”. Copilăria și tinerețea viitorului arheolog au corespuns, astfel, începuturilor romantice ale preocupărilor pentru antichități la noi, iar maturitatea sa afirmării arheologiei ca știință istorică cu obiect și metode proprii, tot mai bine definite.

Creații științifice a lui Odobescu, rolului său în istoria arheologiei românești și europene le-au fost dedicate în ultimul sfert de veac mai multe studii generale ori de amănunt. Din rîndul acestora, merită în chip special amintite studiile introductive la Istoria arheologiei (reeditată în 1961) și la cercetările privind tezaurul de la Pietroasa (Opere, vol. IV, București, 1976). Pentru perioada antebelică, cînd preocupările față de opera de arheolog a lui Odobescu au fost sporadice, înregistrăm doar modeste încercări ale lui Al. Tzîgara-Samurcaș (1907) și Al. Busuloeanu (1934).

Descoperirea unui manuscris inedit aduce la iveală acum o nouă contribuție serioasă, competentă, a unui specialist de recunoscut prestigiu de a fixa locul lui Odobescu în arheologia românească. Este vorba de o conferință

ținută în 1943 de către Ion Nestor (1905-1974), pe atunci colaborator al Muzeului Național de Antichități din București, ulterior director al amintitului muzeu (1947-1951). Personalitate de seamă a arheologiei românești, Ion Nestor a fost, de asemenea, profesor la Universitatea

din București (din 1945), șef de secție la Institutul de arheologie (din 1956) și membru corespondent al Academiei R.S.R. (1955). Elev al lui Vasile Pârvan și al iluștrilor savanți germani Max Ebert și Gero von Merhart, Nestor publicase în 1933, la vîrsta de numai 28 ani, prima sinteză modernă, cuprinzătoare a trecutului patriei noastre de la paleolitic la cucerirea romană: *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, lucrare distinsă în 1934 cu premiul „Vasile Pârvan” al Academiei. „Textul conferinței păstrează stilul colocvial, sugerînd faptul că Ion Nestor nu îl pregătise

Ion Nestor

pentru tipar, ci exclusiv pentru o prezentare orală. În vederea publicării acestui text în Magazin istoric s-a optat pentru o formă intructivă prescurtată, de natură să evite repetările și o serie de amănunte neesențiale. Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile de text. Intervenițiile explicative din paranteze drepte și notele de subsol aparțin redacției.

Dr. Mircea BABEȘ,
Institutul de arheologie,
Universitatea București

Trăind într-un secol care, sub domnia lui Cuza Vodă și, apoi, a lui Carol I, înseamnă zidirea temeliei politice și culturale ale României moderne, într-o vreme cînd numeroase personalități, pe care pare că o iubitoare providență le dăruise țării de la grurile Dunării, creau în diferite domenii tiparele pentru

dezvoltarea de apoi, Al. Odobescu și-a ales prin cea mai fericită vocație un sector care, dacă el ar fi lipsit, ar fi rămas poate neîmplinit. Spre arheologie a fost îndemnat și a tîns Odobescu prin toate fibrele firii sale complexe de iubitor de frumos, căruia i se adăuga un mare însetat de știință. Faptul că Odobescu a fost și literat este — oarecum — mai mult un accident, dato-

rat acelei înzeestrări căreia ni-meni nu i se poate sustrage, așa cum nu i s-a putut sustrage de pildă nici Vasile Pârvan². Odobescu, a fost, sînt sigur că în înseși convingerile sale intime, numai arheolog — aceasta desigur în cuprinsul unei concepții a arheologiei care era aceea a vremii sale. Nuvelele sale istorice, pe care critica literară românească le revendică pentru

^{1,2} Magazin istoric, nr. 3/1979; 12/1982, 5/1985.

literatură, sînt ele însele concepute și scrise tot arheologie. Odobescu ne spune chiar el, odată că, pentru a face mai ușor de înțeles și pentru a apropia mai mult de sufletul cititorilor sau auditorilor săi ideile și faptele arheologice pe care voia să le răspîndească, s-a străduit să le prezinte în forma cea mai atrăgătoare.

Odobescu și-a adunat primele cunoștințe și a luptat cu primele gânduri proprii, ca mulți alții din vremea sa, la Paris. Paris înseamnă Occident, înseamnă locul de adunare a tot ce era pe acea vreme tîrziu sau stăruitoare adîncire spirituală a lumii civilizate. În acel Paris al studiilor sale tinerești, Odobescu nu găsește altă temă de dezvoltat, atunci cînd la vîrsta de numai 17 ani a trebuit să vorbească la Cercul Românilor, decît aceea pe care a intitulat-o cu viziune de misionar *Viitorul artelor în România*.

Întîmplarea a voit ca, în vremea de formare și apoi de atît de împlinită realizare a lui Odobescu, studiile și preocupările ce aveau să-i um-

ple atît de fericit și de folositor viața să treacă printr-o criză, care abia după marele salt în neființă realizat de Odobescu s-a limpezit. Potrivit cu concepțiile mediului în care s-a format, acela al umanismului și al arheologiei clasice, arheologia însemna pe atunci ceea ce Odobescu spune în cursul liber de la Facultatea de Litere din București, la care fusese chemat de Titus Maiorescu¹ în 1874, curs pe care l-a intitulat *Istoria arheologiei*: „Arheologia, domeniul, este știința care cercetează datinele și monumentele ce au rămas din secolii trecuți și s-au păstrat pînă la noi, sau în relațiuni scrise, sau în tradițiuni orale, sau mai ales în obiecte reale, plastice sau grafice; ea are sarcina de a aduna și de a controla aceste rămășițe, pentru a extrage din studiul lor special sau comparativ o cunoștință cît se poate mai deplină despre credințele, instituțiunile, practicile, uzurile, industriile și artele societăților vechi, adică despre starea morală și inte-

lectuală a omenirii la diferitele epoci ale dezvoltării sale”.

Înainte de a comenta puțin această concepție fundamentală a lui Odobescu despre arheologie, dați-mi voie să citez și propoziția imediat următoare: „O astfel de știință, spiritele cele mai înalte, cele mai adînci, cele mai filozofice, nu o pot nesocoti”. Și nu mă pot reține, mai ales că aici se vedește una din slăbiciunile nu atît omenești, cît ideologice ale lui Odobescu, de a aminti că imediat după aceea el identifică drept stimul „principal și imediat” al arheologiei „acea curiozitate, adeseori exagerată”, care „furnică uneori și prin inteligențele, cele mai mediocre”.

Reîntorcîndu-ne atenția asupra definiției pe care o dă Odobescu arheologiei, trebuie să reținem două lucruri. În primul rînd pomenirea plină de

Alexandru Odobescu și pagina de titlu a albumului cu stampe xilografice, publicat în 1875, „ca anexe la monografia asupra Tezaurului de la Petroșsa”

THESAURUL DE LA PETRÔSSA.

ALBUM
CONTINÎND XVI TABELLE
XYLOGRAPHIQUES
CARTE REPRESENTANT
ANTICHITĂȚILE DE AUR
GĂSIRATE ÎN LOCALUL
ROȘARULUI NAȚIONAL DE ANTICHITĂȚI
BUCUREȘCI

VEDEREA DE PE MUNTUL BETHINIA.

(Pe III planul superior, II colțul de la dreapta și o tabăla de aururi descoperite).

BUCUREȘCI.

MOULLEZ.

STABILIMENT DE ARTES GRAVURES, D'ENCRE, ALUMES & TOUS LES INSTRUMENTS.

înțeles a *datinelor*, aceasta în legătură cu despărțirea pe care o va face el apoi între antichități etice și estetice, și apoi neamintirea cu nici un cuvânt a rolului de prim ordin de document pur istoric al faptelor arheologice. Cred că în nici un alt fel nu se poate pune mai pregnant în relief concepția arheologului Odobescu, decît prin această prescurtată comentare a definiției, pe care se simte obligat să o transmită auditorilor săi universitari. Era concepția vremii și el a scotocit că, față de realitățile de la noi, era dator să o întemeieze și teoretic, sprijinit pe acel prestigiu de înaltă civilizație al Occidentului, pe care noua țară de la Dunăre nu-l putea dispregui.

Odobescu a putut vorbi despre Winckelmann¹. Dar iată că la atîta distanță de timp — sînt aproape o sută de ani — Institutul arheologic german își menține poziția, pe care Odobescu la 1874 a pus-o atît de limpede în valoare. Cînd a fost vorba să se definească rosturile arheologiei pentru secolul al XX-lea, s-a dat cuvîntul veteranului Ernst Buschor², în parte contemporan cu Odobescu, iar acesta — nu mult altfel ca Odobescu, dar mai luminat datorită atîtor experiențe arheologice cîștigate între timp — a definit arheologia, după ce a subliniat caracterul cu totul personal al oricărei definiri de disciplină științifică, astfel: „Cuvîntul arheologie înseamnă în fond știința despre lucrurile de început, despre rădăcinile celor de astăzi — așadar istorie pur și simplu. Dar astăzi arheologia înseamnă numai un sector din acest domeniu, deși este vorba de un domeniu uriaș; este sectorul istoriei omenirii care se poate percepe cu ajutorul privirii, al ochilor”. Și apoi: „Ogînda în care arheologul prinde viața istorică este reprezentată de rămășițele oamenilor care au fost. Arheologie este oricine

care atribuie un lucru făcut de mîna omului unei epoci trecute”. Și mai departe, pentru ca să ne apropiem de Odobescu: „În centrul preocupărilor stă arta plastică, ea fiind cea mai prețioasă moștenire, cea mai curată înveșnicire a omului”. Atît de exactă este potrivirea între cele spuse de Odobescu la 1874 și cele gândite de Buschor în 1937, încît mi-ar fi ușor să amintesc istorisirile lui Odobescu despre Pietro, bătrînul săpător al lui Rossi³ din catacombele Romei, punînd-o alături de observația lui Buschor, că latura de pură observație și înregistrare a arheologiei poate fi foarte bine împlinită de un simplu laborant.

Astfel ne întoarcem la acțiunea de lămurire, puțin polemică, a lui Odobescu la noi în țară. În afară de marea mișcare de sentimente și de idei care în secolul al XIX-lea pornea de la reînvierea culturii antice, același secol sclița și o altă tendință științifică. Erau frumoase desigur monumentele artei antice, erau înălțătoare gîndurile pe care ele le puteau naște în mintea păturii conducătoare a unei țări în formație, dar în același timp, aproape subteran, creștea în această Europă o nouă concepție despre cele mai vechi popoare, care nu erau nici greci, nici romani, nici egipteni și nici asirieni, ci erau pur și simplu așazisele popoare barbare ale Europei. Noi, românii, nu am avut din ferice, și aceasta în bună parte datorită lui Odobescu, o perioadă de manie arheologică, prin care au trecut toate națiunile culte din Europa. În secolul trecut, interesul și cercetările cu privire la cele mai vechi rămășițe ale locuirii omului pe pămîntul românesc, acele preocupări care astăzi sînt cuprinse în denumirea de preistorie, au luat chiar de la început înfățișarea strict științifică pe care nu ar trebui să o piardă niciodată. Au fost desigur dibușeli și greșeli, ca în orice in-

ceput, dar elementul fantastic și uneori șovin care a caracterizat în celelalte țări europene aceste începături — celto-mania, germanomania, slavomania — a lipsit la noi, fantasticul va interveni tirziu, prin opera postumă a lui Nicolae Densușianu despre Dacia preistorică.

O seamă de amatori începuseră, îndemnați de cercetările asemănătoare ce luau avînt în Europa a celei vremi, să caute și să dezgroape din pămîntul țării noastre resturile celor mai îndepărtate epoci istorice. Un mare rol a jucat în această activitate talentatul amator și ziarist Cezar Bolliac, care înfiinșase și o rubrică arheologică în ziarul său *Trompeta Carpaților*. Odobescu se alătură acestor preocupări, chiar dacă nu prin proprii cercetări de teren. Se îngrijește însă să pună sistem și să limpezască principiile acestor noi ramuri de arheologie și istorie care se naște. Iată cum îl prezintă el în 1872 pe Cezar Bolliac, a cărui primă „excursie arheologică” fusese publicată în 1846: „Dar mai cu seamă dl. Cesar Bolliac, pe care am avut norocita idee de a-l face luător aminte la obiectele și la monumentele preistorice, într-o excursiune de 24 de ore ce am făcut împreună, la 1869, pînă la ruinele unei cetăți de pe malul Prahovei, la Pucheni și la Tișnoș, dl. Bolliac a știut, cu acel dar de lesnicioasă însușire și cu acel spirit de intuițiune, care poate pînă la oarecare punct să nu fiină chiar seama de studii adînci și stăruitoare, să se inspire cu pasiune din acest nou ram al arheologiei”. Iar vorbind despre colecția de antichități a lui Bolliac, Odobescu face următoarea observație, de mare actualitate și astăzi încă: „Repejunea excursiunilor colectorului și multiplicitatea preocupățiunilor sale nu i-au permis a lua asupra fiecărei bucăți în parte acele note minuțioase despre localitatea și despre circumstanțele descoperirii, care sporesc meritul antichităților și le prefac, întotdeauna, din simple curiozități, în documente științifice”. Această atitudine critică a lui Odobescu a avut efecte foarte bune, chiar dacă a dus la un moment dat la cunoscuta po-

¹ Johann Joachim Winckelmann (1717-1768), arheolog și istoric de artă german, unul dintre întemeietorii istoriografiei de artă.

² E. Buschor, savant german, reprezentant de seamă al curentului estetizant în arheologia clasică, cu preocupări speciale privind istoria sculpturii și arhitecturii grecești.

³ Giovanni Battista de Rossi (1822-1894), scriitor la Biblioteca Vaticanului. A studiat catacombele Romei, rezultatele cercetărilor sale fiind sintetizate în lucrarea *Roma sotterranea* (1864-1877).

lemică, numai aparent glumeață, cu privire la „furnurile arheologice scornite din lulele preistorice” și l-a determinat apoi să facă acea distincție puțin răutăcioasă între simplul anticar și arheolog.

Combătînd exagerările sau nelimepezimea unor idei, Odobescu încerca să țină mereu o cumpănă cît mai dreaptă. Iată cum reacționează el, în conferința sa despre *Artele în România în periodul preistoric* (1872) față de unele tendințe ale vremii, pe care le socotea vătămătoare: „Sînt însă și oameni... pentru care simțămîntul estetic este un ce fără patrie, o facultate colectivă, eclectică, cosmopolită... Ei zic că frumosul este pretutindeni frumos, că arta este pretutindeni artă și, cu aceste principii, le pare cu totul indiferent de a introduce în sînul unei națiuni gustul artelor astfel precum le pricepe și le execută un alt popor, fără chiar de a se îngriji dacă uzurile [obiceiurile], dacă tradițiunile acelei națiuni n-ar prezenta ele înșile caractere mai apropiate de instinctul ei firesc, mai conforme cu gusturile ei, mai originale în fondul lor, într-un cuvînt mai naționale”.

Sufletul cald al lui Odobescu, pasiunea sa științifică mișcată de o mare iubire de țară și poporul său ni se vădesc cred mai bine ca oriunde atunci cînd, vorbind despre marea dragoste a danezilor pentru antichitățile lor, el adaugă: „Știți, domnilor, că acesta este un nobil mod de a-și iubi patria! El dovedește că o națiune care știe așa de mult să-și respecte datinele părintești nu voiește și nu poate să moară! Sufierea trecutului e încă atît de vivace în inima ei, încît o va conduce mereu cu aripile destine către viitor! Aș dori să putem și noi să deșteptăm un astfel de simțămînt în poporul nostru; aș dori să facem ca religiunea trecutului să se manifeste la dînsul printr-o preocupare constantă despre ceea ce au fost străbunii noștri”.

Această repede schițare a personalității și activității arheologului Odobescu nu poate fi completă dacă nu amintim încă două fapte ale sale.

Satul Pietroasa, locul descoperirii valorosului tezaur. Litografie din ediția originală a monografiei lui Alexandru Odobescu.

Prima este redactarea celui „un fel de *isvod* în limba poporană, un *Cestionar arheologic*”, după cum îl numește Odobescu, și care „s-a împărțit pe la învățătorii comunelor urbane și rurale din țară” [1870-1871]. A fost o adunare concepută pe plan mare, de date privind toate aspectele trecutului nostru. Dosarele cu răspunsurile învățătorilor s-au centralizat la minister [Ministerul cultelor și instrucțiunii publice] și Odobescu² a putut trata, folosind aceste dosare, în două studii, *Rămășițele antice din județul Dorohoi* și *Antichitățile județului Romani*.

Cea de-a doua însemnată faptă arheologică a lui Odobescu este studiarea îndelungă și atentă și publicarea într-o formă fastuoasă a tezaurului de la Pietroasa. România a figurat în anele arheologice ale secolului al XIX-lea în primul rînd prin această mare și prețioasă descoperire, întimplată în 1837, trei ani după nașterea lui Odobescu. S-ar putea aproape spune că providența a dăruit țării noastre totodată și marea descoperire a „Cloștei cu pui de aur” și pe învățatul care avea să-i facă publicarea românească definitivă și completă. De la descoperire și pînă tîrziu spre sfîrșitul secolului, tezaurul de

la Pietroasa a preocupat pe nenumărați arheologi, istorici și istorici de artă din toate țările lumii. În 1867 tezaurul este transportat și expus la Expoziția Universală din Paris, în anul următor la muzeul South Kensington din Londra, iar în 1872 la Expoziția Universală din Viena. Încă din 1865 Odobescu face o comunicare despre tezaur în fața unei societăți savante din Paris și, începînd din această vreme, se ocupă în mod neîntrerupt de studiul acestei descoperiri, pe care, după multe piedici și lupte, reușește să o publice într-o formă monumentală în 1889.

Studiul despre tezaurul de la Pietroasa reprezintă în coronarea cea mai splendidă ce se putea închipui a carierei arheologice a lui Alexandru Odobescu. Pentru tinărul regat al României, această publicație constituie cea mai onorabilă intrare în arena mondială a științei despre monumentele ce s-au păstrat omenirii din vremile apuse.

Țara noastră va avea apoi pe un Teohari Antonescu³, un Grigore Tocilescu⁴ și apoi împlinirea cea mai armonioasă prin Vasile Pârvan, cu tot ce aceștia au creat ca temeuri pentru frumoasa dezvoltare pe care arheologia a luat-o la noi. Dincolo de pragul veacului trecut însă, în care a înfîpt primele temelii de tradiție, ne străjuie figura de erudit, elegant și în haină și în spirit, a precursorului Odobescu și în demnurile sale. ■

¹ Chestionare asemănătoare pe teme de filologie, istorie, mitologie etc. au mai alcătuit în secolul trecut B.P. Hasdeu și N. Densușianu, răspunsurile primite constituind un bogat material documentar, utilizat fragmentar pînă în prezent.

² În 1863, Odobescu fusese ministru al cultelor și instrucțiunii publice.

³ *Magazin istoric*, nr. 1/1986; 6/1980.

Mărturii ale culturii și civilizației românești

1837 — TEZAURUL DE LA PIETROASA:

ISTORIE ȘI LEGENDĂ

Dr. RADU HARHOIU,

Institutul de arheologie, Universitatea București

Fiindcă la satul Pietroasa, în județul Buzău, după săpăturile ce au urmat pentru scoaterea de piatră, s-au găsit niște antichități și atât pentru descoperirea cătăioanelor [obiectelor] cit și pentru mai adinca cercare la acest loc... Departamentul [trebilor din lăuntru] orînduiește pe dîmneata [Petrache Poenaru — efor al Școalelor] și te pohtește ca să mergi tu însuși la fața locului... stărînd a se face cu de-adsinsul cuvenitele săpături spre a se descoperi orice alte antichități ce se bănuiește că vor mai fi, dovîndu-se și cite s-au găsit, să binevoiești a aduce Departamentului deslușit raport”.

În iulie 1838, cînd șeful Departamentului trebilor dinlăuntru al Țării Românești, Mihai Ghica, fratele domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica, împuternicea cu această anchetă pe Petrache Poenaru, vestea tezaurului descoperit cu un an și jumătate mai înainte, în primăvara anului 1837, stîrnise o neasemuită vîlvă în capitala Țării Românești.

Comoara fusese găsită, așa cum se preciza în document, în timpul lucrărilor la cariera de piatră din dealul Istrița, de către doi tăietori de piatră din satul Pietroasa, Ion Lemnaru și Stan Avram.

La început, obiectele — „o tavă mare ca o pălărie”, „gra, de aproape opt ocale”, „două ibrice” și altele (cum au declarat în timpul anchetei) — nu li se păruseră a fi din aur, ci

Din anul 1972, tezaurul de la Pietroasa — cel mai valoros dintre numeroasele comori descoperite în pămîntul încărcat de istorie al patriei — se află la Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România, alături de tezaurile traco-geto-dacice de la Hinova și Băiceni, de la Coțofenești și Porolna, de la Averești-Bunești și de multe alte neprețuite vestigii ale artei și civilizației strămoșilor noștri, mărturii ale milenarelor tradiții ale geniului unui popor, cum sublinia în urmă cu trei decenii Tudor Arghezi.

de aramă. Le-au ascuns totuși mai întîi în podul casei lui Lemnaru, apoi la o rubedenie a acestuia, George Baciu. După aceea, cei doi, bănuind că obiectele ar putea avea o valoare mai ridicată, au făcut timide încercări (la fierarul satului, la un alt consătean căruia i-au vîndut o zală de la una din „lămpi” — o fibulă mijlocie) pentru a stabili natura metalului: aur sau aramă. Astfel, pe nesimțite, cercul celor ce au aflat de existența comorii s-a lărgit. Lemnaru și Stan l-au cunos-

cut pe un anume Anastase Tarba Verusi, antreprenor al unui pod ce urma să se construiască peste apa Cîlnăului, care s-a arătat interesat în valorificarea obiectelor. Cei doi i-au oferit o „mostră” — un colan cu inscripție — pe care Verusi l-a luat pentru a-l „verifica”. În realitate, acesta și-a dat imediat seama despre valoarea deosebită a comorii. Cîteva zile mai tîrziu la 23 aprilie 1838, el a plătit țaranilor 4 000 piaștri — sumă imensă pentru niște modeste tăietori de piatră — pentru întreaga comoară, luînd în stăpînire piesele. Pentru a le transporta mai ușor, le-a tasat cu toporul; tava a tăiat-o, tot cu toporul, în patru părți. Au rămas, risipite pe jos, cîteva pietre prețioase, din montura fibulelor, pe care le-au luat copii, pentru țîntar.

La aceștia, le-a văzut arendașul moșiei Pietroasa, Gheorghe Frunză-Verde, care a aflat astfel despre existența comorii. Pentru a-i cumpăra tăcerea, Verusi i-a dat coșulețul dodecagonal și, mai apoi, un colan. Nemulțumit doar cu aceste obiecte dintr-o comoară pe care o bănuia mult mai mare, temîndu-se și de eventuale consecințe, Gh. Frunză-Verde a denunțat cazul autorităților episcopiei Buzău (căreia îi aparținea moșia) și acestea, la rîndul lor, s-au adresat organelor de stat.

Descoperirea tezaurului de la Pietroasa devenise astfel publică!

La București, știrea a ajuns la 12/24 iulie 1838. Dar încă din 7 iulie, autoritățile din județul Săcuieni, pe raza căruia se afla satul Pietroasa, trecuseră la minuțioase cercetări, arestându-i pe cei doi găsitori ai comorii. Așa că ordonanța lui Mihai Ghica, — „fără minut zăbavă” — să ridice pe toți aceia ciți după tainică cercetare se va dovedi că s-au împărțit din asemenea lucruri, să le ia taciruri [declarații] desluite” — găsisse faptul împlinit. Verșii a avut destul timp — aproape trei luni de zile — pentru a topi o parte din piese și a le lustrăina. Din cele 22 obiecte descoperite de cei doi săteni, cu toate stăruințele anchetatorilor, nu au mai putut fi recuperate decât 12 (marea tavă; cana-onochoe; patru fibule — una mare, două mijlocii și una mică; un coșuleț octogonal și altul dodecagonal, patera și statueta din centrul ei, un colan cu inscripție și două inele) — cîntărind toate împreună 19,919 kg de aur fin. Pentru celelalte zece piese despre care se crede că totalizau o greutate mai mare decât piesele recuperate (întreg tezaurul cîntărind inițial aproximativ 40 kg) cercetările au rămas fără rezultat. Dar și așa tezaurul de la Pietroasa reprezintă cea mai importantă descoperire europeană de acest gen din veacul XIX.

De la primele știri despre descoperirea tezaurului, comentariile din jurul lui au îmbrăcat două aspecte: unul spectacular, despre comoara în sine, care a generat multe legende ce au alimentat pe căutătorii de comori, altul științific, privind deosebita valoare istorică și artistică a pieselor componente. Om de aleasă cultură, Mihai Ghica era conștient de importanța excepțională a podoabelor, ceea ce explică delegarea lui Petrarhe Poenaru — efor al Școalelor și profesor la Colegiul Sf. Sava — pentru cercetarea lor. În raportul întocmit, eruditul profesor dădea cea dintîi interpretare a antichităților — socotind că ar reprezenta divinități mitologice — și preciza, totodată, valoarea lor artistică și istorică: „Obiectele de antichități ce am putut descoperi pînă acum sînt toate

niște vase religioase cu figuri mitologice; toate cîntăresc 15 oca, aurul este mai curat decît al galbenilor și așa prețul aurului covârșește peste 6000 de galbeni, afară de prețul antichității, care la vreun muzeu de ale neamurilor cele mai luminate s-ar plăti cel puțin înzecit pînă cît costă aurul”.

Petrache Poenaru a furnizat numeroase știri și presei, gazetele din cele trei principate — *Curierul românesc* și *Canțor de Avis și Comers* din București, *Albina românească* din Iași și *Gazeta de Transilvania* din Brașov — publicînd numeroase articole avînd ca temă „antichitățile pămîntene”. Valoarea deosebită a tezaurului a stat și în atenția domniei. Prin decret domnesc, la 26 iulie 1838, Alexandru Dimitrie Ghica a decis expunerea lui la muzeu.

Comoara a fost expusă — patru ani mai tîrziu — în colecțiile Școlii Sf. Sava. Aici a văzut-o, în anul 1861, un specialist în istoria veche a artei, dr. Franz Bock de la Aix-la-Chapelle, care era însoțit de un tînăr însetat de istorie, de tot ce era taină a trecutului — Alexandru Odobescu. „Odobescu — seria, peste ani, George Călinescu — îl însoți la Pietroasa, pe locul descoperirii, și de aci încolo nu mai avu liniște. Toată viața se va dedica descrierii și comentării acestor piese de anticariat”. Marele scriitor și istoric însuși își amintea acest moment, în raportul pe care l-a prezentat în 1887 la Academia română cu prilejul publicării monumentalei sale lucrări: „Sunt acum nu mai puțin de vreo douăzeci și doi ani, de cînd m-a tot frămîntat gîndul de a pătrunde în tainele istorice și artistice ale acestor nespuse bogății, ce din timpii străvechi au rămas pitulate sub pămînt... Să aflî în țară la tine bogate rămășițe ale unei arte, care, prin formele ei originale, prin unele caractere în totul speciale, prin proceduri tehnice nouă se distinge de artele ce au produs mai toate monumentele din alte țări; să recunoști, prin studiu și comparațiuni, în rămășițele acelei arte locale, epoca ca și precisă a fabricării lor; să constăți că, la un moment dat, țara ta a produs lucrări de artă... de o

neasemuită bogăție; oare nu sunt acestea rezultate destul de covârșitoare, spre a umplea de mulțumire și de zel pe un scrutator al vechilor noastre datine pămîntești?”

Se înfiripa atunci, în 1861, ideea monumentalului lucrări *Le Trésor de Petrossa* (publicată între 1889 și 1900 la Paris și Leipzig și reeditată integral într-o excelentă ediție în Editura Academiei Republicii Socialiste România în 1976), consacrate tezaurului, pentru a cărei înfăptuire Odobescu a muncit stăruitor pînă la sfîrșitul vieții sale¹.

Devenit cel mai prețuit și iubit tezaur (în această perioadă și-a căpătat denumirea sugestivă Cloșca cu pui), comoara de la Pietroasa a căpătat și consacrarea internațională. Prilejul l-a oferit Expoziția Universală de la Paris din anul 1867. Adusă în capitala Franței prin stăruințele și grija lui Odobescu, descoperirea de la Pietroasa a întrunit aprecieri unanime: împăratul Napoleon III, marele public, presa. Ziarele franceze i-au consacrat 20 planșe fotografice în culori, așa cum nu o mai făcuseră pentru nici unul din exponatele altei țări.

Prezentarea tezaurului a avut (cum am mai avut prilejul să subliniez în studiul din noua ediție a lucrării lui Odobescu, apărută în 1976) și o deosebită semnificație politică. Oficial, România se afla încă sub suzeranitatea Imperiului otoman, care ar fi vrut ca exponatele țării noastre să figureze sub pavilion otoman. Stăruințele vehemente ale lui Odobescu — comisarul din partea României la această expoziție — au avut cîștig de cauză. Tezaurul, ca și celelalte exponate românești au fost prezentate sub pavilionul național, la fel ca ale celorlalte state independente ale Europei, prefigurînd astfel o independență pe care, peste numai un deceniu, România avea să și-o proclame în chip definitiv în parlamentul țării

(Continuare în p. 26)

¹ Depășită în unele privințe de cercetările arheologice sau de unele interpretări recente, lucrarea rămîne, prin meticulozitatea și metoda sa științifică, o scriere de referință pentru arheologia românească.

CRONICI DE FAMILII

COSTĂCHEȘTII

ELENA DIACONU-MONU

Relatînd împrejurările urcării lui Constantin Cantemir (1685-1693) pe tron, Ion Neculce menționează influența de care se bucura la curtea Moldovei un boier, Gavrilă Costache: „Și din toți boierii era mai ales la acest domn Gavrilă vornicul și cu fcloril lui. Era el boieru și chivernisî precum îl era voia“. Acest Gavrilă Costache a deschis „cursus honorum“ al unuia din numeroasele și puternicele familii boierești din Moldova. După el, Costăcheștii (sau Gavrilăștii cum mai sînt numiți) apar frecvent în cronici și documente ca participanți activi la cele mai importante evenimente politice pe care le trăia țara. De la numeroșii filii ai lui Gavrilă s-au constituit în secolul următor mai multe ramuri: Costache-Talpan, Costache-Negel, Costache-Epureanu, Costache-Lătescu (desemnați astfel fie după moșile ce le stăpîneau, fie după anumite particularități fizice).

Un arbore genealogic buclucaș

Pe la jumătatea veacului trecut — cînd și alte familii boierești își reconstituiau trecutul — unul din membrii familiei, Gheorghe Costache din Băsești, i-a încredințat lui Iordache Mălinescu, președintele Tribunalului Fălciu, misiunea de a întocmi arborele genealogic al familiei. În 1842 arborele era alcătuit, fiind publicat în numărul 15/1842 al *Foii pentru minte, inimă și literatură* editată la Brașov, sub direcția lui Gheorghe Bariț. „Arborele“ a apărut însă cu o serie de omisiuni și greșeli de tipar pe care Mălinescu le reproșă la 8 iunie 1842, cerînd rectificarea lor „ca nu cumva publicul, iar mai cu seamă neamul Costache să socotească că greșala să va fi făcut din neghiobia mé“.

Erorile nu erau însă numai de ordin tipografic. În dorința de a coborî cît mai adînc în trecut „rădăcinile“ familiei, Iordache Mălinescu se abătuse, uneori, de la realitatea istorică. Astfel, deși cel mai vechi membru al familiei atestat documentar, Ion Costache,

trăise pe la sfîrșitul sec. XVI, Mălinescu luase în considerație și unele documente în care apăreau numele unor moșii, printre care și satul Epureni, numit inițial Fîntîna lui Zaiet (Zaiet = iepure). Cum a subliniat la vremea cuvenită Gheorghe Ghibănescu (în studiul său *Spîța familiei Costache*), simpla lor menționare nu făcea dovada că, la data emiterii documentelor, așezările respective erau în posesia Costăcheștilor.

Tot Mălinescu, în baza unui uric din 1519 al lui Ștefăniță voievod, a tras concluzia că Costăcheștii ar fi fost coborîtori din familia vornicului Boldur, vestitul dregător din timpul lui Ștefan cel Mare. Concluzia părea firească, deoarece Boldureștii apăreau și ei, în documente, ca stăpînitori ai satului Epureni. Era însă vorba — cum precizează Șt.S. Gorovei în notele și comentariile la *Arhondologia Moldovei* de Constantin Sion —, de satul Epureni pe Jijîia, numit Epureni de Iași, pentru a-l deosebi de Epureni de la Fălciu. Așadar, o eroare, în baza căreia însă Gheorghe Costache și-a adăugat numele Boldur, devenind Costache-Boldur, denumire pe care au adoptat-o și alți membri din

ramura Lătescu a familiei. (Chiar și *Micul dicționar enciclopedic* acreditează între strămoșii familiei pe un imaginar Costache-Boldur.)

Revenind pe tărîmul documentelor autentice, cel mai îndepărtat strămoș din familie rămîne preotul Ion Costache. Prima mențiune scrisă despre el apare în *Pomelnicul mănăstirii Florești* și în *Spîța neamului Ghenovici*, unde se amintește căsătoria unei fete a lui Cîrstea Ghenovici, Călina, cu *Apostol Costache*, „fiul preotului Ion“. Din această căsătorie a rezultat un fiu, *Antiohie* (rămăs fără urmași sau, în orice caz, fără urmași atestați documentar). Călina murind, Apostol s-a recăsătorit cu Toțana Bujoreanu, căsnicie din care a avut încă doi copii: *Tudosița* și *Gavril*.

Odată cu Gavril sau Gavrilă începe, cu adevărat, ascensiunea acestei familii spre cele mai înalte dregătorii: el este rînd pe rînd mare spătar în a doua domnie a lui Gheorghe Duca (1668-1672), vornic în vremea lui Antonie vodă Ruset (1675-1678), mare vornic al Țării de Jos, în timpul celei de-a treia domnii a lui Gheorghe Duca (1678-1683), dregătorie pe care a deținut-o și sub Con-

stantin Cantemir. Era, de bună seamă, un om energic și capabil, de vreme ce a știut să se mențină în cele mai înalte dregătorii în vremuri deosebit de grele. Ca mulți alți boieri deținători de funcții, Gavrilă s-a folosit de poziția sa pentru a-și spori moșiile. Dacă în 1672 avea nouă moșii, cincisprezece ani mai târziu, în testamentul întocmit în 1687, cu câțiva ani înainte de a muri, lăsa fiilor săi nu mai puțin de 40 moșii, îndeosebi în ținuturile Tutova și Fălciu.

Pe Gavrilă Costache îl întâlnim în grupul de boieri care l-a însoțit pe domnitorul Gheorghe Duca la asediul Vienei, în 1683¹. Un an mai târziu, tot el s-a numărat printre semnatarii scrisorii boierilor moldoveni către țarul Rusiei, prin care se cerea sprijinul acestuia în lupta împotriva otomanilor. Evenimentele la care a participat i-au adus și destule necazuri, în urma cărora în două rânduri a trebuit să ia drumul pribegiei, în Țara Românească, la curtea lui Șerban Cantacuzino, de al cărui sprijin se bucura.

Avea însă și numeroase momente în care influența sa la curtea domnească era deosebit de puternică. Așa s-a întâmplat, de pildă, în 1685, când noul domnitor Constantin Cantemir s-a înscăunat datorită sprijinului acordat de Gavrilă vornicul, domnul jurând în fața lui să nu iasă din cuvânt și „să nu să atingă sabia lui de dînsu sau de vreun ficior a lui”. Ion Neculce, care ne furnizează această informație, adaugă: „căci videz și cunoștea Gavrilă pe ficiorii lui că nu sînt toți așezați la minte”. Această a doua parte a aprecierii trebuie însă luată cu rezervă, deoarece Neculce avea serioase motive să poarte pică Costăcheștilor: pe timpul exilului lui Neculce în Imperiul rus, în suita lui Dimitrie Cantemir, Lupu Costache, unul din fiii lui Gavril, luase în stăpînire cea mai mare parte a moșilor cronicarului.

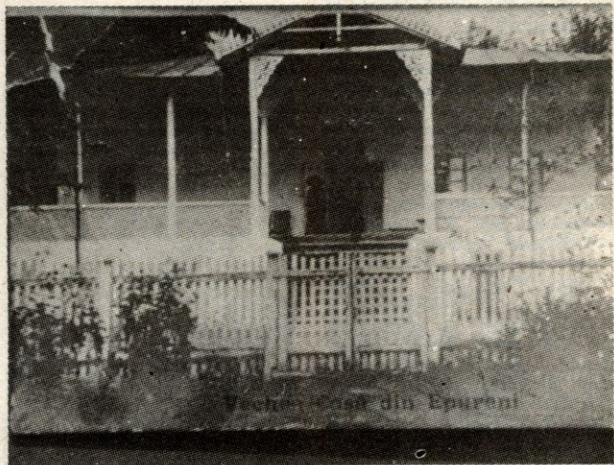
Pe Costăchești îi lega o strînsă prietenie de Costinești. Amîndouă familiile și-au unit forțele, atunci cînd Iordache

Rusët, „matca tuturor răutăților”, a căpătat o influență decisivă la curtea lui Constantin Cantemir. Rezultatul a fost complotul din toamna anului 1691, pus la cale la nunta de la Băcani-Tutova² încercare eșuată și încheiată — cum se știe — cu căderea capetelor lui Miron și Velicico Costin și cu prigonirea Costăcheștilor.

Gavriliță vornicul a fost căsătorit de trei ori. Din prima căsătorie (cu fiica lui Caracaș de la Tirzii) au re-

semnat parte a moșilor părințești, pe care le-a sporit prin căsătoria cu Catrina Cantacuzino, descendenții săi alcătuind ramura cea mai bogată a familiei, aspect reflectat și în literatura vremii. În *Istoria ieroglifică* a lui Dimitrie Cantemir, Vasile Costache înfrunchează Ursul — era deci un personaj puternic, autoritar. I-a urmat tatălui său în dregătoria de vornic „dar — scrie Neculce — nu ave trece la domnie ca tată-său”.

Personajul cel mai complex, care a desfășurat o vastă

Conacul familiei Costache-Epurenii din Epurenii. În prim plan, balconul unioniștilor, unde, în preajma Unirii Principatelor, s-au dezbătut multe proiecte privind viitorul românilor

zultat Elena (Ilinca) și Vasile Costache; din căsătoria cu Tudosica s-au născut Lupu Costache și Solomon Costache, iar din căsătoria cu Vasilica au venit pe lume Constantin, Toader și Tudosița. Fetele, prin căsătorie, au intrat în alte familii, Solomon a murit fără descendenți, iar despre Toader nu s-au păstrat știri semnificative.

Faima familiei a rămas să fie purtată (și sporită) de cei trei frați vitregi (fiecare din câte o căsătorie); Vasile, Lupu și Constantin.

Ursul și Bursucul

Cel mai mare dintre ei, Vasile, a primit, prin testamentul din 1687, cea mai în-

activitate, chiar dacă de scurtă durată, a fost Lupu Costache. Personalitatea lui — destul de contradictorie — s-a dezvoltat cu deosebire în momentele dramatice din timpul războiului ruso-turc din anul 1711 și în perioada imediat următoare. În timpul domniei lui Dimitrie Cantemir, Lupu Costache și frații săi au fost însărcinați cu asigurarea bazei de aprovizionare a oastei române și ruse pregătind, în același timp, cîteva mii de oameni înarmați în ținutul Fălciului, unde se întindeau moșiile lor. Instruirea se făcea în tabăra militară de la mănăstirea fortificată Bursuci, ctitorie a Costăcheștilor așezată în inima pădurii. De la această mănăstire, Lupu Cos-

¹⁻² *Mogazdin istorie*, nr. 1/1970; 9/1983.

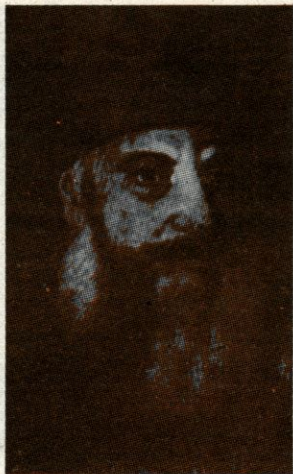
tache a primit și el o denu-
mire în *Istoria ieroglică*,
aceea de Bursucul.

În prima fază a războiului
din 1711, Lupu Costache și
frații săi au fost alături de
Dimitrie Cantemir. Ei au în-
științat tabăra ruso-română
de îndată ce marele vizir a
trecut Dunărea în fruntea ar-
matei otomane. Ulterior însă,
văzând efectul armatei lui
Petru I (mult inferior celui
otoman) și dându-și seama de
dificultățile de aprovizionare
ale acesteia (Moldova traver-
sase un an de secetă) au re-
fuzat să participe la lupta de la
Stănilești.

Dovadă că — procedînd
astfel — nu se situau totuși
pe o poziție de trădare a in-
tereselor țării, este atitudinea
ulterioară a fraților Costache
în fața autorităților otomane.
După înfrîngerea armatelor
ruso-române în lupta de la
Stănilești, otomanii au numit
în țară un pașă, Curt Mehmed,
avînd deci intenția de a
transforma Moldova în pașalic.

Lupu Costache și frații
săi s-au opus, somîndu-l pe
Curt Mehmed să părăsească
țara (în cursul acestor eveni-
mente, unul din frați, Solo-
mon, a pierit ucis de tătari).
Dar și mai plină de demnitate
(vădînd în același timp mul-
tă îcusință diplomatică) a
fost atitudinea lui Lupu
Costache cînd s-a aflat în fața
marelui vizir. La acuzațiile
acestui, Lupu Costache a răs-
pus cu îndrăzneală, recurgînd
la un viclesug diplomatic. El i-a
replicat că nu țara, ci tocmai...
Poarta e vinovată de aceas-
tă situație, deoarece ar fi nu-
mit un domn fără să consulte
Divanul țării! „Iar mai na-
inte — scrie Neculce că ar
fi răspuns Lupu Costache
— era obiceiul de-și alegé bo-
ierii și țara domnu, pre cine
potfié ei, și pre acela puné și
Poarta”. Stratagema era cu
două tăisuri, pentru că adu-
cîndu-i o acuzație directă,
putea stîrni și mai mult mînia
vizirului. Pe de altă parte,
acesta nu putea contesta că
Dimitrie Cantemir fusese pus
pe tronul Moldovei. De aceea,
marele vizir „audzînd răspun-
su, nemic n-au mai răspunsu
și l-au și îmbrăcat în caftan
și l-au trimis să fie caimacam
în Iași”.

Caimacam (adică locțiitor
de domn) pînă la înscăuna-
rea primului domn fanariot
— octombrie 1711 —, Lupu
Costache a rămas între dregă-
torii de seamă ai țării și în
timpul domniei lui Nicolae
Mavrocoordat. Firea sa orgo-
liaoasă și impulsivă l-a adus
însă în conflict cu domnito-
rul încît, în 1716, la interven-
ția voievodului, otomanii l-au
decapitat, fără judecată. „Iar
trupul lui — spune Neculce —
au rămas neîngropat, de l-au
mîncat passerile”.

Alteia dintre membrii acestei vechi
familii: Ion Costache-Epureanu, tatăl
pașoptistului și luptătorului unionist
Manolache Costache-Epureanu...

Un descendent al familiei
Nicolae Kostaky-Lupu, născut
în 1868, a fost prefect al Capî-
talei în timpul ocupației ger-
mane din primul război mon-
dial, ulterior îndeplinind
funcții politice de mai mică
importanță.

Cea mai îndelungată și
mai remarcabilă carieră po-
litică a avut-o cel de-al tre-
ilea dintre frați: Constantin
Costache. Începe să se afir-
me în viața diplomatică încă
din tinerețe, cînd, în 1696,
este trimis ca sol al domnului
Mihai Racoviță la căsătoria
fiului lui Constantin Brîn-
coveanu, Ștefan, cu fata lui
Ilie Cantacuzino. Ulterior
urcă pe scara dregătorilor,

pînă la funcția de mare lo-
gofăt, fiind înzestrat, se
pare, și cu o cultură bogată.

Era un om de o cinste de-
săvîrșită, ilustrativ fiind în
acest sens următorul exem-
plu: pentru pregătirea taberei
de la Bursuci, frații Costache
primiseră anumite sume de
bani. În momentul în care
aceștia au decis să nu ia par-
te la bătălie, rămăseseră ne-
cheltuiți aproximativ 2 000
ruble, pe care, cu riscul de
a fi reținuți pentru hiclenie,
i-a înăpăoiat domnitorului. Dar
cea mai frumoasă trăsătură
morală a sa era dirzenia cu
care se ridica în ajutorul ma-
selor populare, vorbind dese-
ori în Divan chiar și împo-
triva lui vodă. Ion Neculce,
care avea multă aversiune împo-
triva Costăcheștilor, subli-
niază că „era om și harnicu,
nici mîtarnic [adică nu pri-
mea mită ori plocane] sau
lacom... Dragă-i era cinstea
și mai aleasă decît toate era cé
mai bună ca să pună tari în
prici [ceartă] cu domnii și cu
alții pentru țară. Sta di să
pricé, ca să nu o jăcuiescă”.

De aceea, moartea sa, în-
timplată în 1735 la mănă-
stirea Sucevița, a pricinuit
multă jale în țară: „Că boie-
riul cari stă cu bine pentru
țară di să pune, măcar de-ar
vini și la primejdia vieții, i
se cade de la acé țară și di la
mîntineni a-i da multă cin-
ste di laudă” — conchide Ne-
culce, relatînd sfîrșitul acestui
vrednic fiu al lui Gavriliță
Costache.

A treia generație de mari
dregători din familia Costă-
cheștilor s-a văzut mai puțin
în istoria țării. Faptul e oar-
ecum explicabil, întrucît, în
condițiile instaurării domni-
lor fanariote, principalele
posturi și dregătorii erau ocu-
pate de boieri străini, din
anturajul voievozilor. În
această situație, Costăcheștii
s-au afirmat în lupta pentru
revenirea la domniile pămîn-
tene, activitate în care s-au
disting cu precădere fiii lui
Lupu Costache. Din căsă-
toria acestuia cu Ruxandra
Balș au rezultat mai mulți
copii: *Manolache* (ajuns mare
stolnic și mare spătar), *Scar-
lache* și *Iordache*. În tim-

pul primei domnii a lui Grigore II Ghica (1726-1735), împreună cu Dumitrașcu Racoviță hatmanul (și acesta boier dintr-o veche familie moldovenească) Iordache „făc multe amestecături la soltanul și la mirzacii” ca să-l scoată din tron pe domnitor. Afîind despre aceste acțiuni, Grigore II Ghica a arestat pe mai mulți dintre boierii din Iași. „Iar pre Iordache stolnicul, feciorul Lupului, nici l-au mai adus la Grigore vodă să-l giudece, și cum l-au adus în Iași, l-au și dus înaintea porții, la cișme, și au poroncit de i-au tăiet capul”.

Dintre fiii lui Constantin Costache și ai Mariei Manolache Roset documentele l-au menționat pe *Constantin Costache* (văr primar cu Iordache și amestecat în complotul pentru răsturnarea lui Grigore II Ghica). Moștenitor al satului Epureni, acesta a dat naștere ramurii Epureanu a familiei Costache, cel dintîi purtător al numelui fiind fiul său *Grigore (Grigoraș)*.

În sfîrșit, din familia fratelui celui mai mare, Vasile, a rezultat o altă ramură, Costache-Negel (numită așa pentru o particularitate fizică: membrii ei aveau un neg pe nas). Unul din aceștia, *Grigore Costache-Negel*, moștenitor al satului Roșiești, pe Idrici, s-a căsătorit cu Maria Cantacuzino. Din căsătoria lor au rezultat mai mulți copii: *Veniamin, Matei, Constantin, Elena, Agapia și Șerban*. Un rol politic și cultural cu totul deosebit l-a jucat în istoria țării cel mai mare dintre acești fii, Veniamin Costache.

În fruntea

„Renașterii românești”

Născut la 20 decembrie 1768 în satul Roșiești, Veniamin Costache s-a călugărit la vîrsta de 15 ani, parcurgînd apoi rapid treptele ierarhiei ecleziastice. În 1792 a ajuns episcop de Huși, în 1796

era episcop de Roman, iar în 1803, mitropolit al Moldovei și Sucevei.

În 1806, izbucnind un nou război ruso-turc, trupele țariste au ocupat Moldova. Pe timpul ocupației, în absența domnitorului, mitropolitul a devenit caimacam. Datorită multelor abuzuri ale trupelor de ocupație, a intrat însă repede în conflict cu autoritățile țariste, ceea ce l-a determinat, în 1808, să se retragă, în semn de protest din

...Catinoia Costache-Epureanu, născută Negre...

funcția de caimacam ca și din scaunul mitropolitan.

A redevenit mitropolit în 1812, după retragerea armatei țariste. În 1821, la intrarea eteriștilor în țară și după plecarea ultimului domn fanariot, Veniamin Costache a fost numit, din nou, caimacam al Moldovei. Nici de data aceasta nu a rămas multă vreme, părăsind funcția în 1823. Începînd de la această dată a fost, neîntrerupt, mitropolit pînă în anul 1842, cînd o nouă neînțelegere cu autoritățile de stat l-a determinat să-și dea demisia. Mihail Sturdza, domnitorul de atunci, a încercat să se amestece în administrarea bunurilor bisericești; intransigent, ca toți din familia sa,

Veniamin Costache nu a admis imixtiunea și și-a înaintat demisia, retrăgîndu-se pînă la sfîrșitul zilelor (a murit în 1846) la mănăstirea Slatina, zidită de Alexandru Lăpușeanu.

Timp de aproape patruzeci de ani, cît a deînutat rangul de mitropolit, Veniamin Costache a fost prezent în toate momentele de viață politică și spirituală a Moldovei, el ocupînd un loc de frunte în galeria marilor reprezentanți ai culturii naționale — „Renașterea românească” cum a fost numită — de la începutul veacului XIX. A acționat cu precădere în domeniul învățămîntului și culturii. Datorită influenței pe care o avea pe lîngă domnitorul Alexandru Moruzi (1802-1806), l-a determinat pe acesta să emită mai multe hrisoave referitoare la organizarea învățămîntului în Moldova, o mare extindere dîndu-se întemeierii de școli românești, fie cu caracter ecleziastic (la Mavromalu-Galați, la Agapia și la Socola), fie laic (la Focșani și Birlad). Dintre aceste școli, Seminarul de la Socola a avut un rol deosebit, de aici pornind marea majoritate a dascăliilor care au deschis, în anii ce au urmat, școli în aproape toate localitățile din Moldova.

Activitatea mitropolitului cărturar a cuprins și domeniul presei: sub patronajul său, Gheorghe Asachi a scos prima gazetă în limba română din Iași, *Albina românească*. De asemenea, cu sprijinul mitropolitului, s-au tipărit peste o sută de cărți bisericești și laice. Veniamin Costache s-a remarcat și în calitate de ctitor, prin construirea sau refacerea unor așezăminte: Neamț, Agapia, Slatina, precum și a unor mănăstiri din teritorii românești aflate atunci sub dominația imperiilor vecine (Cocoș din Dobrogea și Sf. Ioan din Suceava). Personalitatea mitropolitului a fost aureolată de frumusețea sa morală, ceea ce l-a determinat pe Iorga să consemneze că „un om mai sînt și mai bun decît dînsul n-a mai tiînut în mîini cîrja de episcop român”.

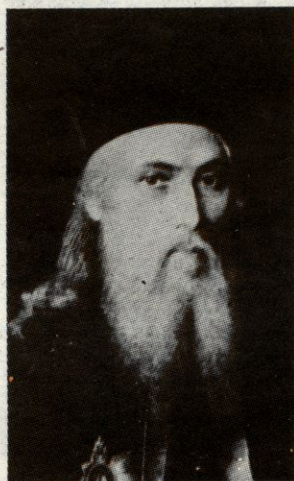
Pe baricadele revoluției și Unirii

În sec. XIX, personalitatea politică cea mai însemnată pe care a dat-o familia Costache, respectiv ramura Costache-Epureanu, a fost *Emanoil (Manolache)*. Era fiul lui *Ioan Costache Epureanu* și al Catincăi Negre, rudă cu cunoscutul om politic Costache Negri (de fapt, numele său real e Negre sau Negrea). Născut în 1824, Manolache a primit, ca și fratele său *Grigore*, o educație aleasă. Spre deosebire de majoritatea fiilor de boieri, care studiau în Franța, frații Costache-Epureanu au studiat la universitățile din Germania — Jena, Göttingen, Heidelberg.

După obținerea, la Jena, a titlului de doctor în drept, s-a reîntors în țară, fiind numit (1846) președinte al tribunalului din Birlad, calitate în care s-a remarcat prin imparțialitatea cu care împărțea dreptatea. În această perioadă a avut și mai strânse relații de prietenie cu Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Alecu Russo — cu care se împrietenise în timpul studiilor. O deosebită amicitie l-a legat de Alexandru Ioan Cuza.

Aderarea la ideile și principiile revoluționare s-a produs firesc, odată cu adeziunea prietenilor săi. Anul revoluționar 1848 l-a găsit de la început în centrul evenimentelor. A luat parte activă la intrunirea de la Hotelul Petersburg din Iași, din 27 martie 1848, numărându-se printre cei care au exprimat răspicat cererile revoluționare. Din această pricină a fost arestat și, așa cum se arată într-o relatare asupra evenimentelor, „13 din cei mai însemnați [tineri] din Moldova sint legați în căruțe de poștă și duși la Galați, fără a li se da nici apă măcar, într-un drum de 14 poște”. Reușește să evadeze și se refugiază în Transilvania, unde ia parte la memorabila adunare de la Blaj (3/15 mai 1848), când din piepturile a

patruzeci de mii de români adunați pe Cîmpia Libertății a răsunat unanimității: „Noi vrem să ne unim cu țara”. În zilele următoare participă la redactarea *Prințipiilor noastre pentru reformarea patriei*, numărându-se printre semnatori, apoi pleacă în Banat, împreună cu Lascăr Rosetti, pentru a intra în legătură cu Eftimie Murgu. Urmărit de autorități, se ascunde, o vreme, în Bucovina, la familia Hurmuzachi, de unde îl ajută bănește pe Alecu Russo, închis

...și mitropolitul Veniamin Costache

la Cluj de nobili maghiari.

În septembrie 1848, împreună cu Vasile Ghica, pleacă la Viena unde, scrie Gheorghe Sion, cei doi „au făcut pe baricade discursuri incendiare în contra lui Windischgrätz¹ și a reacțiunii guvernamentale”.

După încheierea revoluției pașoptiste, considerat pericolos de agenții marilor imperii, i s-a refuzat intrarea în țară. Manolache Costache-Epureanu va fi ultimul dintre revoluționarii moldoveni care se întoarce în

țară, abia în 1852, în timpul ministeriatului lui Kogălniceanu.

După revenirea în patrie și-a consacrat toate eforturile spre realizarea Unirii. Numele său apare adesea pe documentele unioniste locale și centrale, fiind atât membru al comitetului unionist din Birlad, cât și al Comitetului Central al Unirii, cu sediul la Iași. Ca o recunoaștere unanimă a strădanilor sale în folosul Unirii, Birladul și ținutul Tutova l-au trimis ca deputat în Adunarea ad-hoc din septembrie 1857, iar în anul următor ca deputat în Adunarea electivă a Moldovei, care avea să-l aleagă domnitor pe Alexandru Ioan Cuza. În timpul domniei acestuia, Manolache Costache-Epureanu a condus cel mai lung guvern din perioada 1859-1862, guvernul Țării Românești (13 iulie 1860-17 aprilie 1861). Poziția sa de mare proprietar l-a determinat să refuze propunerea domnitorului de a-l susține în realizarea loviturii de stat din 2 mai 1864.

Omagiul lui George Enescu

După 1866, Manolache Costache-Epureanu și-a continuat activitatea politică, ca deputat în Parlamentul țării, ca ministru și chiar prim-ministru în 1870 și, din nou, în 1876. Ambele guverne au istoria lor și merită să le prezentăm pe scurt.

Prima dintre aceste guverne s-a petrecut pe fondul scandalului intern provocat de concesiunea Strousberg² față de care Adunarea ceruse guvernului anterior (A. G. Goleșcu) să întreprindă o anchetă. Guvernul condus de Manolache Costache-Epureanu era alcătuit din membri ai organizației conservatoare de centru, „Juna-dreaptă” (viitorul cerc politic al Junimii). Un cabinet alcătuit din miniștri tineri, Costache-Epureanu nefiind nici

¹ Alfred von Windischgrätz (1787-1862), feldmareșal austriac, a înăbușit în singure revoluțiile din Praga și Viena, iar în 1849 a participat la luptele împotriva revoluționarilor din Ungaria.

² Magazin istoric, nr. 2-5/1979.

el foarte în vîrstă (avea doar 46 ani). Pentru că în anii aceia era în mare vogă tezaurul de la Pietroasa, cabinetul a fost numit și el „Cloșca cu pui” — „Cloșca” fiind Costache-Epureanu, iar „puii” — tinerii miniștri și viitori junimiști.

A doua guvernare s-a produs și ea în împrejurări deosebite pentru țară, în condițiile activizării luptei pentru dobîndirea independenței de stat a României. În 1875 grupările liberale, la care aderase și Costache-Epureanu (acesta din urmă făcînd politică conservatoare) au alcătuit o coaliție (care s-a semnat în casa englezului Lakeman, care activase o vreme la Poartă sub numele de Mazar pașa), în cadrul căreia s-a elaborat o „programă” care cerea o politică externă de pace și respectarea tratatelor.

Instalat la 27 aprilie/9 mai 1876, guvernul prezidat de Epureanu (din care făceau parte între alții, M. Kogălniceanu — la Externe, Gh. Vernescu — la Interne și col. Slăniceanu — la Război) a făcut o nouă încercare de a obține — în spiritul în care se încheiasă așa-numita „coaliție de la Mazar pașa” — independența pe calea tratativelor. După numai cîteva luni, guvernul Epureanu a făcut loc cabinetului condus de I.C. Brătianu, în timpul căruia România și-a proclamat independența.

Activitatea lui Manolache Costache-Epureanu din ultimii ani ai vieții (a murit în 1880) a fost restrînsă; a deținut pentru puțină vreme, funcția de președinte al Partidului Conservator. A rămas în viața politică ca un om de o cinste ireproșabilă (ca și strămoșul său Constantin Costache), dar, mai cu-seamă, a lăsat amintirea unui orator înflăcărat, remarcabil prin elocință. „Ca orator — spunea despre el Mihai Eminescu — era strălucit. Ore întregi fermeca auditoriul, nu prin fraze mari și politice, cum obișnuiesc

oratorii populari, ci prin argumente și un spirit de fermecătoare conversație”.

Manolache Costache-Epureanu a avut trei copii. Ion Manolache Kostache-Epureanu (între timp familia își scria numele cu K), a studiat ca și tatăl său în Germania. Știînd că fiul prietenului său din tinerețe studia la Heidelberg, Alexandru Ioan Cuza intenționa să-l înscrie și el fiii la universitatea din acel oraș. (Călătoria fostului domnitor al Principatelor Unite la Heidelberg a fost ultima, el găsindu-se sfîrșitul în această localitate, în anul 1873).

Dintre fete, Elena, talentată pianistă s-a căsătorit în 1874 cu prințul Alexandru Bibescu, fiul fostului domnitor Gheorghe Bibescu. Prințesa Elena Bibescu l-a susținut și încurajat la începutul carierei sale la Paris pe marele compozitor George Enescu. În anul morții sale (1955), acesta își exprima în *Amintirile sale* dorința ca „întreaga mea operă anterioară lui *Oedip* (cu excepția pieselor) să fie considerată ca fiind închinată nobilei sale memorii”.

Elena Epureanu-Bibescu a avut doi fii, pe Anton (1878-1951), și Emanoil Bibescu (mama și fiii numărîndu-se printre puținii prieteni ai lui Marcel Proust). Anton Bibescu, căsătorit cu Elisabeth Asquith, a fost consilier de legăție la Londra și ministru plenipotențiar al României la Washington și Madrid, desfășurînd concomitent o susținută activitate literară. Din căsătoria sa cu Elisabeth Asquith a rezultat o fiică, Priscilla Bibescu — în prezent unica descendentă a familiei Epureanu².

Cealaltă fiică a lui Manolache Costache-Epureanu, Ecaterina (Catinca) și-a făcut studiile în Germania, la

¹ Magazin istoric, nr. 1/1984.

² Detalii privind biografia acestora în lucrarea Marthei Bibescu, *Jurnal politic* (1939-1941), Editura politică, București, 1978,

Ecaterina Exarhu născută Epureanu și soțul ei Alexandru Exarhu, primul reprezentant diplomatic al României la Istanbul. Între ei, Maria Magdalena Exarhu — ultima descendentă a familiei

pensionul Marie Jung, din Dresda. Se pare că era o elevă deosebit de dotată, cum reiese din „Elogiul imparțial și meritat adresat domnișoarei Catherina Kostaky de către Camille Barozzi”. Ecaterina s-a căsătorit cu Alexandru Exarhu, rămînînd principala moștenitoare a tatălui său. Exarhu însă a risipit moșiile familiei, înstrăinînd pînă și moșia părintească de la Epureni. A murit în 1946, în vîrstă de 94 ani, iar fiica sa Maria Magdalena Exarhu, în 1949.

Dacă în 1842, Iordache Mălinescu nu a reușit să coboare atît cît ar fi vrut „rădăcinile” familiei, arborele genealogic al Costăcheștilor s-a dovedit, de-a lungul timpului, un copac stufoș ale cărui ramuri (citește reprezentanți) s-au străduit să servească țara cu devotament și patriotism. ■

Après la disgrâce de N. Titulesco

L'annonce de la démission de N. Titulesco a provoqué une grande émotion en Europe. Le grand diplomate roumain a été accueilli avec une grande sympathie à Londres. On se rappelle que Titulesco a été le chef de la diplomatie roumaine pendant la guerre mondiale et qu'il a joué un rôle important dans la diplomatie internationale.

POLITIQUE EXTERIEURE
La retraite de Nicolas Titulesco
est un événement européen

**N. TITULESCO EXPULSE
DU CABINET ROUMAIN!**

Din culisele demiterii

lui Nicolae Titulescu

TREPTÉLE DIZGRAȚIEI

GEORGE G. POTRA

● Între prestigiu și orgoliu ● Subtile sustrageri
de sub control ● Adversar hotărît al regimului
personal ● Prudență, promisiuni și intrigi

Ampla conspirație externă și numeroasele intrigi interne în dreptate împotriva lui Nicolae Titulescu¹ s-au brodat pe fondul unei vechi antipatii pe care regele Carol II o nutrea față de ministrul român al afacerilor străine. Aversiunea regală față de omul politic și diplomatul român a avut cel puțin trei cauze, dificil de apreciat, comparativ, sub raportul ponderii pe care au căpătat-o, în unul sau altul din momentele date (adeseori ele acționând concomitent), ca și al raporturilor lor de anterioritate.

În ciuda faptului că linia politică externă promovată de Nicolae Titulescu a primit acordul, absolut necesar, al regelui (ni se pare greu, dacă nu imposibil, a accepta ideea desfășurării de către diplomatul român a unei acțiuni externe cu ale cărei direcții, măcar generale, regele, ca și celelalte cercuri politice conducătoare, să nu fi fost de acord) este aproape cert că între Carol II și Nicolae Titulescu au existat și numeroase deosebiri de vederi, atât în privința aspectelor particulare ale politicii externe, cât mai ales în privința căilor și metodelor folosite pentru împlinirea uneia sau altele din acțiunile avute în vedere.

Putem afirma că, în evoluția conflictului dintre Carol II și Nicolae Titulescu, aceste contradicții, generate de perspective diferite asupra unora dintre direcțiile politicii externe românești, nu au avut aceeași pondere de-a lungul anilor. Trebuie subliniat că în anii 1933 și 1934 cel puțin, regele nu s-a pronunțat în mod serios pentru alte formule politice externe decât cele urmărite și promovate de șeful diplomației românești; iar faptul de a-l fi supus ca persoană și acțiune politică, ironiilor și criticilor în toți acești ani nu ni se pare suficient pentru a afirma că în intervalul amintit între concepțiile de politică externă (înțelegând în acest cadru mai ales direcțiile de dezvoltare a acesteia) ale lui Carol II și cele ale lui Nicolae Titulescu ar fi existat contradicții. Se impune astfel sublinierea că fondul conflictului dintre Carol II și Nicolae Titulescu în cei doi ani a avut în principal o cu totul altă

¹ Vezi G.G. Potra: *Cercul se închide. România înaintea celui de-al doilea război mondial. Stăruia în acțiune*, în *Almanah estival '88. Luceaful și în Almanah Luceaful*, 1986; *La politique extérieure de la Roumanie (1932-1936)* et le régime mussolinien, în *Roumanie - pages d'histoire*, an X, nr. 2-3/1986; Titulescu - *victimă unei conspirații*, în *Almanah Lumea*, 1985; ca și articolele publicate în *Magazin istoric*, nr. 9/1969, 12/1978, 4/1979 și 8/1981.

cauză, invocarea unor deosebiri de vederi politice încercînd o escamotare a adevăratelor motive. Că este așa ne-o probează mai multe surse documentare, pe care le vom prezenta mai departe. Cursul evenimentelor din anul 1935, și mai ales din anul 1936, va oferi însă situații în care diferențele de opinii între cei doi s-au accentuat pînă la ruptură, ducînd de astă dată la conflicte în care partenerii au folosit o multitudine de mijloace: de la argumente logice și presiune morală, pînă la amenințări reciproce, implicite sau explicite, acțiuni de culise și intrigă subterană.

Acest punct de vedere este împărtășit și de alți cercetători ai problemei¹.

Cînd regele se vrea propriul său cancelar

Nicolae Titulescu a avut desigur, de suferit, și nu în mică măsură, efectele megalomaniei unui rege care nu s-a împăcat niciodată cu strălucirea intelectuală și prestigiul politic dobîndit pe scena românească, ca și în arena internațională, de ministrul său de externe și nici cu modul în care omul politic și diplomatul român își desfășura acțiunea în viața internațională. Trebuie avut în vedere că în cea mai mare parte a timpului cît a deținut portofoliul afacerilor străine Nicolae Titulescu s-a aflat în străinătate, sustrăgîndu-se astfel — cu o mare și incontestabilă abilitate ceea ce făcea mai rare conflictele — autorității regelui și primului ministru, care erau puși de multe ori în situația de a aproba *post-factum* inițiative — deseori recunoscute a fi valoroase — ale ministrului afacerilor străine. Cine-l cunoștea pe Carol II intuia repede că el dorea (ca altădată vărul său Wilhelm II, iar în final cam cu aceleași rezultate) să fie propriul său cancelar — să imprime o exclusivitate de stil și concepții politicii interne cît și celei externe. O cauză care ține de personalitatea deosebit de puternică a lui Nicolae Titulescu și de orgoliul cel puțin egal, exprimat de foarte puține ori regal, al lui Carol II.

¹ Date, opinii și interpretări ample privind conflictul dintre Carol II și Nicolae Titulescu, ca și despre împrejurările în care Titulescu a fost înălțat de la conducerea politicii externe românești, sînt cuprinse în lucrări și studii semnate de I.M. Oprea, Al. Gh. Savu, I. Chiper, Florin Constantiniu, Valentin Lipatti, C.I. Turcu, Gh. Buzatu, I. Grecescu, Cosma Neagu, Dumitru Marinescu ș.a.

Evoluția social-istorică de după primul război mondial pune în evidență preocupările monarhiei din România — comune de altfel cu ale case-

pertinente memorialistica și istoriografia perioadei, trăsături proprii persoanei lui Carol au amplificat orientarea monarhiei din România spre dictatură, deși nu ele au creat această orientare. Este însă dificil a fixa cu exactitate momentul în care, în mintea lui Carol II, s-a născut ideea unui regim al puterii personale, al dictaturii regale. Numeroase manifestări permit a spune că intenții pentru o asemenea opțiune au existat destul de timpuriu, dar „restaurația” a marcat indubitabil începutul

7 septembrie 1931. Un fapt rămas fără precedent în analele Societății Naționale — alegerea pentru a doua oară a lui Nicolae Titulescu ca președinte al Sesiunii Adunării Generale

În p. 22: presa internațională a comentat pe larg înălțarea lui Nicolae Titulescu de la conducerea Ministerului de externe

lor regale din Spania, Iugoslavia, Bulgaria — de a găsi forme corespunzătoare de adaptare pentru a-și perpetua existența. Monarhia a manifestat, concomitent și în strînsă legătură cu alte vîrfuri capitaliste, tendințe de instaurare a unui regim personal. Carol II a continuat și a amplificat această orientare după un plan propriu și cu alte mijloace.

Așa cum remarcă în mod

unei acțiuni neîntrerupte și concrete în această direcție².

Activitatea desfășurată în acest sens de către Carol II — activitate care a condus la o accentuată stare de incertitudine, de disoluție, în care ideea instaurării unui regim de mină forte era mult mai ușor de acreditat, atît în interiorul, cît și în exteriorul țării — a determinat un con-

² Magazin istoric, nr. 7-12/1986 și 1-3/1987.

flikt acut între monarh și ministrul român al afacerilor străine și a avut un rol de mare însemnătate în izolarea și eliminarea din viața politică a lui Nicolae Titulescu, personalitate în care intențiile lui Carol II au găsit un redutabil adversar.

Colaboratorii apropiați ai lui Nicolae Titulescu au exprimat, unii într-un mod categoric, fără rezerve, un asemenea punct de vedere. „Fără a intra în detalii — afirma Savel Rădulescu, fost subsecretar de stat la Ministerul afacerilor străine — voispune de la început că acest pretext [al omogenizării guvernului, formulat pentru a explica formarea noului cabinet, la 29 august 1936] nu ascundea decât dorința regelui Carol II de a pregăti dictatura”. Același Savel Rădulescu scria: „Cauza esențială [a demiterii lui Nicolae Titulescu] a fost pregătirea dictaturii regale. Titulescu niciodată nu a avut încredere în regele Carol II și cred că acesta din urmă a simțit-o. Însărcinat să formeze guverne, Titulescu a refuzat sau a evitat cu grijă să-și ia o asemenea sarcină, lipsindu-i încrederea în rege... Titulescu și dictatura se înfruntau, se respingeau, se excludeau. Un guvern de dictatură nu putea conține în sine însuși pe Titulescu, cu activitatea, prestigiul și ideile sale democratice; iar Titulescu nu se putea împăca în nici un chip cu dictatura, nici cu schimbarea eventuală a politicii ce urmasese”.

Prudență și subversiune

Atitudinea lui Carol II față de ministrul afacerilor străine¹ era binecunoscută cercurilor politico-diplomatice dintr-o serie de țări. Notațiile unora

¹ Nicolae Titulescu a intrat destul de timpuriu în perimetrul observației sistematice a lui Carol II. Elaborându-și un program de acțiune cu puțin timp înainte de „restaurație”, în care erau fixate direcțiile, obiective și mijloace de acțiune, regele schița, deopotrivi, portrete ale principalilor oameni politici ai țării, notând, în context, următoarele: „Titulescu, Excesiv de abil și prudent. Îi detestă pe Averescu și V. Brătianu. Îi urăște pe Duca. Bun orator. Relații la Londra și la Geneva”. (Magazin istoric, nr. 5/1968).

dintre miniștrii de externe a statelor aliate României confirmă o asemenea afirmație. Chiar dacă arată că, într-un anumit grad, atitudinea lui Carol II a fost un reflex al presiunilor italiene și germane, aceiași oameni politici remarcă faptul că în poziția suveranului român față de șeful diplomației românești se întîlneau, de asemenea, atitudini foarte subiective, meschine chiar. În memoriile sale, fostul ministru de externe al Turciei, Tevfik Rüstü-Aras², afirma că „regele Carol încercase și înainte să-i diminueze sistematic autoritatea, ca urmare a necurmatei propagande fasciste venite din Italia lui Mussolini și Germania lui Hitler” și adăuga: „Faptul că suveranii și primii miniștri sînt invidioși pe colaboratorii lor competenți și-i îndepărtează din posturi — așa cum a procedat Carol față de Titulescu — nu a dat niciodată rezultate bune, nici pentru cei care comit astfel de acte, nici pentru țările lor”.

În capitalele europene, indeosebi Londra și Paris, numele lui Carol, disociat de acela al lui Titulescu, nu se bucura de un credit ridicat. Ministrul de externe trebuia deci discreditat în cele două capitale; în același timp, se urmărea să se dea de înțeles cercurilor politice din Berlin că prin înlăturarea lui Titulescu regele nu ar voi îndepărtarea unui ministru incomod, ci rezolvarea unui conflict între două orientări de politică externă, una filofranceză, susținută de Titulescu, și alta „amicală” cu Germania, încurajată de el, Carol.

Imposibilitatea, pentru început, de a acționa dintr-o dată și direct împotriva lui Nicolae Titulescu — nu trebuie uitat că „restaurația” l-a găsit cu o activitate bogată și un prestigiu consolidat pe plan intern și internațional³ — l-a făcut pe rege să manevreze cu prudență, căutînd să coalezeze — pe platformele cele mai

² Magazin istoric, nr. 8/1972.

³ Intr-o convorbire purtată cu Nicolae Iorga, în anul 1932, în urma unui turneu prin mai multe țări europene, Constantin Argetoianu arăta că „s-a convins că [Titulescu] are în Europa o situație enormă”.

diverse și folosind argumente dintre cele mai atrăgătoare, între care promisiunea investiturii cu formarea unui nou cabinet nu era de natură să lase indiferenți pe cei solicitați — împotriva diplomatului român o serie de politicieni. Și cîți dintre foștii miniștri nu doreau să revină?! Altfel le-a speculat orgoliul rănit de personalitatea prea puternică a ministrului afacerilor străine, cărora acțiunile acestuia li se păreau de multe ori o sfidare, căci, chiar dacă nu erau contrare propriilor lor gânduri în materie de politică externă, ele se realizau în afara lor, deși toate aparențele consultării erau respectate. N-au fost neglijate nici persoanele care nutreau concepții de politică externă diametral opuse sau sensibil diferite de celea ale lui N. Titulescu, aceasta neînsemnînd, *ipso facto*, că regele se ralia unor asemenea puncte de vedere sau că subscria concepțiilor politice implicate. În fine, și nu în ultimul rînd, regele a speculat, cu abilitatea ce-l caracteriza, animozitățile personale, invidiile multiple, pe care cariera politico-diplomatică a lui Nicolae Titulescu și a colaboratorilor săi apropiați o treziseră în suflurile înăcite ale unor deputați și senatori de o legislatură sau ale unor miniștri anodini, participanți la un cabinet de două săptămîni.

Referirile critice făcute de Carol II la adresa lui Nicolae Titulescu au premers numirea acestuia, pentru a doua oară, ca ministru al afacerilor străine. La 5 aprilie 1931, în urma unei convorbiri cu regele, Octavian Goga nota în *Jurnalul său*: „Față de Titulescu, [Carol II] e foarte sever în aprecieri. Ca de obicei, îi face istoricul, luînd lucrurile de la început. Îmi spune că are să fie dezaгреabil cu el”.

Intențiile regelui față de Nicolae Titulescu erau deci cunoscute cercurilor politice avizate din capitala României. Iată ce nota Nicolae Iorga încă din primăvara anului 1931: „Din partea sa, regele, hotărît

a nu interveni în lupta pentru șefia din Partidul Național-Tărănesc, pe care îl urmărește în toate acțiunile lui, a aflat de intenția d-lui Iulian de a așeza în frunte pe d. Titulescu¹: păreriile asupra acestuia, reținut zece zile după numirea mea, acoperit de atenții, propus ca ministru de externe și n-am putut primi [el, Iorga], apoi considerat ca inspiratorul campaniei contra Coroanei până într-atita încât s-a pus chestia înlocuirii lui care, lăsând locul de la Londra tinărului Tillea, ar fi fost însărcinat cu conducerea generală a politicii românești sau schimbat cu totul pentru interese de oportunitate”.

Un joc infam

Regele avea în vedere deci, încă din 1931, de a-l estompa treptat pe Nicolae Titulescu. Ideea de bază era scoaterea lui din arena politicii externe, unde poziția sa era mai mult decît consolidată. În viziunea lui Carol II, trecerea lui Titulescu în viața politică internă, prin acordarea mandatului de a forma guvernul, era o modalitate de a-l inscrie în perimetrul unor situații instabile, în care cădere unuia guvern și a unui prim-ministru — să nu uităm, Titulescu nu avea nici o bază de partid — ar fi apărut ca fapte mai mult sau mai puțin normale. Reacția lui Titulescu față de propunerile regelui dovedește însă indubitabil că omul politic și diplomatul român a intuit — cu acea perspicacitate ce-i era proprie — manevra regală. Și trebuie să remarcăm că a dejucaut-o cu măiestrie. Și nu o singură dată. Comentînd faptele, Tudor Teodorescu Brăniște scria: „În timpul acesta, lui Carol II i se părea că prestigiul lui Titulescu creștea prea mult și deci trebuie «dezumflat». (Mi s-a spus că aceasta era expresia folosită de fostul rege). De aceea, din cînd în cînd îl chema în țară și îi da însărcinarea să formeze un «guvern de uniune națională». Formula era irealizabilă din cauza rivalității

dintre politicienii de atunci și apoi din cauză că o bună parte din ei aveau față de Titulescu aceleași sentimente ca și Carol II, vîind și ei să-l vadă «dezumflat». Titulescu se zbatea cîteva zile, alergînd de la un șef de partid la altul, iar la urmă se ducea la Palat ca să-și depună mandatul, cum suna formula consacrată. Acest joc infam s-a repetat de mai multe ori cu scopul de a se arăta peste hotare că, în țara lui, Titulescu nu prezintă nimic și că singurul om atotputernic la București era el, Carol II, despre care Nicolae Iorga mi-a spus odată: «Nu știe nimic și crede că știe tot. L-am avut elev și îl cunosc».

Circumstanțele interne și internaționale au împiedicat pe Carol II să acționeze frontal și dintr-o dată în această problemă. Mai mult decît atît, regele va trebui să se resemneze pentru moment cu situații care veneau în contradicție directă cu propria-i dorință. Ascendental pe care îl avea, în momentul politic respectiv — fusese, printre altele, ales de două ori președinte al Adunării Societății Naționale, în anii 1930 și 1931 — i-a oferit însă lui Nicolae Titulescu posibilitatea să acționeze direct și tranșant, într-o manieră proprie celui care deține atuurile într-o situație dată.

Atunci cînd a fost numit din nou ministru, la 20 octombrie 1932, Titulescu a cerut și a obținut din partea lui Carol II asigurări că își va păstra — dincolo de schimbarea guvernelor — conducerea Ministerului afacerilor străine. Adresîndu-se regelui, mulți ani mai tîrziu, el evoca circumstanțele în care s-a ajuns la această situație, modul în care a apărut oferta regelui și s-a produs acceptarea sa, ca și condiționările acestei acceptări. „Maiestatea Voastră trebuie să și-o amintească — scria Nicolae Titulescu. I-am spus că dacă este vorba de a mă lua ca ministru al afacerilor externe numai în cabinetul Vaida, nu aveam ce căuta în acesta. Voiam să fiu ministrul

afacerilor externe al Maiestății Voastre, adică permanent, în toate cabinetele. Maiestatea Voastră a acceptat. Permanent, să ne înțelegem; atîta vreme cît Maiestatea Voastră avea încredere în mine. Stabil este poate cuvîntul cel mai potrivit pentru a exprima această idee”.

Primul ministru Alexandru Vaida-Voievod a refuzat colaborarea cu Nicolae Titulescu, invocînd deosebiri de opinii în probleme grave ale politicii externe a României de la acea dată, ca și manifestările de insubordonare din partea diplomatului, maniera lui de a acționa — de numeroase ori în contradicție cu guvernul — în aspecte complexe ale vieții internaționale cu care acesta era confruntat. Pus să aleagă între demisia lui Alexandru Vaida-Voievod din calitatea de prim-ministru și numirea lui Titulescu ca ministru al afacerilor străine — ceea ce, să recunoaștem, nu era o problemă facilă — Carol II a optat pentru... promovarea lui Nicolae Titulescu.

Chiar și în acest moment de criză, regele a încercat o nouă manevră, căutînd să-l seducă pe Nicolae Titulescu cu oferta de a-l numi prim-ministru. Consecvent atitudinii adoptate — încercările anterioare, infructuoase, de a forma un guvern de largă concentrare determinîndu-l să renunțe la intenția de a mai ataca întreprinderi similare — Titulescu a spus regelui categoric, așa cum își amintea mai tîrziu: „Nu, Sire, vreau și trebuie să rămîn ministru al Maiestății Voastre în toate cabinetele; prin urmare nu trebuie să fiu răspunzător pentru prețul pîinii și să cad pe cheștiuni care nu privesc atribuțiile mele”.

La sfîrșitul celei de-a doua decade a lunii octombrie 1932, prin includerea sa în guvernul condus de Iuliu Maniu, Nicolae Titulescu a redevenit ministru al afacerilor străine, exercitînd atribuțiile ce-i reveneau în această calitate pînă la 29 august 1936. Nevoit să accepte această situație — într-un context com-

¹ Magazin istoric, nr. 12/1981.

plex — Carol II a fost nemulțumit. În fond, regele adoptase o decizie care contravenea flagrant intențiilor sale de instaurare a puterii personale, de preluare a conducerii întregii politici interne și externe românești. Confirmarea caracterului „permanent” al misiunii lui Titulescu nu a însemnat că acțiunea lui Carol II împotriva acestuia a încetat sau că între cei doi ar fi intervenit mai mult decât un *modus vivendi* temporar. Nu! Din contră! Conflictul era de-abia la început, fiecare an, fiecare lună, adăugând acestuia noi dimensiuni. Condițiile noi îl vor determina pe Carol II să acționeze cu mijloace noi, dar cu o neslăbită perseverență pentru îndeplinirea scopului propus.

Misiunea lui Brandsch

Prima mențiune străină privind intențiile lui Carol II de a-l înlocui pe Nicolae Titulescu din funcția de șef al diplomației românești a fost identificată în arhivele germane. La 8 august 1933, Rudolf Brandsch — deputat în Parlamentul român, fost subsecretar de stat pentru minorități în anii 1931-1932, în guvernele conduse de Nicolae Iorga și Alexandru Vaida-Voievod — aflat în vizită în Germania, a avut o întrevedere cu Ritter, director în Ministerul de externe al Germaniei. Discuția — consemnată în minuta care ne servește ca sursă de informații — s-a axat asupra perspectivelor relațiilor economice și politice dintre cele două țări. Brandsch — mesager neoficial, într-o misiune înconjurată de o totală discreție, ale cărei scopuri reale rămăneau necunoscute chiar și Legației române de la Berlin¹ — afirma lui Ritter

că acțiunea pe care o întreprindea o realiza, „nu numai cu știrea, dar din însărcinarea primului ministru român, pentru a clarifica aici, în primul rând, dacă guvernul german ar fi dispus să restabilească relațiile prietenești anterioare cu România în domeniul economic și politic”, ca și pentru a identifica „dacă era cazul, care sînt metodele pentru a realiza aceasta”. Primul ministru Al. Vaida-Voievod informase, la rîndul său, pe regele Carol II în legătură cu conținutul acestei misiuni, ca și în legătură cu instrucțiunile ce fuseseră date. De altfel, după cum o afirma, R. Brandsch avusese personal posibilitatea să abordeze cu regele Carol II, desigur în cadrul unor conversații private, diverse probleme ale orientării și evoluției politicii externe a României. Punctele de vedere expuse de Brandsch — reprezentînd un ecou al atitudinii regelui și instrucțiunilor primului ministru — vor fi căpătuit în acest context, datorită precizărilor ce conturau sursa lor, o valoare care depășea cu mult importanța discuțiilor presupuse de un schimb neoficial de opinii. Ca mandat al acestora, Brandsch afirma că „aproape toți factorii importanți din România și în special regele erau nemulțumiți de actuala orientare total profranceză a politicii românești”. El sublinia că în calea inaugurării și promovării unei noi orientări a politicii externe românești se aflau trei impedimente principale: ministrul afacerilor străine, Nicolae Titulescu; dependența financiară a României față de Franța; sprijinul acordat de Germania revendicărilor revizioniste ale Ungariei. Rudolf Brandsch aprecia că „atitudinea lui Titulescu este o povară pentru rege și că în prezent se stringe material împotriva lui Titulescu”. ■

(Va urma)

— — —
a fost trimis aici pentru a studia relațiile economice. Primul ministru recusesse intenționat la acest paravan pentru a-l da ocazie lui Brandsch să facă tatonările politice menționate la început.

1837 — TEZAURUL DE LA PIETROASA:

(Urmare din p. 15)

și s-o consfințească pe cîmpul de luptă.

După închiderea expoziției de la Paris, tezaurul a călătorit în capitala Marii Britanii, întrucît marele muzeu londonez South Kensington a solicitat favoarea de a expune, timp de șase luni, prețioasele antichități.

Reading în țară, a fost expus la Muzeul național. De aici, în noiembrie 1875, a fost furat de un fost student seminarist, Dumitru Pantazescu, doritor să devină celebru. Acesta și-a cîștigat o tristă celebritate nu numai pentru fapta în sine, cît, mai ales, pentru deteriorarea gravă a unor piese (în special tava).

În martie 1884, în lăcașul de atunci al Universității, care adăpostea Muzeul, a izbucnit un incendiu. Salvarea tezaurului s-a datorat eroismului de care au dat dovadă trei soldați — rămași tustrei anonimi — care, înfrîntînd flăcările, au pătruns în clădirea incendiată, sîrînd apoi de la al treilea etaj cu prețiosul tezaur înfășurat în propriile lor tunici, potrivit descrierii pe care o făcea sinistrului, ziarul *Naționalul*.

În vitrina sa special amenajată din fostul muzeu, tezaurul a rămas pînă în anul 1916, cînd, în vremurile zburcinate ale primului război mondial, împreună cu multe alte valori românești a fost transportat în Rusia. Evenimentele revoluționare din anul 1917, perioada plină de frămîntări din vremea războiului civil a făcut să se piardă urma acestui tezaur român descoperit la Pietroasa. Un specialist în istoria artei medievale, Andrei Venedin, l-a identificat în 1956 împreună cu alte valori culturale românești. Guvernul sovietic a luat decizia ca aceste bunuri să fie restituite României. După lucrări de restaurare, efectuate de specialiști sovietici, tezaurul și alte valori ale culturii noastre s-au întors acasă. „Moștenirea veacurilor de străbunie se întoarce la vatră”, scria marele poet Tudor Arghezi. ■

¹ Referindu-se la acest aspect, minuta redactată de Ritter consemna: „El [R. Brandsch] a spus că aceasta fusese numai un pretext față de observatorii din afară și față de Legația română de aici în care se dădeau instrucțiuni legației să transmită guvernului german că dl. Brandsch

„**M**i s-a oferit o conducere [a guvernului] pe care am primit-o crezînd că e totala rupere de trecut și sfîrșitul hegemoniei cluburilor. Am aflat pe urmă că nu aceasta era scopul guvernării mele, că nu era vorba de o nouă Romînie, ci de un intermezzo... Încetul cu încetul am văzut politicianismul ridicînd din nou capul. El anunță astăzi public restaurarea lui cu voia Maiestății Sale. Așa fiind eu nu mai pot...”

Rîndurile de mai sus sînt desprinse din *Memoriile* lui Nicolae Iorga și poartă data de 26 ianuarie 1932, exact la zece luni de la preluarea conducerii guvernului. Peste alte cîteva luni, cînd s-a produs finalul acestei guvernări, șeful cabinetului ținușe să precizeze în demisia sa că „un an de zile și mai bine” avusese „dureroasa sarcină” de a prezida un guvern rămas neputincios în fața marilor probleme cu care s-a confruntat țara în acea perioadă.

Receptînd, firește, unele din momentele guvernării Iorga-Argetoianu, paginile jurnalului generalului Radu R. Rosetti, din care publicăm aceste ultime extrase, dezvăluie o lume de dincolo de conveniențe, o zonă a culiselor vieții politice, a intimității relațiilor dintre oameni și grupuri mai greu de reconstituit cu sprijinul altor documente, ajutînd la stabilirea mai completă și mai nuanțată a portretului unei perioade istorice deosebit de agitate și complexe. Jurnalul poartă acea doză de subiectivism, inerentă literaturii de acest gen. Abundența de amănunte factice, de comentarii și aprecieri îi întăresc substanța documentar-istorică. Facem loc extraselor respective, precizînd că în preluarea lor am respectat originalul, operînd doar intervențiile impuse de actualizarea ortografiei; întreprinderile de text le-am marcat prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte. Cînd a fost cazul, s-au dat note explicative în subsoal; atunci cînd acestea lipsesc, înseamnă că au fost incluse la episoadele din numerele anterioare¹.

1931

2 august. [Brusturoasa] Universul, sosit azi, conține vești interesînd armata: ... în armată sînt mari nemulțumiri pentru că s-au făcut mutări, luări de comandament etc. în contra legii. Regimul bunului plac al regelui și al lichelelor din jurul său domnește în armată din ce în ce mai mult. Că este spre dăuna armatei e sigur, dar [regele] nu vede oare că își va înstrăina armata pe care se bazează atît?

După-amiază vine Lysbeth Știrbey, care pleacă seara. Este bine. Îmi spune că la Paris, Nino Cantacuzino, licheaua care a trăit, el și toți ai săi, pe spatele lui Barbu Știrbey, vorbea peste tot înfamii pe socoteala lui Știrbey, acuzîndu-l chiar de hoție. El (Nino Cantacuzino) a venit să vadă pe L. Știrbey și a avut tupeul să-i repete ei aceleași lucruri. L. Știrbey i-a spus, foarte calm, că se miră că el,

RADU R. ROSETTI: PAGINI DE JURNAL

care a trăit pe spatele lui Știrbey, vorbește astfel și are neobrăzarea să-i spună ei aceste lucruri și că va repeta lui Știrbey ce i-a spus. Cantacuzino ar fi spus că a venit ca s-o prevină că dacă Știrbey se întoarce în țară va fi asasinat. Lysbeth i-a spus: repeți ce spune Grigore Filipescu (acesta era atunci la Paris și făcea asemenea discursuri). Ea a repetat totul lui Știrbey. Nino Cantacuzino a avut neobrăzarea să meargă la Știrbey și la închizitorul calm al acestuia să răspundă că de ce crede o femeie, la care Știrbey i-a răspuns că Lysbeth este o femeie care nu minte. La impuntarea lui Știrbey că de ce a primit banii săi dacă era convins că fură — n-a zis nimic. E și mai lichea și canalie decît îl cunoșteam. Toată viața lui a fost un bun de nimic care a mîncat averea soției lui și a trăit din mila lui Știrbey. De la Berna a trebuit rechemat pentru scandal. Incapabil a fost peste tot.

Lysbeth îmi mai spune: 1) că regina a fost să vadă pe Barbu Știrbey și la Paris; 2) că ea, Lysbeth, sosind astăzi seară la București, a trimis vorbă, prin Colette Plagino, principesei Elena, că ar dori să o vadă; pentru a-i arăta simpatia sa, dacă aceasta o dorește... Aceasta a răspuns, tot prin Colette Plagino, că este foarte recunoscătoare, că ar dori să o întâlnească în străinătate, dar că o roagă să nu vină să o vadă în București, căci ar avea ea (principesa Elena) neplăceri...

7 august. Ce geniu a fost B.P. Hasdeu! Păcat că în opera sa istorică s-a lăsat dus prea

¹ Magazin istoric, nr. 11-12/1986, 1-2/1987.

mult de imaginație uneori. Dar ce muncitor, ce om de știință pentru știință! I-am parcurs Cuvinte din bătrâni și Istoria critică, zilele acestea și sînt sub farmecul său. Gădesc că azi e cam neglijat și că se uită că este primul care a făcut istorie critică la noi...

8 august. Iorga, care deja iarna trecută mi-a vorbit favorabil despre Martha Bibescu, zicînd că germanofilia ei este o scornitură liberală (?) (dar ce e cu faptele, cu scrisul ei, cu fotografiile arătînd-o cu germanii etc.) devine bibecist și scrie articole despre G.V. Bibescu [soțul Marthei Bibescu]...

22 august. Întîlnit pe G. Balș și dr. Danielopol; vorbeau, și mi-au spus și mie, de ultima criză bancară: Ar. Blank a fost descoperit cu un miliard șase sute milioane lei²; regele a chemat pe Manoilescu [guvernator al Băncii Naționale] și i-a ordonat a scăpa pe Blank, de unde formarea consorțiului băncilor mari și punerea întregului disponibil la dispoziția băncii Marmorosch Blank. Danielopol mai spunea că statul și comuna București au fost siliți a cumpăra de la Blank, pe prețul de o jumătate miliard, terenul de la Otopeni. Ce scandal?! Nu are dreptate lumea să zică că regele își plătește datoriile pe spatele țării!?

Întîlnesc pe Andrei Rădulescu. Pornit contra lui Iorga, care, zice el, innebunit de faptul că este la putere, face cîte una boacînd în fiecare zi. Atacă pe Blank, care a luat concesiunea plasării produselor R.M.S., un grozav gheir [afacere], zice el. Spune apoi că colonelul Tr. Grigorescu, administratorul regelui, este pungaș cum nu-și închipuie lumea și face afaceri împreună cu cei doi Dumitrești — Puu (secretarul regelui) și Costică, generalul, inspectorul Jandarmeriei. Nu stau eu mai bine la Brustureasa, decît aici, ca să auzi asemenea lucruri, în contra cărora nu poți face nimic?!

Balș — la care dejunez — îmi mai spune că N.P. Ștefănescu [director general al Băncii Românești], spunînd regelui că e greu ca Banca Românească să ajute o bancă ca Blank, regele i-a răspuns că se va reface Blank, căci pe lîngă ce s-a făcut (1 600 000 000 lei, terenul 500 000 000... desfacerea produselor R.M.S.), i se va mai concesiona desfacerea loteriei și desfacerea alcoolului, după ce va deveni monopol. Regele, care se amestecă în atari afaceri?!

Euglen³ Filotti³ îmi spune că nu mai pot

face acum nimic ca propagandă, căci Iorga nu admite ca din fondurile propagandei să se publice altceva decît cărți de-ale sale. Acum i se publică cuvîntările și conferințele din America⁴.

Peste tot în oraș se vorbește deschis de amestecul regelui pentru a scăpa pe Blank. Zvonuri: Iorga și-a dat demisia (Țițeica); Iorga a trimis răspuns regelui să citească istoria lui Cuza (domnia favorizilor)...

28 august. Dimineața de ieri a publicat niște declarații ale lui Iorga: ca să nu se plătească impozitele, ca să se arunce lumea în mare, că numai Ionescu-Sisești⁵ și Hamangiu⁶ sînt miniștri lui, iar ceilalți ai regelui (foarte semnificativ aceasta). Azi dă nu o dezmințire, ci se plînge de indiscreția celor care divulgă convorbiri. Deci acestea sînt adevărate și șeful guvernului nu e șef al guvernului, ci numai a doi miniștri, pentru rest răspunde regele. Semnificativ!

Dimitrie Ghika, ministrul afacerilor străine, spusesse Lysbethi Șirbey că era revoltat de amestecul regelui în chestiunea trimiterii lui Alex. Cretzeanu la Geneva? (regele a refuzat să semneze astăzi primăvară decretul prin care Alex. Cretzeanu era desemnat a merge ca expert la Geneva), un excelent funcționar și că nu va lăsa lucrurile așa. S-a finit de cuvînt, căci Monitorul anunță că Alex. Cretzeanu va face parte din delegație.

Recitesc operele lui Caragiale. Constat că numai acum pricep pe unele dintre ele, cum e Făclia de Paști, al cărei puternic dramatism nu mă impresiionase pînă acum...

3 septembrie. Cerealele nu au nici preț, nici căutare. Ni se oferă 18 500 lei vagonul de grîu, la Tecuci, cu plata peste cîteva luni...

9 septembrie... Am terminat de citit L'Homme nouveau, de Lucien Romier⁷. Foarte interesant. Și foarte adevărată concluzia sa că azi averile „acquires“ [dobîndite] nu mai sînt averi și că numai munca e avere...

17 septembrie... Lipsa de lucru, de bani, se face din ce în ce mai simțită: o fată a ei este imposibilitatea părinților de a cumpăra cărți de școală copiilor. Cum este în detrimentul copiilor, am oferit a avansa banii, urmînd ca părinții lor [ai copiilor din Brusturoasa] să se achite de datorie prin munca la prefel zilei.

6 octombrie. Terminat de citit volumul I

¹ Referire la faptul că Martha Bibescu a rămas, în 1917, în București, conducînd un spital în care erau îngrijiiți și răniții germani. În realitate, sub acest acoperămint, ea a îndeplinit unele misiuni de informații din partea Aliaților, ceea ce a dus, în final, la expulzarea ei din țară de către autoritățile de ocupație ale Puterilor Centrale. (Magazin istoric, nr. 12/1984, 1/1987).

² Vezi amănunte relevante în Magazin istoric, nr. 1/1982.

³ Eugen Filotti, jurist, ziarist și diplomat. Începînd din 1919 a fost redactor la Dimineața și Adevărul, apoi director la Cuvîntul liber (seria a doua — 1924-1926). Atras de presă la Legația României din Praga (1926-1927), director al presei în Ministerul de externe (1928), ministru plenipotențiar la Ankara, Atena și Sofia.

⁴ Între 27 ianuarie și 20 martie 1930, marele istoric a făcut o călătorie în S.U.A., cu care prilej a conferențiat la universități din mai multe orașe americane și a vizitat comunitățile de români din America. În aprilie, la București, a ținut un ciclu de șapte conferințe despre America, publicate sub titlul America și românii din America.

⁵ Primul era ministru al agriculturii și domeniilor iar cel de-al doilea al justiției.

⁶ Alexandru Cretzeanu a fost inclus în delegația română care a participat la Conferința generală pentru dezarmare, desfășurată la Geneva între 2 februarie 1932-11 iunie 1934.

⁷ Lucien Romier (1885-1944), istoric și publicist francez.

Deponenții în fața Băncii Marmorosch Blank — una din victimele crizei din anii 1929-1933

din bibliografia româno-ungară a lui Veres¹; lucrare foarte folositoare și bine făcută. Zia-
rele anunță moartea d-rului N. Leon², profe-
sor la Universitatea din Iași. L-am avut ca
profesor de științele naturale în cl. VII, la
Liceul Național din Iași, 1894-95. Este sin-
gurul profesor bun de științe naturale ce am
avut. El m-a lămurit întâi asupra teoriei lui
Darwin și m-a convins de adevărul ei...

20 octombrie. Am terminat de citit Joseph
Fouché, de Stefan S. Zweig. Minunat studiu
de psihologie și de istorie care explică minunat
pe canalia genială care a fost Fouché. "Epoca
și oamenii ei apar altfel după citirea acestui
studiu, admirabil de bine scris..."

22 octombrie... Universul anunță că sta-
tul a luat asupra sa (căci Banca Națională a
refuzat să participe) activul și pasivul băncii
Blank — adică contribuabilul va plăti acest

faliment. Aristide Blank, Sorpheș și N. Ta-
bacovici au fost depărtați de la direcție, lucru
ce spunea dr. Danielopol acum trei săptă-
mini. Este foarte primejdios ce face statul și
o rea pildă.

26 octombrie. În Universul, sosit azi, ar-
ticol excelent și plin de curaj al lui Constan-
tin Bacalbașa: Cînd nu știi guverna. Critică
temeinică care, peste guvern, căruia îi este
adresată, atinge pe rege și pe camarila din
jurul lui³. Înțelege-vor cei care trebuie în
sensul de a schimba felul lor de a fi? E ora
11 [în sensul, e ceasul al 11-lea].

Se confirmă cele ce mi-a scris Radu din
București prin acest articol.

27 octombrie. Citisem, cînd au apărut a-
cum 21 ani, Amintiri de la „Junimea” din

¹ Endre (Andrei) I. Veress (1868-1953), doctor în
istorie al Universității din Cluj (1898); după 1915 a
trăit în Ungaria. Editor al unor volume de izvoare de-
pistate în arhive străine și care se referă la relațiile ro-
mâno-ungare. Dintre acestea amintim: *Fontes rerum
Transylvanicarum* (vol. I-V), *Documente privitoare la
istoria Ardealului. Moldovei și Țării Românești* (vol.
I-XI), *Bibliografia româno-ungară. 1473-1878* (vol.
I-III) etc.

² Nicolae Leon (1862-1931), zoolog, elev și colabora-
tor al marelui biolog german Ernst Haeckel (1834-1919).
A fost un darwinist convins, apărător al pozițiilor ma-
terialiste în biologie. Este întemeietorul învățămîntului
și cercetărilor de parazitologie în țara noastră. A avut
numeroase simpatii și prieteni din rîndul socialistilor
români, iar în viața social-politică s-a remarcat printr-o
atitudine consecvent democratică.

³ Sub formula unui atac la adresa guvernului, care
îngăduia confecționarea și vânzarea unor așa-numite
„batiste patriotice”, care aveau imprimat pe ele chipul
lui Carol II, C. Bacalbașa îl țintea de fapt pe rege:
„Românii erau obișnuți cu alte metode și cu alt respect
al lucrurilor mari. Sus (adică în fruntea țării) aveau în-
totdeauna o rază permanentă de lumină cu linii de au-
reolă... Peste valul mișcător al patimilor politice firești
domnea o permanență... Ce speranță și încredere poate
da românilor „ritmul nou...” Amintind apoi că buclu-
casele batiste erau confecționate cu ordinul de apro-
bare al maresălatului Palatului, autorul continua: „Dar
afacerea a dobindit un alt aspect: autorizarea dată de
Casa Regală a Maestărilor Sale Regelui a fost interpretată
și folosită ca un ordin pentru vânzarea forțată a batiste-
lor prin cazărmi.”

...Așa se întâmplă cînd popoarele își dau cîrma și
părul pe mîini nepricepute! (Dimineața, 26 octombrie,
1931, p. 1).

Iași, a lui G. Panu¹ și păstrasem o amintire vagă de ele. Le-am recitat. Ce prost sînt scrise! Cîte repetiții și verepetiții zadarnice! Perioadă foarte interesantă prost povestită de un om mulțumit de sine.

Cuvîntarea lui Averescu, la congresul partidului său, este de un ordin mai înalt ca cele ce fine de obicei. În expunerea ce face, își exagerează meritele și mai ales meritele guvernărilor sale. Este inexact, cred, că nu a intrat în politică decît îndemnat de regele Ferdinand; căci și înainte a făcut politică — pe ascuns este adevărat —, dar a făcut și cu Take Ionescu și cu N. Filipescu. Cuvîntarea sa este o nouă confirmare că Ferigo² s-a amestecat în politica noastră internă. Făcînd-a-o din proprie inițiativă sau pus de Fasciotti și de guvernul italian care, considerînd pe Brătianu ca omul Franței (ce eroare, Brătianu a fost numai român), pe Marghiloman ca al nemților, să aibe el pe Averescu. Indirect, lovește în Știrbey, arătînd că el sfătua pe regele Ferdinand în zicerile și dezicerile lui. Că Știrbey, în 1916 și 1917, susținea folosirea lui Averescu este adevărat, căci l-am auzit susținînd aceasta. În 1918, știu că Ionel Brătianu a propus pe Averescu ca prim-ministru³. În 1920⁴ nu eram în țară, dar știu, de la Brătianu, că el a împins pe regele Ferdinand să dea puterea lui Averescu, care a adus servicii reale după guvernul lui Vaida. Discursul este și o lecție la adresa regelui, fără ameninșări, mai mult în nuanțe, cum este firea șerpuitoare a lui Averescu. Acesta lovește tare și bine merit pe cei care au dezerat din partidul său (G.G. Mironescu, pentru care este în special rău, [generalul] I. Răscanu, [Ion] Petrovici etc.).

Protestările unanime în privința soluției ce voia a se da afacerii băncii Marmorosch Blank și-au avut efectul. Statul a renunțat a lua asupra lui banca, iar aceasta a cerut mōrătoriu...

31 octombrie. Radu a sosit aseară. Este bine și vesel, ca de obicei. Spune că la finele săptămînii trecute și la începutul acesteia a fost panică serioasă la bănci, la București. La Banca Românească se luaseră măsuri serioase pentru a se face față retragerilor de depuneri. Așa că acum se liniștește publicul. A auzit că prințul Neculai s-a certat cu regele din cauză că ar fi spus secretarul regelui, Puiu Dumitrescu, să nu-l mai vadă și că, dacă îl mai vede la Palat, îi trage palme...

3 noiembrie. Ce mulțumit sînt că am refuzat a merge, și anuț acesta, la banchetul cava-

lerilor Ordinului Mihai Viteazul; ziarele anunșă că vor lua parte la acest banchet: Argetoianu, semnatarul preliminarilor de la Buftea (1918)⁵ și Ștefănescu-Amza, care nu e cavalier al Ordinului...

29 noiembrie. Plecat dimineața; întors după-amiază de la parastasul pentru Ionel Brătianu, la Florica. Vîscol. În tren, la dus, stau cu Al. Lapedatu și cu N. Racotă; discutăm despre istorie. Al. Lapedatu zice că la Arhivele Statului există un dosar despre asasinatul lui Barbu Catargiu⁶, dar făcut ulterior, prin anii 1871-1875; nu reiese cine l-a asasinat. Racotă spune că are un caiet cu însemnări zilnice ale surorii sale, doamna Zoe Bengescu⁷, fostă 35 de ani doamnă de onoare a reginei Elisabeta. Îl îndemnăm a-l publica...

Abia începînd parastasul și apare G. Brătianu; primire sub zero de către familie; pleacă imediat după slujbă.

După dejun, Ștefan Ion⁸ îmi vorbește lung și peiorativ despre Lupeasca, care ar fi mincat pe Tătăranu, pe Condesescu și acum pe Mănoilescu, din recunoștinșă către Blank, pe acesta [din urmă]. [Ștefan Ion] zice că este prieten cu generalul Cihoski și au un cerc care se întrunește la o masă în fiecare miercuri; acum Cihoski înjură pe capete pe Ștefănescu-Amza, care el l-a inventat (căci căzuse la examen și el l-a scăpat).

La întoarcere, G. Corbescu povestește snoave...

Preocuparea generală la toți este proiectul de lege asupra conversiunii datorilor agricoli⁹ care, după părerea tuturor, duce la un adevărat dezastru. Alexandru Lapedatu ne spune, lui G. Balș și mie, cum că liberalii au un contraproiect gata; nu-l vor depune însă la Cameră ca un ce aparte, ci sub formă de amendamente. Toți acuză pe Argetoianu de toate relele guvernului, el fiind, după părerea lor, adevăratul șef al guvernului, Iorga nefiind decît un vanitos mulțumit a se lăfăi în fotoliul prezidențial. În chestiunea băncii Blank i se aduce (lui Argetoianu) acuzația de a fi — el administrator delegat — dator acelei bănci cu peste 18 milioane, de unde zelul său spre a o scăpa. G. Cretzeanu arată că trecerea legii con-

¹ În ziua de 5 martie 1918, o delegație a guvernului condus de Al. Averescu, delegație din care făcea parte și C. Argetoianu, ca ministru al justiției, a semnat Tratatul preliminar de pace de la Buftea între România și Puterile Centrale. Pe baza acestuia, noul guvern format chiar în ziua de 5 martie sub conducerea lui Al. Marghiloman, a început tratative în vederea încheierii păcii.

² Despre asasinarea fruntașului politic conservator Barbu Catargiu (1807-1862), seful primului guvern al Principatelor Unite, vezi amănunte în Magazin istoric, nr. 2/1970.

³ Zoe Bengescu era fiica vornicului Radu Rosetti și sora Anei Rosetti, cea de a doua soție a lui Titu Maiorescu. Dintr-un jurnal al fiicei sale, Zoe Bengescu-Cămărășescu, Magazin istoric a publicat cîteva fragmente în nr. 8/1978.

⁴ Legea va fi îndelung dezbătută și votată abia în 19 aprilie 1932, cu două săptămîni înaintea demisiei guvernului Iorga-Argetoianu; prin prevederile ei se producea o reducere a datorilor proprietarilor agricoli, fără însă a rezolva gravele probleme ale agriculturii, puternic lovită de criza economică.

¹ Gheorghe Panu (1848-1910), om politic, publicist, scriitor; după moartea lui C.A. Rosetti a condus gruparea liberalilor radicali; a desfășurat o vie activitate antimonarhică în paginile ziarului Lupta (1884-1895); în 1897 a aderat la Partidul Conservator. A scris, între altele, Amintiri de la „Junimea” din Iași și un volum de pamflete, Portrete și tipuri parlamentare (Magazin istoric, nr. 12/1972).

² Colonelul Lucian Ferigo, atașatul militar italian în România anilor primului război mondial. Averescu aminteste în discursul său cum, în 1917, Ferigo și Barbu Știrbey îl mijlociseră o întâlnire secretă cu regele Ferdinand.

³ Se referă la condițiile în care, la 29 ianuarie 1918, se formează la Iași un cabinet în frunte cu generalul Al. Averescu; cel de-al doilea guvern condus de generalul Averescu s-a format la 13 martie 1920.

versiunii datoriilor, așa cum este prezentată de Argetoianu, ar aduce ruina băncilor populare și a fărâmișii care a depus banii la ele. El spune că panica nu a încetat și că retragerile de depozite continuă...

3 decembrie. Iorga o ia pe o cale din ce în ce mai autocrată; nu cred că este calea cea bună...

7 decembrie. Din absurditățile cenzurii: s-a interzis ziarelor să vorbească de căsătoria prințului Neculai¹; azi zărele anunță că procurorul a pornit acțiune pentru anularea căsătoriei.

S-a găsit tocmai regele să ia măsuri contra fratelui său, el care a făcut mai rău căsătorindu-se la Odessa cu Zizi Lambrino. Nu-i vorbă, nu era aceasta un motiv ca prințul Neculai să se căsătorească cu cine s-a căsătorit! Presupun că prințul Neculai aducând, contra jurământului depus, pe Carol înapoi, a crezut că este îngăduit să facă ce vrea.

8 decembrie. Am terminat de citit volumele 3-4-5 din memoriile lui Iorga. Note disparate, în care este evident că nu s-a tipărit tot ce a scris în caietele sale. După cât s-a publicat pare a fi fost constant în carlismul său, după cum este constant în admirația de sine. Încolo, păreri sale despre oameni și despre lucruri se schimbă de la zi la zi...

Pe lumina guvernării sale de până acum, opunerea regelui Ferdinand și a lui Ionel Brătianu, la venirea lui Iorga la putere, pare bine justificată².

După Iorga, numirea ca ministru este o recompensă (spune mereu că merită pentru ce a făcut). Eu socotesc că este o chemare la muncă într-un ogor în care ai dat dovezi de capacitate...

11 decembrie... Termin de citit excelenta lucrare a lui R.V. Bossy³, Agenția diplomatică a României în Paris și legăturile politice franco-române sub Cuza vodă. Colosal de interesant.

12 decembrie. Brusturoasa - București cu trenul... Mitiță Constantinescu⁴... îmi arată greutățile situației bancare (e la contenciosul

¹ În secret, prințul Nicolae s-a căsătorit cu văduva Ioana Dumitrescu-Doletti, moșiereasă din Tohani, județul Prahova.

² Aluzie la rezervele pe care, la vremea lor, și regele Ferdinand și I.L.C. Brătianu le avuseseră față de o eventuală venire a lui N. Iorga în fruntea unui guvern, rezerve izvorite din nelcrederea lor în capacitățile savantului ca om politic.

³ Magazin istoric, nr. 7-10/1986.

⁴ Mitiță Constantinescu (1890-1946), om politic cu vederi democratice antifasciste, membru al Partidului Național-Popular. Deputat între anii 1926-1928 și 1933-1934, șef de cabinet în Ministerul de Industrie și comerț (1919), secretar general al Ministerului agriculturii, subsecretar de stat la finanțe (1933-1935), guvernator al Băncii Naționale (1935-1938), ministru la industrie și comerț (martie 1938-februarie 1939) și ministru de finanțe (1939); a fost unul dintre cei care s-au opus penetrației economice a Germaniei hitleriste în România.

Băncii Naționale); nici Banca Bucovinei [?], nici Marmorosch nu se pot achita de datoriile comandatate; deficitul real la cea dintâi fiind de 450 milioane, iar la a doua de 2 1/4 miliarde. Tot el spune că Manolescu făgăduise regelui a scăpa pe Blank și că tot el a inițiat campania de presă contra acesteia. El s-a supărat pe Blank, care a luat el desfacerea produselor R.M.S. pe care o voia Manolescu pentru o bancă a sa. Toate lichelele din jurul regelui injură acum pe Manolescu pe toate căile...

22 decembrie. A sosit Radu. Mizeria se simte dar la noi nu e atât de îngrijorătoare ca aiurea pentru că grație recoltei abundente, fărâmișia — marea masă a poporului — are ce mânca și prin convertirea datoriilor agricole va scăpa de ceea ce o apasă mai mult. Cine suferă, sînt celelalte clase. Cu toate suferințele funcționarilor, socotesc că guvernul face bine asigurând dinții plața cuponului datoriei publice și plădind numai apoi lefii, cu mari înțirieri...

31 decembrie. S-a încheiat încă un an, un an în care a fost greu și pentru țară și pentru fiecare; să fim însă mulțumiți că n-a fost încă și mai rău... ■

Selecția textului, introducere și note:
Cristian POPIȘTEANU,
Marian ȘTEFAN,
Ioana URSU

Concursul MAGAZIN ISTORIC ediția a II-a, 1986

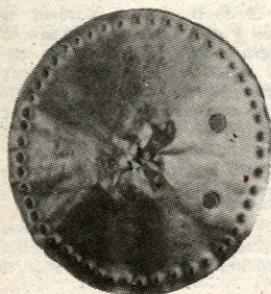
30 din 30

Răspunsurile la întrebări

I	II	III
1 — a	1 — a	1 — a
2 — a	2 — c	2 — a
3 — a	3 — b	3 — b
4 — a	4 — b	4 — c
5 — c	5 — a	5 — c
6 — c	6 — a	6 — c
7 — a	7 — b	7 — c
8 — b	8 — c	8 — a
9 — a	9 — a	9 — a
10 — c	10 — b	10 — b

Din nou despre tezaurul cucutenian de la Brad

Podoabe de aur în... epoca pietrei

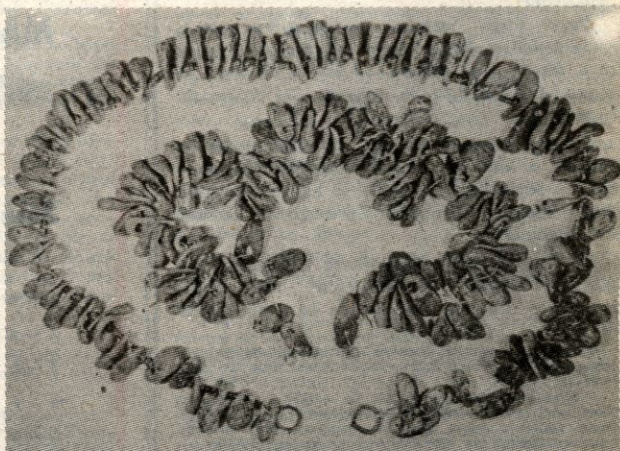
Păstrînd, vreme de mai bine de cinci milenii, urmele unei viețuiri neîntrerupte, stațiunea arheologică de la Brad, județul Bacău, a oferit, de curînd, cercetătorilor prilejul unei descoperiri de excepțională însemnătate: un tezaur compus din 380 diferite obiecte, între care două discuri din aur, și mai multe piese din aramă — cîteva brățări, un topor, discuri ornamentale — și un șirag de mărgelă din canini de cerb. Valoarea cu totul aparte a acestor piese este dată de faptul că toate au aparținut culturii Cucuteni — cultură, cum se știe, neolitică — deci, dintr-o perioadă în care metalele nu erau cunoscute decît în chip cu totul întîmplat. Din acest punct de vedere, piesele de aramă descoperite la Brad se înscriu printre puținele obiecte de acest fel identificate pînă în prezent din lumea neolitică europeană, iar discurile de aur (cu valoare de simbol magic) constituie, deocamdată, singura dovadă că oamenii cucutenieni — care posedau,

cum am arătat și cu alte prilejuri¹, înalte cunoștințe tehnice — cunoșteau aurul și

știau să prelucereze piese din acest metal.

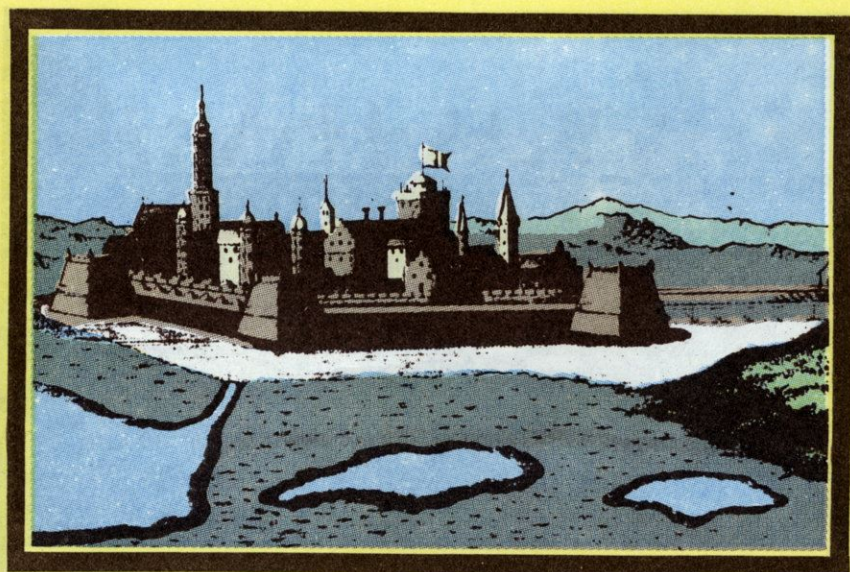
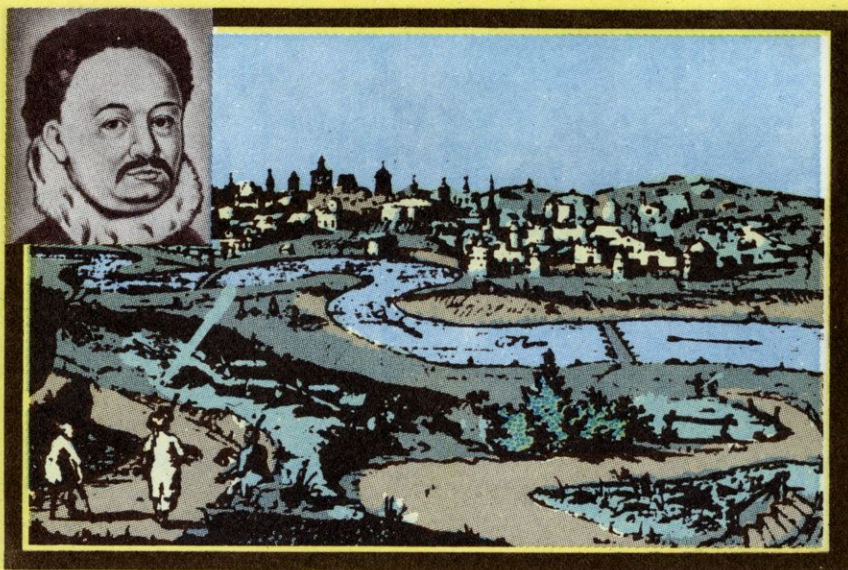
Condițiile descoperirii tezaurului și semnificația pieselor ce-l alcătuiesc au fost pe larg prezentate în numărul 6/1986 al revistei noastre. La data publicării articolului nu dispuneam de fotografii ale pieselor componente (aflate, în acel moment, într-un firesc proces de restaurare), imagini pe care autorul descoperirii — dr. Vasile Ursachi, de la Muzeul de istorie din Roman — ni le-a pus, cu amabilitate, la dispoziție și pe care, la rîndul nostru, le prezentăm cititorilor revistei.

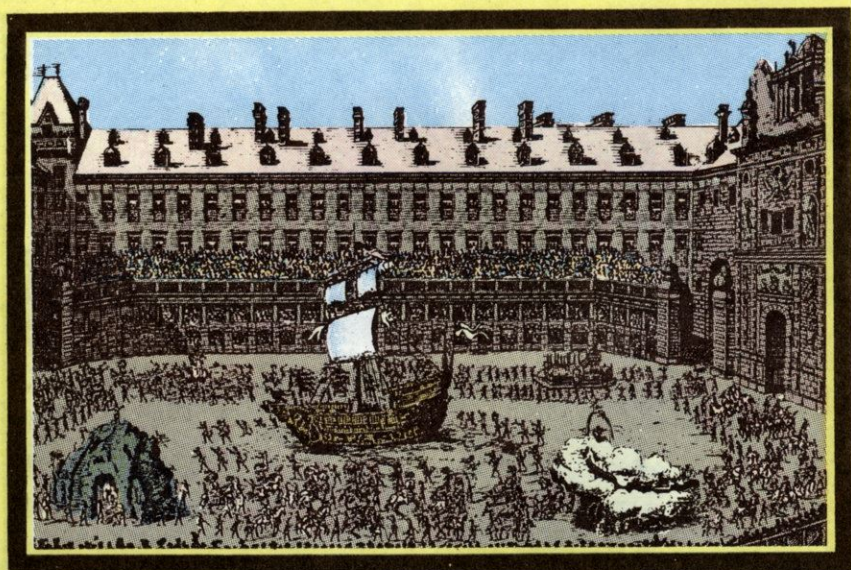
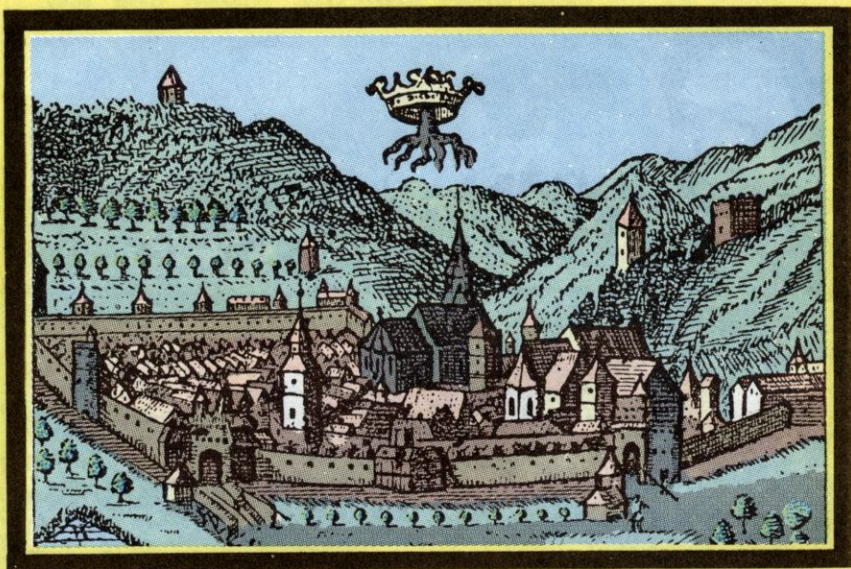
¹ Magazin istoric, nr. 4,5/1985.

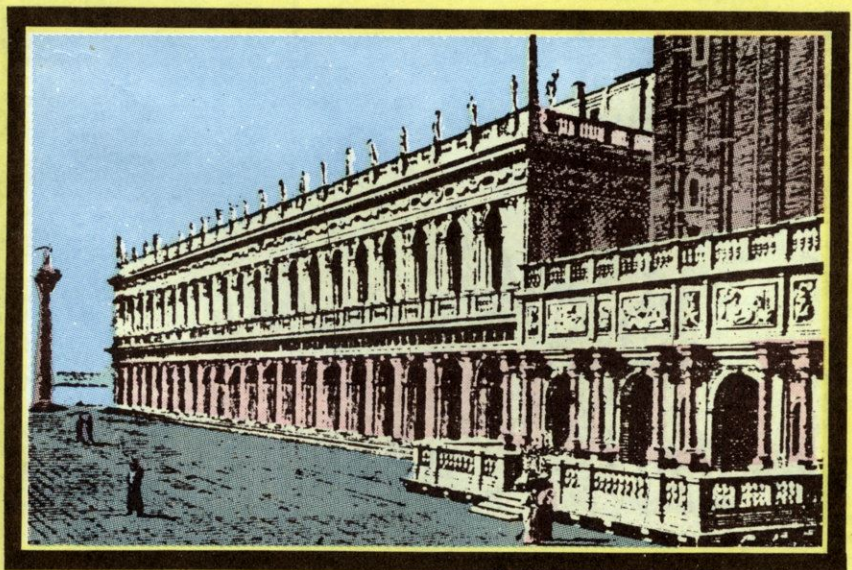

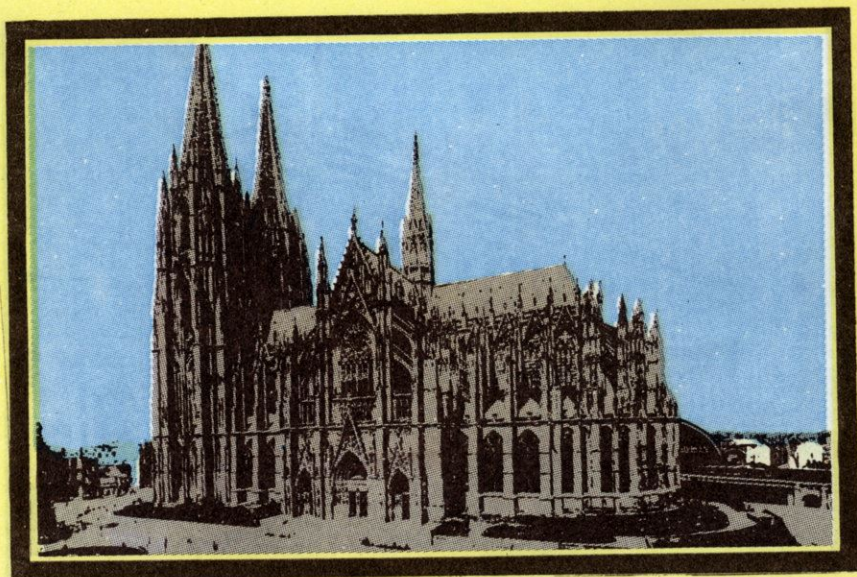
PLANSELE NOASTRE

①②③④ Secvențe din itinerarele marelui cărturar umanist român, stolnicul Constantin Cantacuzino: București, Iași, Brașov, Viena, Padova, Veneția, Varșovia, Colonia (Köln) la sfîrșitul secolului XVII și începutul veacului XVIII (Adevăratele călătorii ale stolnicul Constantin Cantacuzino, p. 45)

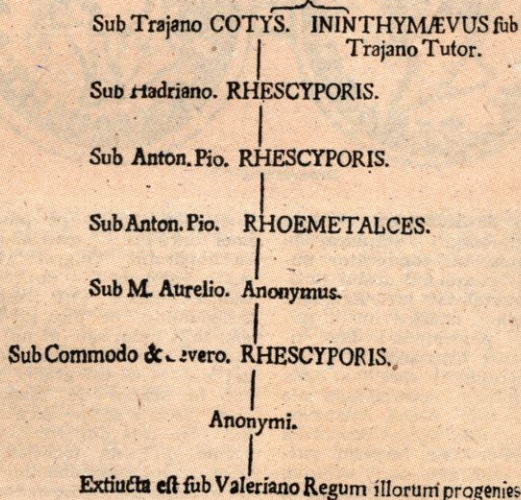
PE URMELE STRĂMOȘILOR (XVIII)

ION POPESCU-PUȚURI

Numele Cotys (sau Cotiso) — arătam în numărul 12/1986 al revistei — revine frecvent în istoria geto-dacilor și a tracilor. Un Cotys a domnit în prima jumătate a veacului IV î.e.n. peste regatul odrisilor fiind cel dinții care a întrerupt tradiția moștenirii tronului pe linia agnaților. Citeva decenii mai târziu, în Dobrogea stăpinea un alt Cotiso, al cărui fastuos mormânt princiar a fost descoperit, cu mai bine de jumătate de secol în urmă, în anul 1931, la Agighiol. Tezaurul găsit cu acest prilej, alcătuit din piese de armură (coif, două apărătoare pentru pulpe — numite cnemide), piese de harnășament, precum și diferite piese de cult (cinci fiole — cupe — și două pahare — rytonuri —, toate din argint) vădeau în cel mai înalt grad puterea economică și politică a acestui principe, care se unise prin relații matrimoniale și cu principii sciți din nordul Mării Negre (în mormântul de la Agighiol au fost descoperite și podoabe scitice de aur, ce trebuie să fi aparținut soției defunctului).

În afara numelui principelui, — Kotyos (Cotiso) — înscris pe unul din pahare obiectele de la Agighiol nu ne furnizează mai multe informații cu privire la identitatea personajului. Din scrierile unor autori antici putem însă să reconstituim un tablou destul de viu al elementelor politice din Dacia pontică, în aceste secole. După marea expediție de la Dunăre a regelui Darius I, când geții apar menționați de părințele istoriei, Herodot, care-i numește „cei mai drepti și cei mai viteji”, existența unei formațiuni politice a geților din

STEMMA REGUM BOSPHORI EX PROSAPIA PRINCIPUM THRACIÆ

Tabelul genealogic al suveranilor de origine tracă din Bosphorul cimmerian

Dacia pontică este frecvent semnalată de izvoarele istorice. Mai întâi, știm că pe vremea în care Sitalces stăpinea peste regatul trac al odrisilor, în Dobrogea de azi exista, de asemenea, un regat, al cărui stăpîn i-a venit în ajutor regelui odris, în lupta pe care acesta a purtat-o cu regele Macedoniei. Perdikas II: „Pornind deci din ținutul odrisilor — scrie Tucidide — el [Sitalces] cheamă la arme mai întâi pe tracii care erau între

Muntele Haemus și Rodope și pînă la Pontul Euxin și Hellespont...; a chemat apoi pe geții de dincolo de Haemus și celelalte neamuri care locuiesc între fluviul Istru și Pontul Euxin, mai mult spre mare; geții și locuitorii de prin acele părți sînt vecini cu sciții și sînt cu toții arcași cālări”.

Un veac mai târziu — perioadă în care în Peninsula Balcanică se ridica statul macedonean condus de Filip II

Medalii și monede bosporane
din vremea regilor: Cotys I

Ininthyraetys

Rhoemetalses

Cotys II

și apoi de Alexandru cel Mare — în Dobrogea stăpînea, de asemenea, un conducător puternic, poate fiul celui Cotiso înmormîntat la Agighiol. Izvoarele istorice nu îl numesc, pomenindu-i doar titlul „rex histrianorum” (rege al dunărenilor) care s-a opus tendințelor cotropitoare ale regelui scit Ateas. Asemenea regilor din Pont, Bospor și Arsacizilor din Imperiul parților, regii geto-daci acordau protecție grecilor stabiliți în cetățile de pe țărmul vestic al Pontului Euxin (Histria, Tomis, Callatis). O seamă de inscripții din cetatea Histria arată recunoștința pe care orașenii o purtau căpeteniilor gete Zalmodegikos și Rhe-maxos, pentru ajutorul pe care aceștia l-au acordat în diverse împrejurări locuitorilor cetății împotriva unor năvălitori străini.

Un rege numit Cotiso s-a numărat și printre cei cinci urmași ai lui Burebista. Participând la bătălia de la Actium (din anul 31 î.e.n.), unde a luptat alături de Octavian August, acest Cotiso s-a aflat, potrivit afirmației lui

Suetonius, chiar pe punctul unei înrudiri matrimoniale cu împăratul August: „Marcus Antonius — nota Suetonius — scrie că [August] a făgăduit-o pe [fiica sa] Iulia mai întîi fiului său [al lui] Antonius, apoi lui Cotiso, regele geților, și că tot atunci a cerut în schimb. în căsătorie, chiar pentru el, pe fiica regelui”. În cele din urmă, căsătoriile nu s-au încheiat, iar politica tot mai amenințătoare a Imperiului roman l-a determinat pe Cotiso să treacă la contraatac. De la adăpostul munților, unde-și avea Capitala, el trecea fluviul, împreună cu oștenii săi, mai ales iarna, cînd Dunărea era înghețată, dînd lovitură nimicitoare garnizoanelor romane. Spaima romanilor era așa de mare încît, cum arată marele poet Horațiu, într-una din *Satirele* sale „oricine [la Roma] îmi iese în cale mă întrebă: „Hei bunule, /tu trebuie să știi, pentru că ești în relații mai strînse cu zeii [aluzie la Mecena și August] /ce-ai mai auzit despre daci?”. Tot Horațiu într-o odă arăta, mai tirziu, că „armata dacului Co-

tiso a pierit” (adică a fost învinsă în luptă), ceea ce însemna că vremelnice primejdia fusese înlăturată.

Un rege Cotys domnea în primii ani ai erei noastre (12-19 e.n.), și peste regatul Traciei, reîntemeiat în sec. I î.e.n., dar supus în bună măsură influenței romane. Acest rege Cotys era un tânăr de 18 ani și ajunsese la tron după moartea tatălui său Rhoemetalses, moștenind regatul împreună cu unchiul său Rhescuporis.

Între cei doi moștenitori a izbucnit curînd o mare învrăjbire, pe care Cornelius Tacitus o explică astfel: „Și față de Rhescuporis, regele Traciei [împăratul Tiberius] s-a folosit de șiretenie. Tracii fuseseră sub stăpînirea lui Rhoemetalses; după moartea acestuia, August a atribuit o parte a Traciei lui Rhescuporis, iar cealaltă lui Cotys, primul fiind (conform principiului agnaților) fratele defunctului, iar celălalt fiul său. Prin această împărțire, ogoarele, orașele și regiunile din vecinătatea grecilor [a țărmului pontic] au fost cedate lui Cotys, iar lui Rhescuporis

Rhescuporis I

Rhescuporis II

Rhescuporis III

pământurile necultivate și regiunile sălbatice, aflate în apropierea dușmanilor". În lupta care a urmat, Rhescuporis I-a ucis pe Cotys, fiind exilat, pentru fapta sa, în Egipt.

Cotys, care era un rege foarte cult și cu înclinări artistice (Ovidiu ne relatează despre el că scria versuri, considerându-se urmaș al lui Eumolp — întemeietorul misterele de la Eleusis) era căsătorit cu Pythodoris, fiica regelui Cappadociei. După asasinarea lui Cotys, aceasta a cerut protecția Romei pentru cei trei copii ai ei, care se numeau Rheometalces, Polemon și Cotys și întrucât romanii căutau un pretendent pentru tronul Bosporului, l-au impus acolo pe Cotys II, fiul lui Cotys. Venit ca reprezentant al romanilor, noul rege nu a fost de la început pe placul bosporanilor; aceștia s-au răsculat, avându-l în frunte pe regele Mithridate VII, care domnea și în Pont. Abia în anul 47 e.n. răcoala a fost potolită, iar Cotys a început să domnească efectiv, nu numai asupra Bosporului ci și asupra Armeniei Mici, impus

cu ajutorul romanilor. Cu acest episod își începe Jean F. Vaillant relatarea sa asupra regilor de obârșie tracă, ce au domnit asupra regatului bosporan. Arborele genealogic al regilor de origine tracă din Bospor cuprinde pe lângă cei enumerați mai sus pe Cotys IV și pe Ininthymaeus (care au domnit asupra acestui regat pe vremea lui Traian) pe Rhescuporis III (rege în vremea împăratului Hadrian), Rheometalces III (contemporan cu împăratul roman Antoninus Pius) și Rhescuporis IV (pe vremea împăraților Commodus și Severus).

Deși stăpîneau în numele Romei, regii bosporani — fie de origine tracă, fie proveniți din familia domnitoare în Pont — urmau o linie politică proprie, credincioasă legăturilor tradiționale ale acestei zone, de colaborare cu Imperiul parților și cu cetățile grecești situate de-a lungul țărmurilor Mării Negre și Asiei Mici. Acest fapt a răzbătut cu deosebire în vremea regelui Cotys II, care a domnit și asupra Armeniei Mici, întinzându-și astfel autorita-

tea asupra întregii coaste nordice a Mării Negre. Referindu-se la colaborarea dintre popoarele de pe aceste țărmuri opuse ale Pontului Euxin, poetul latin Lucan scrie „Umpleți tolbele și întindeți arcurile armeniene cu vine getice”, aluzie directă la legăturile militare ce uneau popoarele din jurul Mării Negre. Tot Lucan, în epopeea *Farsalia*, sublinia primejdia ce ar fi pîndit Imperiul roman: „Toți conducătorii de oști [romani] — era de părere poetul — ar fi trebuit să năvălească în Bactria [Talia, cum o numeau istoricii antici chinezi] și, spre a nu lăsa armatele să lincezească, ar fi trebuit să golească latura de miazănoapte a împărăției, înspre daci și înspre cetele de pe Rin, pînă cînd Susa” va fi supusă. (Susa era, în acea vreme, capitala imperiului parților și, în cele cîteva versuri, Lucan prezintă ampla alianță ce se configura atunci din îndepărtata Bactrie pînă în ținuturile geto-dacilor dunăreni, ca o contrapondere la pretențiile tot mai manifeste ale romanilor de a stăpîni lumea). ■

POPORUL ROMÂN RESPINGE AGITAȚIILE REVIZIONISTE

Desăvârșirea procesului de formare a statelor naționale în centrul și sud-estul Europei și consacrarea pe plan internațional de către Conferința de Pace de la Paris a noului configurații politico-statale în această parte a Europei, prin tratatele de pace încheiate după primul război mondial, nu a însemnat ipso facto dispariția de pe scena vieții politice interne din unele țări, ca și din viața internațională, a forțelor social-politice legate de vechile stări de lucruri, a ideologiilor reacționare ce căutaseră pînă atunci să „justifice” existența imperiilor multinaționale, a mentalităților învechite, retrograde din rindul unor clase și păături sociale ale fostelor națiuni dominante.

Privită în perspectivă istorică, politica revizionistă și revanșardă promovată de unele state după primul război mondial s-a dovedit contrară păcii și cooperării europene, profund dăunătoare relațiilor internaționale în ansamblu, îndeosebi raporturilor de bună vecinătate și prietenie, legilor obiective ale progresului social. Instaurarea fascismului într-o serie de state revizioniste a accentuat la paroxism pericolul la adresa păcii și independenței popoarelor vizate de orientarea expansionistă a acestor state. Mai mult, de pe urma acestor regimuri au avut de suferit înseși popoarele

ale căror guverne au promovat o politică brutală de agresiune și forță în viața internațională.

Poporul român, care la 1 decembrie 1918 și-a desăvârșit unitatea națională statală, s-a văzut în perioada următoare ținta unor necentenite și vehemente atacuri din partea regimurilor fasciste și totalitare, revanșarde și revizioniste ce urmăreau să distrugă independența, suveranitatea și integritatea teritorială a țării, să sfîrtece teritoriul său național, să lovească în dreptul lui la viață liberă și demnă, la pace. Întregul popor român s-a ridicat cu toată hotărîrea împotriva acestor manifestări. Au avut loc puternice acțiuni de masă, adunări și mitinguri ce au dat expresie profundelor sentimente patriotice și stărilor de spirit antirevizioniste ale cetățenilor țării. Presa și numeroase personalități ale vieții publice, reprezentanți ai partidelor politice, oameni de cultură au dezvăluit cu consecvență primejdia pe care o reprezenta revizionismul, luînd poziție fermă împotriva acestei primejdii. Redăm, în continuare, luări de poziție (declarații, cuvîntări, manifeste, articole etc.) din România perioadei interbelice, care ilustrează unanimitatea de atitudine antirevizionistă a întregii țări.

I.C.

„Vechea Ungarie nu poate învia. Patrioții, naționaliștii trebuie să o înțeleagă. Formele pot supraviețui fondului, dar, cînd se sfîrmă, e pentru totdeauna. Datoria oamenilor cu conștiința clară este să ajute învierea și consolidarea Ungariei noi. Gesturi și cuvinte ca acelea de la Paris [rostit de delegația ungară la Conferința de pace] sînt făcute însă ca să împiedice aceasta, subordonînd realitățile vii irealităților moarte. Și astfel cei mai mari dușmani ai poporului maghiar sînt aceia care-l înșală azi pentru a provoca ruina lui mîine”. (Nicolae Iorga, articol publicat în *Neamul românesc*, 28 ianuarie 1920)

„România are țeluri esențialmente pașnice. Unitatea ei națională fiind desăvârșită, ea

nu mai cugetă decît să se întărească în granițele sale actuale și să trăiască în bune relațiuni cu toți vecinii și cu toată lumea”. (I. Gh. Duca, declarație apărută în *Viitorul*, 12 ianuarie 1923)

„Revizuirea tratatelor este formula perfidă sub care se ascunde dorința, nevoia de război a regimurilor dictatoriale. Italia fascită sprijină Ungaria reacționară, șovină și revanșardă. Germania hitleristă își proclamă fără ascunzișuri dreptul ei de a domina lumea”. (Cuvîntul liber, 27 ianuarie 1934)

„Politica noastră externă, avînd ca ideal pacea și intangibilitatea pe veci a granițelor țării, nu poate cunoaște nici schimbări, nici șovăiri. Lozincile ei rămîn aceleași: respec-

tul tratatelor, respectul alianțelor și stabilirea de legături amicale cu toate națiunile, fără deosebire”. (Gh. Tătărescu, declarație făcută în ședința Parlamentului, 17 februarie 1934)

„Primul revizionism [italian] pare a avea mai curînd un caracter principal, bazat pe credința că tratatele, ca toate lucrurile omenești, nu sînt eterne. Al doilea [revizionismul ungar] are un caracter practic... și este bazat pe dorința fătîș exprimată de a mutila statele vecine pentru a spori patrimoniul teritorial al Ungariei actuale. Primul revizionism pare a fi recurs pînă azi numai la încurajări verbale, cel de-al doilea a practicat și continuă să practice o operă de sabotare siste-

matică pe toate căile a ordinii actuale create de tratate. Dacă fac această deosebire nu am să scuz primul revizionism în dauna celui de-al doilea. Le consider pe amândouă inacceptabile și dăunătoare... Revizuirea nu este pentru România numai amputarea moșiei strămoșești. Revizuirea este amputarea atribuțiunilor istorice ale neamului nostru tocmai în clipa cînd el și-a desăvîrșit unitatea". (*Nicolae Titulescu*, cuvîntare ținută în Parlament, 4 aprilie 1934)

"În împrejurările actuale, cînd glasuri revizioniste și revanșarde se aud în anumite locuri, amintirea răsănătorului eveniment de la 1 decembrie 1918, Unirea Ardealului cu România, constituie, mai ales, prilejul unei impunătoare manifestări de indestructibilă solidaritate și de fermă proclamare a drepturilor etnice și istorice pe al căror temei imprescriptibil s-a clădit pentru vecie unitatea statului român". (*Victor Iamandi*, conferință ținută la radio, 1 decembrie 1934)

"Spunem cu glas tare că nouă, românilor, nu ne trebuie nici un petec de pămînt străin, dar dacă altora le trebuie, să se știe că dintr-al nostru nu dăm. De aceea, cînd vedem pe unii rătăcindu-se pentru a ne rupe unitatea noastră, nu putem decît să întărim cuvintele poetului: «Eu îmi apăr sîrăciia și nevoile și neamul», iar parola de la Mărășești o afirmăm acum mai mult ca orînd: «Pe aici nu se trece»". (*Universul*, 3 decembrie 1934)

"Independența poporului român este amenințată de statele fasciste din centrul Europei, zis bloc revizionist, format sub hegemonia imperialismului german, care se înarmează în grabă nemaivăzută pentru cotopirea în primul rînd a Orientului european. În caz de victorie, blocul fascist va șterge țara noastră de pe harta Europei, va distruge bazele înseși ale existenței naționale a unui popor care a luptat 700 de ani pentru ființa, unitatea și libertatea sa". (Din scrisoarea Partidului Comunist Român adresată Partidului Național-Tărănesc, ianuarie 1936)

"Triumful imperialismului german ar duce la triumful fascismului ungar, bulgar etc.... la dezmembrarea României în folosul țărilor vecine fasciste și la înrobirea străină a poporului român, la acapararea tuturor bogățiilor țării de către imperialismul german... România poate deveni numai obiect de repărțire imperialistă a Europei, iar nu subiect... În caz că Germania hitleristă, dezlănțuind războiul în Europa și în contra U.R.S.S., va ataca România cu ajutorul Ungariei horthyiste, comuniștii vor considera necesară apărarea fiecărei palme de pămînt a țării noastre..." (Din Rezoluția Plenei Comitetului Central al Partidului Comunist Român, 7-9 iulie 1936)

"Hotarele României", împlinirea destinului de veacuri al unui neam..., al unui mileniu de plîns și de frînger pe roată, sînt amenințate. În fața acestor amenințări din afară, în fața strigătului de ultimă oră «Dreptate Ungariei», ce facem noi?... În fața fascismului războinic din afară trebuie demascat și distrus hitlerismul trădător dinăuntrul granițelor... Ceasul e greu. Dezmeticiți-vă! Strîngeți rîndurile! E ceasul unirii! Strigătului «Dreptate Ungariei» din afară și tăcerii trădătoare a dreptei «naționaliste» dinăuntrul, opuneți-le «Dreptate României». Dreptate acestui popor, care nu vrea robia ciocoismului internațional, pe care o pregătește dreapta românească la ordinele fascismului revizionist". (Din manifestul Frontului Studentesc Democrat, *Dimineața*, 7 noiembrie 1936)

"Mussolini în discursul său de la Milano a vorbit despre Ungaria ca de «marea mutilată», care vrea să i se facă dreptate, dînd un exemplu de prietenie italo-maghiară. Prietenia aceasta, anunțată cu atîta vîlvă, are scopul să infiltreze în masele maghiare și pe mai departe nădejdea ca aceste mase să vadă în Mussolini și Hitler mult așteptatul Messia, ca în momentul oportun, cînd Roma și Berlinul vor suna alarma, să sară să-și verse sîngele, ca

figuri inconștiente, în jocul intereselor imperialiste germane și italiene. Dacă reacțiunea fascistă, pentru planurile sale războinice, vrea distrugerea frontierelor actuale, nimicirea stărilor de pace, degeaba încearcă cu noi. Sîntem ferm convinși că poporul din Ungaria, masele muncitorești, țărănești și intelectualitate nu vor lua arma din ordinul lui Mussolini sau Hitler, pentru că nici ele nu vor război". (Din apelul conducerii MADOȘ-ului, *Dimineața*, 5 decembrie 1936)

"Nu sînt nici convențiile, nici tratatele acelea care pot să stabilească noi frontiere. Ele sînt stabilite de istorie și de dreptul natural al poporului. Aceste frontiere le vom apăra. Tot în cadrul lor locuiesc de multă vreme cetățeni de diferite origini. Acesta este, de altfel, un fenomen pe care-l întîlnim pretutindeni. Cred că nici într-o parte aiurea naționalitățile nu se bucură de un tratament mai bun ca în România". (Din interviul dat de Armand Călinescu, publicat în *Lumea și țara*, 5 martie 1939)

"Ascultînd postul de radio maghiar ne-am distrus deja nervii din cauza multor minciuni pe care le transmit zilnic. Noi sîntem mulțumiți cu actuala noastră situație și nu dorim să fie modificate granițele. Au trecut deja peste 20 de ani de cînd Ardealul a fost alipit României și aceasta așa trebuie să rămîna pentru că așa vrea poporul. Ardealul nu s-a alipit la România în urma Tratatului de la Trianon, ci poporul român și-a cîștigat acest pămînt la care avea drept, prin luptă și cu sacrificii a multor vieți.

Ardealul este leagănul poporului românesc pentru că aici s-a născut... De aceea, rugăm... să nu [se] admită ca noi să fim smulși din nou de la această țară în care fiecare om se simte acasă". (Din scrisoarea cetățenilor de naționalitate maghiară din Reșița — Szabo Bela, Kiss Iosif și Vorodi Ferenc — adresată «cancelarului Hitler», 28 iulie 1940) ■

AMINTIREA LUI VLAD ŢEPEŞ

GHEORGHE DAVID

Voievod intrat în galeria marilor noştri domnitori, luptători pentru independenţă, amintirea lui Vlad Ţepeş — care a domnit în trei rinduri în Ţara Românească (1448; 1456-1462 şi 1476) — a rămas adinc înţipărită în memoria poporului.

Fiul domnitorului Vlad Dracul (motiv pentru care i s-a spus şi Dracula, denumire însemnând fiul lui Vlad Dracul) şi nepot al marelui Mircea voievod — Vlad Ţepeş s-a născut prin anul 1431 (data exactă nu este cunoscută) la Sighişoara, unde tatăl său îşi pregătea terenul pentru dobândirea tronului părintesc. Când Vlad Dracul a devenit domn, fiul său a venit în Ţara Românească, dar foarte curînd, împreună cu fratele său Radu (viitor domnitor şi el, sub numele de Radu cel Frumos) a pornit pe meleaguri străine.

Conform unui obicei al timpului şi pentru a-şi asigura „credinţa” celui ce domnea, otomanii i-au impus lui Vlad Dracul să-şi trimită fiii ostateci la Poartă. Mai întîi, copiii lui Vlad au stat la Galipoli în partea europeană a imperiului. Apoi, cum a descoperit recent unul din cei mai pasionaţi călători pe „urmele” sale, istoricul american Raymond Mc Nally, autor, împreună cu Radu T. Florescu, al unei cărţi de mare succes (*In Research of Dracula* — În căutarea lui Dracula¹), a stat o vreme la Egrigöz² în Anatolia, apoi

Vlad Ţepeş.
gravură din sec. XV

la Tokat, o altă fortăreaţă. În 1447, înainte de 3 decembrie, Vlad Dracul a murit, la Bălteni-Ilfov. Fiul său s-a întors în ţară, unde pentru o foarte scurtă perioadă, în 1448, a domnit. În acelaşi an a fost nevoit să părăsească din nou Ţara Românească, unde domnitor devenise Vladislav II, şi să se refugieze în Moldova, condusă de Bogdan II. Aici l-a cunoscut pe tînărul Ştefan, viitorul Ştefan cel Mare, şi între cei doi prinţi s-a legat o statornică prietenie confirmată de strînsa colaborare în numeroase împrejurări prin care au trecut ţările române în deceniile următoare.

Asasinarea lui Bogdan II, în anul 1452, i-a obligat pe cei doi prinţi să se refugieze în Transilvania, al cărei voievod era Iancu de Hunedoara. La curtea acestui viteaz comandant de expediţii antiotomane, ambii fii de domnitori şi-au întărit hotărîrea de a lupta pentru independenţă şi, totodată, au aprofundat pregătirea cavaleriească, specifică vremii. În toată această perioadă, Vlad (ca, de altfel, şi Ştefan) nu a încetat să spere în dobîndirea tronului părintesc. În 1456, în vreme ce protectorul său, Iancu de Hunedoara, conducea eroica apărare a Belgradului, Vlad Ţepeş îşi vedea obiectivul realizat: devenea domn al Ţării Româneşti şi prelua de la Iancu (răpus de ciumă în cetatea Belgradului) stindardul luptei antiotomane.

Campania otomană din anul 1462, condusă de sultanul Mahomed II, a ilustrat pe deplin curajul, iscusinţa şi hotărîrea lui Vlad Ţepeş. Hărţuiriile nesfîrşite la care a supus oastea otomană, culminînd cu un atac de noapte în care puţin a lipsit ca sultanul însuşi să-şi piardă viaţa, l-au determinat în cele din urmă pe Mahomed II să se retragă, biruit, dincolo de Dunăre.

Vlad Ţepeş — al cărui spirit justiţiar i-a atras a această denumire — avea însă numeroşi inamici, atît între boierii din ţară (care nu se puteau împăca cu politica autoritară a voievodului) cît şi

^{1,2} Magazin istoric, nr. 12/1969; 10/1983.

în rîndul patriciatului sășesc (nemulțumit de protecția acordată negustorilor Țării Românești) și mai ales al unor nobili din anturajul curții de la Buda (nu e lipsit de interes în acest sens să amintim că, în 1456, puțin timp înainte de a urca pe tronul Țării Românești, pe cînd se afla la Geagiu, a fost în pericol de a fi asasinat de doi nobili unguri (Gerebde Wingart și Nicolae de Vizacna). Tîcluind scrisori false, denigratorii lui Vlad au determinat, în 1462, arestarea voievodului. Deținut mai întîi la castelul Bran, apoi în temnița de la Visegrad și, în cele din urmă, la Buda, Vlad Țepeș a fost eliberat abia în 1475. În noiembrie 1476, cu sprijinul lui Ștefan cel Mare, a revenit pe tronul Țării Românești, pentru scurtă vreme (o lună numai) deoarece a murit într-o nouă și ultimă luptă cu otomanii.

Amintirea faptelor sale s-a păstrat nu numai în file de cronică și documente, nu numai în legende și povestiri, ci și în monumente și locuri istorice. O călătorie pe urmele voievodului începe, în chip firesc, cu *Bucureștii*. Ea începe de aici pentru că Vlad Țepeș a fost întîiul voievod care a menționat Bucureștii ca reședință de scaun a Țării Românești. Documentul din 20 septembrie 1459 (cea mai veche atestare documentară a capitalei țării noastre)¹ precizează că „s-a scris, în septembrie 20, în cetatea București, în anul 6968 [1459]”. Această primă cetate — așa cum au dovedit-o cercetările arheologice de la Curtea Veche — avea o suprafață de 160 m² și era înconjurată de un șanț de apărare. Orașul, cum arată cercetările arheologice din diferite cartiere și din împrejurimi, era de dată mai veche, pe teritoriul de azi al Capitalei fiind menționate, documentar, pînă în sec. XVI, 47 localități din a căror unire a rezultat Bucureștiul. Așezat în calea marilor trasee comerciale și într-o regiune bogată în produse agricole, Bucureștiul a prosperat rapid. La jumătatea sec. XVI, în

vremea lui Mircea Ciobanul, a fost înălțat palatul domnesc (Curtea Veche — cum a rămas în amintirea locuitorilor orașului) pe care, cîteva decenii mai tîrziu, în 1574, călătorul francez Pierre Lescaplier îl descria ca pe o clădire mare, cu încăperi bogat împodobite, cu o sală fastuoasă, acoperită cu covoare, în care principele de atunci (Alexandru II Mircea) stătea într-un jilt, înconjurat de dregătorii țării. Orașul avea ulițe multe, podite cu trunchiuri de copac; casele — reiese din alte scrieri — deși nu erau înalte, erau plătute înfățișării, înconjurată de mari grădini și livezi, înct localitatea își merita încă de pe atunci sintagma de „minunatul oraș București”, consemnată în mai multe documente ale vremii.

Deși a emis mai multe acte din București, reședința principală a lui Vlad Țepeș a continuat să fie *Tîrgoviște*, menționată capitală pentru întîia oară în ultimii ani de domnie ai bunicului lui Vlad, Mircea cel Mare. Tradiția îi atribuie lui Vlad Țepeș înălțarea Turnului Chindiei; cercetările arheologice au arătat că această originală construcție este ceva mai veche, din vremea lui Vlad Dracul. Țepeș-vodă a refăcut însă construcția, dîndu-i înfățișarea pe care o are și în prezent. Viteazul domn a înălțat și cetăți. Una dintre ele — adevărat „cuib de vultur” străjuind drumul ce urca spre munți, făcînd legătura cu Transilvania — este cetatea *Poienari*. Timp de aproape un veac și jumătate, cetatea, ale cărei vestigii pot fi admirate și azi pe drumul ce urcă spre Barajul Hidrocentral de pe Argeș, a constituit una din cele mai puternice fortificații ale Țării Românești.

Mulți ani și multe evenimente din viața domnitorului sînt legate de Transilvania. La *Sibiu*, — orașul de la poalele Munților Cibin — unde, de asemenea, a trăit o vreme, Vlad Țepeș a asigurat paza hotarelor sudice, într-o vreme în care primejdia incursiunilor otomane devenise iminentă. La *Sighisoara*, orașul în care s-a născut voievodul, una

din clădirile orașului vechi se numește Casa Vlad Dracul². „Este un oraș vîoi — scria la jumătatea sec. XVI, călătorul italian Giovan Andrea Grommo —, sănătos și cu viață negustorească, așezat parte în șes, la poalele unui deal, parte chiar pe deal, cu clădiri pînă sus pe culme, unde e un castel mai degrabă frumos decît puternic”.

Același Grommo descria și orașul *Brașov*, „unul dintre cele mai frumoase orașe din țara întreagă în ceea ce privește clădirile, străzile și populația și cel mai înfloritor dintre toate în privința comerțului. Este așezat între munți foarte frumoși și închis de ei din toate părțile... Casele sînt arătoase, străzile foarte frumoase și largi; pretutindeni se văd piraie cu apă curgătoare care aduc orașului folos și mare frumusețe”. Oraș comercial prin excelență, loc unde își dădeau întîlnire negustorii din toate cele trei principate, Brașovul a avut un rol foarte important în negoțul Țării Românești, rol exprimat și prin înlesnirile pe care Vlad Țepeș le-a acordat negustorilor brașoveni la începutul domniei. Pretenția acestora de a-și desfăce mărfurile în toată țara prejudicia însă interesele negustorilor munteni, ceea ce a dus la conflictul din 1462 dintre domnitor și brașoveni.

În ultima sa domnie, relațiile cu brașovenii s-au ameliorat, și una din primele scrisori ale voievodului se adresa „bunilor mei prieteni brașoveni”, documentul respectiv fiind cea dintîi mențiune documentară a pasului *Prahova*. Pînă atunci, legătura cu Țara Românească se făcea prin pasul *Bran*, străjuit de castelul cu același nume, pe care Grommo îl descrie ca fiind „foarte puternic, așezat pe o înălțime în întregime stîncoasă, în mijlocul unei văi înguste... despărțită prin văi foarte înguste de alți doi munți [*Piatra Craiului* și *Bucegi*], inaccesibili

¹⁻² Magazin istoric, nr. 9/1984; 10/1977.

(Continuare în p. 44)

CAMPANIA CEA MAI LUNGĂ

LOUIS ALLEN

Spre sfârșitul lunii aprilie 1945, în cadrul comandamentului japonez al frontului din Birmania, s-a produs — după cum socotesc unii autori — cea mai importantă fisură de la începutul ostilităților. Mareșalul conte Hsalki Terauchi — numit, în urmă cu șapte luni, la comanda teatrului de operații sud-est asiatic, de către Cartierul general imperial al Japoniei — aflat la Saigon¹ a ordonat ca orașul Rangoon să nu fie cedat. Dar generalul Masatomi Kimura, comandantul trupelor nipone din Birmania, a decis altfel: să abandoneze Capitala. Intenția sa era să întărească și să mențină zona de sud-est a țării, astfel încât să împiedice înaintarea trupelor aliate spre Siam. „Am fost uimit — își va aminti Kimura mai târziu — că de puțin cunoșteau situația reală cei de la Saigon. Ar fi trebuit să știe

pină atunci că armata din zona birmană nu-și putea permite să se lase înconjurată în Rangoon. Cartierele generale — atât cel din Rangoon, cât și cel din Singapore — erau însă atât de speriate de perspectiva că Rangoonul, o dată recucerit de Aliați, va deveni baza tuturor atacurilor asupra Malayeziei, încât au putut emite ordine fanteziste de tipul celui în care mi se indica să fac din Rangoon piatra de mormint a forțelor nipone de pe teritoriul birman. Decizia mea de a abandona orașul a fost pe deplin justificată”.

În vreme ce forțele aliate pregăteau un desant în apropierea Capitalei, Kimura și statul său major au părăsit-o, lăsând în urmă un adevărat haos, deoarece nu le-au comunicat nimic celorlalte trupe japoneze. O întreagă armată niponă a fost abandonată pe cimpurile birmane de la nord de Capitală. Oamenii generalului Matsui, comandantul unei forțe de apărare a Rangoonului alcătuite în grabă, au găsit Cartierul general părăsit, documente importante risipite prin birouri, cartușe de

¹ La 16 decembrie 1944, Terauchi hotărâse mutarea Cartierului general din Filipine la Saigon.

In imagine: blindatele Corpului XXXIII britanic traversând fluviul Irrawaddy.

figuri sparte, cu pachetele din ele furate. Comportarea ulterioară a lui Matsui ilustrează disperarea celui abandonat, într-o situație mai mult decât critică, fără a i se adresa un cuvânt. Generalul — care trebuia să aperse un oraș părăsit de supremații săi — a trimis în secret un mesager la comandantul închisorii în care se aflau prizonierii de război, instruindu-l ca, dacă va fi cazul, să-i folosească drept monedă de schimb. Apoi s-a gândit să distrugă toate instalațiile portuare, dar, cum nu exista explozibil suficient, a trebuit să renunțe la această idee. Un soldat indian, pe nume Mohammed Munsif Khan, a arborat steagul britanic deasupra Rangoonului.

În cartea sa *Burma. The Longest War. 1941-45*, din care prezentăm în continuare cititorilor episoadele cele mai importante¹, Louis Allen remarcă, într-o notă, cât de ușor

Rangoon: apărât sau abandonat?

Cu o mașină bună și conducând fără oprire, de la Meiktila la Rangoon poți ajunge într-o singură zi; distanța este de 338 mile (1 milă terestră = 1609,344 m). În martie 1945, Armata 14 a străbătut-o în 36 zile. Apoi Meiktila a fost ocupată și generalul (mai târziu Sir) Frank Messervy, comandantul Diviziei 7 indiene, și-a organizat acolo Cartierul general.

Există și un alt drum spre capitala Birmaniei, ceva mai lung, de aproximativ 710 km, pe malurile fluviului Irrawaddy. Generalul William Slim, aflat la comanda trupelor britanice și birmane, încă din martie 1942, intenționa să le folosească pe amindouă. Două corpuri de armată aveau să se îndrepte spre Rangoon, fiecare urmînd o altă cale. Japonezii — Slim era sigur — nu aveau destule forțe să-l oprească pe amindouă drumurile. Cel puțin un corp de armată tot avea să răzbată.

Era esențial ca Rangoonul să fie capturat înainte de venirea musonului. Cum în planurile strategice ale comandantului forțelor aliate din Asia de sud-est, amiralul britanic lord Louis Mountbatten, Birmania nu era decât o treaptă în drumul spre recucerirea Ma-

și-a ținut Marea Britanie datorile în ce-l privește pe Khan. După ce India și Pakistanul și-au câștigat independența, el a lucrat un timp la ambasada acestei din urmă țări la Beijing. Mai târziu, a vrut să-și viziteze fiul, aflat în Anglia. Dar, dintr-o „eroare administrativă”, a fost oprit pe aeroportul Heathrow, iar Ministerul de Interne i-a refuzat viza de intrare. În semn de protest față de această decizie, Khan și-a predat toate decorațiile obținute în război, pentru fapte eroice de arme în slujba Marii Britanii. Printre ele se număra și... Steaua Birmaniei. În numărul său din 27 iunie 1982, săptămînalul *Sunday Times* a consacrat un amplu reportaj insolitului subiect.

Să urmărim în continuare alte pagini ale dramatice înfruntări militare de pe teatrul de război birmanez. Subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

layeziei și Singaporelui, șefii săi de stat major lucrau pornind, ca și el, de la presupunerea că, înainte de 1 iunie 1945, Rangoonul se va afla în minile britanicilor. Pe această bază, s-a inițiat operația de capturare a unei insule din istmul Kra și a pregătirii ei ca bază de atac spre Malaya. Insula se numea Phuket, iar operația a primit denumirea „Roger”. După „Roger”, urma, în octombrie 1945, „Zipper” (Fermoarul) — adică debarcarea a patru sau cinci divizii pe coasta de vest a Malayeziei. A treia etapă era „Mailfist” (Mănușa de oțel) și consta din cucerirea Singaporelui, cât mai curînd posibil.

Programul militar al lui Mountbatten se prezenta deci foarte încărcat. În ce privește Rangoonul, el nu-și putea permite nici un risc. Nu mai târziu de luna mai, Capitala trebuia să fie în minile sale. Dar cum nu era foarte convins că va reuși cu adevărat, dată fiind înaintarea lentă a lui Slim, a plănuit să debarce și să parașuteze trupe pe plajele de la sud de Rangoon, pentru a reduce la tăcere tunurile japoneze de la gurile fluviului Rangoon.

La Cairo, unde îl chemase în octombrie 1944, Churchill îi spusese lui Mountbatten că germanii opuneau o rezistență mai dură decât se anticipase, ceea ce însemna că, o vreme, resursele prevăzute pentru operația maritimă și

aeriană de capturare a Rangoonului — denumită „Dracula” — nu erau disponibile. Dar la întîlnirea din 22 martie 1945, de la Monywa, un port pe râul Chindwin, a comandanților militari, generalul Sir Oliver William Leese, de la comanda Corpului XIV, a exprimat îndoiele că această armată va ajunge la Rangoon înainte de sezonul ploilor, care făcea înaintarea extrem de anevoioasă. Patru zile mai târziu, el i-a sugerat lui Mountbatten ca o parte a forțelor destinate operației „Roger” să fie îndreptate spre o operație „Dracula” modificată, dat fiind că șefii de stat major considerau că „Roger” nu poate fi lansată înainte de iminenta cădere a Rangoonului. Slim a cerut și el un asalt amfibiu și aerian, „o lovitură în ușa din spate, în vreme ce eu o să izbesc din față”.

La 30 martie, generalul Cowen, comandantul Diviziei 17 de avangardă, a început să înainteze la sud de Meiktila. Dar pe Aliați îi mai așteptau multe și grele lupte. Una dintre ele avea să fie la Pyawbwe, ultima lovitură eficientă a generalului nipon Masatomi Kimura. Pyawbwe, cum va spune mai târziu generalul Slim, a constituit una dintre cele mai decisive bătălii din războiul Birmaniei. „Nu numai că a zdrobit armata generalului Honda, dar a pecetluit și soarta Rangoonului”. Era ultima poziție, puternic apărată de japonezi, între Meiktila și mare.

¹ Magazin istoric, nr. 12/1986, 1-2/1987.

Operația „Dracula”

„Consider vital ca aerodromul de la Toungoo să fie în mînile noastre în jurul datei de 25 aprilie, dacă vrem ca operația «Dracula» să beneficieze de un sprijin aerian eficient”, scria amiralul bri-

lor îndrjită, japonezii au aruncat cele trei poduri în aer. Divizia lui Matsui avea încă multă forță, deși nu-l putea ține în loc la nesfârșit pe Cowen.

Însă generalul britanic mai avea un dușman. Sosise musonul, cu două săptămîni mai devreme decît se prevăzuse. La 29 aprilie, Pegu, ca și toată

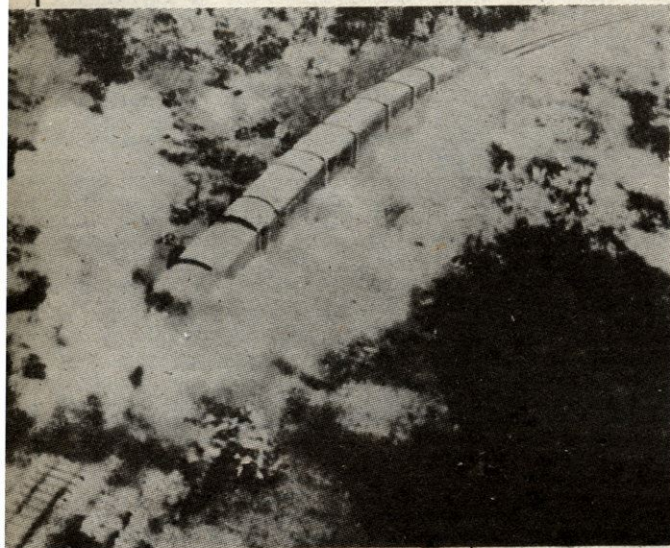
tată la cinci mîle vest de Elephant Point. Apoi altele. Bombardierele au măturat plajele, fără a întîmpina nici o împotrivire.

Japonezii au trebuit să părăsească și acest oraș. Aliații nu știau că, la 22 aprilie, Kimura hotărîse să evacueze Rangoonul, în ciuda ordinelor primite de la mareșalul Terauchi, aflat la Saigon, prin care i se cerea să mențină orașul. „A fost o mare rușine a istoriei campaniei din Birmania, va scrie mai tîrziu un ofițer din Armata 28. Comandantul-șef a fugit împreună cu ofițerii săi de stat major, uitînd că, doar cu două sau trei săptămîni în urmă, el însuși se fălise că Armata de sud va menține Birmania”.

Pe colinele de la nord de Pegu, rămînea părăsită o întregă armată: 28, a lui Sakurai. Primul lucru pe care trebuia să-l facă ea era să supraviețuiască. Ceea ce nu părea a constitui o problemă. Munții Yomas nu semănau cu lanțul masivilor din nordul Birmaniei, înalt de mii de picioare (1 picior = 0,3048 m). Priviți dinspre șoseaua Mandalay-Rangoon, păreau un șir de coline blînde, ușor de străbătut. Dar aparența înșală. Lanțul Yomas avea pînă la 1 800 picioare înălțime, peste 30 mîle lățime și se întindea pe 80 mîle de la nord la sud. Îl acopereau păduri dese, mai ales de bambus, în care existau puține cărări, îndeosebi pentru elefanți. Satele erau rare. Ici-colo, mari întinderi mlăștinoase, care deveneau adevărate lacuri noroioase, în timpul musonului, adică exact cînd Armata 28 se afla acolo. Planul inițial avea în vedere o perioadă de două luni — de la începutul lui mai la sfîrșitul lui iunie —, în care armata urma să traverseze colinele spre valea Sittang. Dar unitățile nu s-au adunat toate la fel de repede, așa încît abia spre sfîrșitul lui iulie armata a fost gata de plecare, ceea ce a însemnat încă o lună petrecută în munți. De aceea, pregătirile intendenței au fost date peste cap.

24 grame de sare

De serviciile de aprovizionare răspundea maiorul Ya-

Tren japonez încercat cu muniții supus unui puternic bombardament aliat

tanic Mountbatten. Toungoo se afla la 187 mîle nord de Rangoon. În dimineața zilei de 22 aprilie, în jurul orei 10, tancurile Aliaților au intrat pe aerodrom. Armata venită în urma lor a găsit orașul aproape pustiu.

Ideea lui Kimura fusese ca, după retragerea ei alandala din munții de pe drumul Mandalay-Rangoon, Armata 15 să ajungă la Toungoo și să preia, de la Armata 33, a doua linie de apărare. Dar trupele generalului Katamura, comandantul Diviziei 54, nu vor atinge aerodromul, Cowen a înaintat grăbit spre Rangoon, dar s-a izbit de o dîră rezistență la Pegu, unul dintre cele mai importante orașe birmane, situat la vreo 40 mîle de Rangoon. Riul omonim, care traversa orașul, era tăiat de două poduri de cale ferată și de unul rutier. În apărarea

Birmania de jos, a fost inundată de o puternică ploaie torențială. Aerodromurile, abia capturate, au început să fie afectate. Ploile mari au obligat tancurile și camioanele să rămînă pe principalele drumuri, iar, odată cu creșterea apelor, trecerea prin vad a riului Pegu a devenit imposibilă. Podurile fuseseră distruse. La 30 aprilie, Matsui a primit următorul ordin de la Kimura: „Brigada dv. se va întoarce urgent la Rangoon, pe care îl va apăra pînă la moarte”. Matsui nu era nebul. Înțelegea implicațiile ultimei părți a ordinului. Și totuși a cerut oamenilor săi să se retragă.

Cele șase convoaie de asalt ale operației „Dracula”, pornite între 27 și 30 aprilie 1945, au trebuit să străbată 480 mîle pînă la Rangoon. La 1 mai, dimineața devreme, o forță britanică a fost parașu-

maguchi, din statul major al armatei. Bărbat foarte energetic, el transportase pe coline nu numai muniții, dar și rezerve de hrană suficiente pentru rații pe două luni. Când hrana s-a împuținat, a fost necesară restrângerea rațiilor la 250 g pe zi. Pe latura vestică a colinelor, unde detașamentele și-au croit drum printre satele dintre Yomas și drumul spre Rangoon, japonezii au fost hărțuiți de localnici, care îi omorau când îi întâlneau în patrule mici. Trupele, cuprinse de disperare, au început să jefuiască, semn sigur că nu se mai gindeau să revină.

Ceea ce oferea Yomasul din abundență era bambusul. Or, cu bambusul, japonezii erau obișnuiți de milenii. Puteau să-și facă din el case, să scrie cu el, chiar să-l mănince. Arhitectura japoneză folosește lemnul cu mai mult succes decât oricare altă arhitectură națională. Cele mai vechi și cele mai frumoase clădiri din lemn din lume sînt clădirile templului Horyuji din Nara; în ele, bambusul este un component distinct. În pictura japoneză, bambusul este un simbol peren, alături de cireș și de prun. *Takenoko*, mugurii de bambus, se pot minca. De altfel, era sezonul anului cel mai potrivit pentru culesul lor, așa că hrana standard a Armatei 28 a devenit o fiertură de orez cu muguri de bambus, cei din urmă sporind mereu în compoziție, pe măsură ce orezul se împuțina. Acestui fel de mâncare i se adăugau sălbăticiunile oferite de coline: șerpi și șopșle. Armata 28 a descoperit că peștele din *chaungul* (teren inundat de ape în timpul musonului) Mezali era excelent. Sakurai însuși pescuia în pauzele ploii musonice. Îi plăcea un pește a cărui denumire nu o cunoștea, lung de un picior și cu un gust delicios. Uneori soldații mai găseau fazani și găinușe.

Mugurii de bambus îi apărau de beri-beri. E adevărat că trebuiau să mănince mult mai mult decât obișnuiau în Japonia, poate chiar de zece ori mai mult. Cei care lucrează din greu, în condițiile căldurii tropicale, pierd sarea din corp, în mari cantități; dacă nu o înlocuiesc, urmează

epuizarea de căldură, crampele și deshidratarea. În opt ore de lucru un om avea nevoie de 24 grame de sare. Rezervele necesare ar fi putut fi făcute de la Rangoon, dacă Kimura n-ar fi fugit de acolo. Sakurai trebuia să găsească înlocuitori. Una dintre soluții a fost prepararea unui

Inventivul Okamura

Sakurai a avut noroc cu unul dintre ofițerii săi de stat major, inginerul Okamura. L-a chemat și i-a spus: „De-acum încolo, poți să nu mai fi ofițer de stat major, poți să redevii inginer. Gîndește-te cum să traversezi Sittangul”. Okamura a calculat că 24

Aprilie 1945. Corpul XV britanic în acțiunea de cucerire a zonei Araham

suc acru din fruct de mango pe care l-au mâncat cu orez.

Tot din bambus soldații și-au făcut adăposturi: șoproane, stâlpi și pereți, cu acoperiș din frunze și iarbă. Ploaia trecea, bineînțeles, prin ele, dar decât nimic... Bambusul le-a salvat viețile într-un mod și mai direct. Cartierul general al Armatei 28 a interceptat semnalele radio ale britanicilor. Destul de greu, deoarece bateriile uscate erau rare. Niponii au reușit totuși să afle că pe malurile Sittangului, pentru a împiedica traversarea japonezilor, englezii distrugneau zilnic bărcile. Așa că, dacă nu găsea bărci când atingeau fluviul, Armata 28 trebuia să inventeze alte mijloace de traversare. Din nou... bambusul.

prăjini de bambus lungi de 16 picioare fiecare puteau pluti, susținând pe ele zece oameni. Dar cum o prăjină de 16 picioare constituia o piedică în marș, s-a hotărît ca fiecare soldat să care una de opt picioare, urmînd ca, odată ajunși la rio, să le lege una de alta.

Dar cum să le lege? Funii lipseau în Yomas, așa că bambusul devenea nefolositor. Yamaguchi și-a amintit că îi văzuse pe birmani făcînd frînghii din coaja unor copaci. Drept care, Okamura a pus imediat o unitate la lucru și a rămas plăcut surprins de rezultat: a obținut o funie mai solidă chiar decât cea de cîne-pă. Inginerul i-a cerut comandantului său să dea ordin ca fiecare soldat să-și confecționeze propria-i funie din coajă

de copac, de cel puțin doi yarzi lungime, și să și-o lege în jurul pieptului.

Apoi a făcut modele de plute — unele simple, altele semănând cu niște canoe primitive — și le-a testat. Legate între ele, două asemenea vase ar fi traversat patru oameni. Dar pînă a ajunge la Sittang trebuiau să treacă multe *chaunguri* în Yomas. Era absolut necesar să le știe adîncimea și puterea curenților, inclusiv situarea. Hărțile Birmaniei, pe care le aveau la dispoziție, trebuiau să fie foarte recente, pentru că acest *chaunguri* își găsseau mereu noi albii, iar satele plasate cîndva pe culmile torenților se mutau permanent. Există însă o soluție și pentru această problemă: se numea Kitamura.

Cu nouă ani în urmă, Kitamura câștigase cursa de 1 500 metri la Olimpiada de la Los Angeles. Era unul dintre cei mai buni înotători din lume pe distanțe lungi. Ca locotenent în Divizia 55, talentul său avea să fie folosit nu pentru a smulge aplauzele spectatorilor, ci pentru a salva viața a mii dintre tovarășii săi. În cel mai mare secret, Kitamura s-a strecurat printre pozițiile britanice, scufundîndu-se sub apă și sub stuf și înregistrînd astfel forța curenților și locurile unde acele *chaunguri* puteau fi trecute cu piciorul. El a stabilit cum se puteau descurca oamenii cînd musonul era în toi. În plus, în pauzele dintre scufundări, și-a antrenat camarazii pentru operația ce se pregătea.

După căderea Rangoonului, britanicii aveau, inevitabil, sentimentul că totul s-a isprăvit, că nu mai rămîne decît curățirea, consecințele lucrului încheiat, nu lucrul în sine. Și totuși nimeni nu credea că de atunci încolo războiul împotriva Japoniei nu va mai dura încă cîțiva ani. Mai trebuiau organizate cîteva campanii: operația „Zipper”, de recistigare a Malaeziei și Singaporelui, invazia în Siam, înfrîngerea definitivă a zeci de mii de japonezi ce rezistau încă în sud-estul Birmaniei, unde voiau să-și construiască o fortăreață. La Imperial fusese distrusă Arma-

ta 15. La Meiktila — Armata 33. Ultima armată rămasă, mai mult sau mai puțin intactă, 28, urma să fie nimicită.

Forțele aliate implicate treceau prin radicale schimbări de conducere. Slim a părăsit Armata 14 la 9 iunie, pentru a se întoarce la Londra, lăsîndu-i provizoriu comanda generalului Sir Philip Christison. Cartierul general al Armatei 14 a fost transferat în India și o nouă formațiune, Armata 12, și-a stabilit Cartierul general la Rangoon, sub comanda generalului Sir Montagu Stopford. Messervy, înobilat la 5 iulie 1945, a predat comanda Corpului IV generalului F.S. Tucker, de la Divizia 4 indiană din Africa de Nord. Cowen, care funcționase în Birmania mai mult timp decît oricare alt ofițer superior și care comandase Divizia 17 din martie 1942, a părăsit divizia în iunie 1945. I-a succedat la comandă generalul Crowther, care comandase Brigada 89 din Divizia 7. Armata 12 a preluat zonele de operații ale diviziilor 7 și 20 în luptele de pe valea Irrawaddy, iar Corpul IV, acum răspunzător de valea Sittang — diviziile 5 și 17. Bătălia de la cotul Sittangului s-a purtat — ca întreaga ofensivă, de altfel, — în cele mai atroce condiții din întregul război.

„Musonul din 1945 a fost, probabil, cel mai rău dintre toate, scria mai tirziu generalul Kirby. Ploi torențiale alternau cu călduri înăbușitoare. Atunci norii se risipeau și soarele strălucea ucigător”. Pentru japonezi era extrem de greu. Ei își croiau drum printre orezăriile inundate sau pe pantele alunecoase de noroi „în afara acestor greutăți — continuă generalul —, puzderia de insecte înepătoare, căldura sufocantă și chinurile junglei făceau viața la fel de plăcută pe cît conceptul medieval al Purgatoriului. Confruntările armate, deși de mici proporții, erau tot mai îndrăgite, pentru că japonezii luptau cu disperare ca să supraviețuiască”. ■

(Va urma)

Prezentare și adaptare de
Stelian TURLEA

AMINTIREA

LUI VLAD TEPEȘ

(Urmare din p. 39)

din cauza pereților lor abrupti și a codrilor ce-i înbracă”. Așa i se va fi înfățișat castelul (în prezent un obiectiv turistic de mare interes) și voievodului, măcar că împrejurările anului 1462, cînd vreme de cîteva zile a fost deținut aici, nu erau cîtuși de puțin favorabile unei asemenea contemplări.

În sfîrșit, în apropiere de București, „așezată într-o insulă, cu un lac imens în jurul său, peste care se află un mare pod” (cum a văzut-o, în sec. XVII, călătorul sirian Paul de Alep) se înalță mănăstirea *Snagov*, ctitorie atribuită de tradiția cronicărească tot lui Vlad Tepeș, deși documentele atestă că exista din vremea lui Mircea cel Mare, originile ei fiind, se pare, chiar mai vechi. Ea își leagă numele de viteazul voievod și prin faptul că, potrivit tradiției, aici a fost înmormîntat. Vlad ar fi construit niște tainițe ale mănăstirii, amintite și de Alexandru Odobescu în narațiunea sa literar-arheologică *Cîteva ore la Snagov*. Monument de artă de o mare valoare culturală, unde a funcționat o vreme și o tipografie de sub teascurile căreia au ieșit lucrări adresate către „toată seminția românească”, Snagovul păstrează, ca atîtea alte locuri din țară, amintirea lui Vlad Tepeș.

Călătoria pe urmele voievodului — în excursii de trei și șase zile (una pe traseul București-Tirgoviște-Poenari-Rîmnicu Vilcea-Snagov-București; alta: București-Tirgoviște-Poenari-Sibiu-Sighișoara-Brașov-Bran-Snagov-București), organizate de Oficiul Național de Turism Carpați București — prilejuiește întîlnirea cu locuri încărcate de istorie. ■

Precizări și opinii la biografia

lui Constantin Cantacuzino

ADEVĂRATELE CĂLĂTORII ALE STOLNICULUI

Dr. RADU-ȘTEFAN CIOBANU

Descendent al uneia din cele mai puternice familii sud-est europene ale evului mediu, cu pretenții, dar insuficient dovedite, legături cu familia imperială a Porfirogeniților, stolnicul Constantin Cantacuzino (1639-1716)¹ a constituit subiectul și obiectul, pînă acum, a nu mai puțin de patru monografii, care au făcut să progreseze neîntrerupt cunoștințele despre viața și opera lui. Interesul istoricilor față de această personalitate este, de bună seamă, îndreptățit: pe lângă indiscutabilele-i calități de cărturar — creator de bibliotecă și școală, talmăcitor, cartograf și deschizător al unei noi perspective în istoriografie — stolnicul

a fost un om politic de rang european, conducător al cancelariei Țării Românești la răscrucea veacurilor XVII și XVIII, sub trei domni: fratele său, Șerban vodă Cantacuzino (1678-1688)², nepotul său, Constantin vodă Brîncoveanu (1688-1714) și fiul său, Ștefan vodă Cantacuzino (1714-1716).

Fără să stăruim asupra splendidului triptic al personalității stolnicului — cărturar, gospodar și om politic — voim să aducem cîteva precizări asupra biografiei sale. Am utilizat fie izvoare inedite, fie documente deja cunoscute, dar pe care le-am reanalizat în conexiunea lor firească cu alte mărturii de epocă.

Tăcerea jurnalului

Chiar anul nașterii stolnicului, stabilit în trecut pe baze logice, astăzi poate fi fixat după actul de dotă al mamei sale, Elina, fiica domnitorului Radu Șerban (1601; 1602-1611)³. Acest act dovedește că Elina s-a măritat în 1625, nu în 1640, cum a arătat banul Mihai Cantacuzino, genealogistul familiei, și nici în 1628-1629, cum s-a presupus de către unii autori. Ca atare, devine evident că anul nașterii viitorului stolnic trebuie plasat în 1639, după frații și surorile sale mai mari: Drăghici, Șerban, Maria și Stanca, și nu în 1650, cum a indicat

Stema Cantacuzinilor

Mihai Cantacuzino în genealogia sa.

Se cunoaște relativ bine biografia marelui cărturar în perioada studiilor sale la Tîrgoviște (1647-1654) și Brașov (1654-1658), a călătoriilor sale în Moldova (1658-1659) și a contactelor sale cu un alt mare cărturar român al epocii, Nicolae Măleșcu⁴, a ridicării în dregătorii și a asasinării tatălui său, postelnicul Constantin Cantacuzino (20 decembrie 1663). Nu însă la fel de clare, cum se va vedea, sînt împrejurările călătoriei, împreună cu fratele său mezin Mihai, în părțile europene ale Sublimei Porți, în Italia de nord și în centrul continentului. La 12 martie 1665, stolnicul a fost nevoit să părăsească Țara Românească pentru a-și salva viața și a-l urmări pe unul dintre ucigașii tatălui său, pe fostul domn Grigore Ghica I

¹⁻⁴ Magazin istoric, nr. 2/1970, 11-12/1982; 11/1976, 9/1980; 10-11/1970; 7-8/1969, 12/1975.

(1660-1664) și, în fine, pentru a-și continua studiile. Pentru această perioadă, el a lăsat un caiet de însemnări, socotit primul jurnal de călătorie scris în limba română de un intelectual român. Documentul a fost publicat de N. Iorga, la începutul acestui secol, și, relativ recent, de Florica Dimitrescu. Jurnalul, din care multe foi s-au pierdut, îi urmărește pașii cu fidelitate între anii 1665-1669. Există însă un interval de timp, pentru care jurnalul nu conține nici un fel de informație. La 10 august 1668 autorul său notează că a părăsit Padova, dar următoarea însemnare a fost făcută abia la 23 iulie 1669. Unde a fost și ce a făcut între cele două date?

Autorii uneia din cele mai recente monografii asupra stolnicului, Livia Bacăru și Corneliu Dima Drăgan, utilizând în special informațiile cuprinse în relația de călătorie a lui Cornelio Magni și în opusculul închinat de Antonio Lupis celebrui, pe vremea aceea, Elena Lucrezia Piscopia Cornaro (1646-1684) au crezut că au găsit răspunsul. Magni (asupra seriozității căruia exprimaseră serioase rezerve și N. Iorga și Ramiro Ortiz) scrie: „Aud că în Țara Românească se mai păstrează cite una [familie de vază] și îndeosebi o ramură a Cantacuzinilor foști împărați ai Constantinopolului. Din această seminție, primul (*il primo*) este acum rău prigonit de domnul acelei țări. S-a dus în tabără, nu știu dacă pentru a se plinge de prigonitori sau a scăpa de prigonire. I-a mers zvonul de marile sale bogății și de însușirile sale alese. Se spune că are o mare experiență a lumii, intrucât a călătorit prin Italia, Anglia și Franța, fiind cunoscut peste tot ca un nobil de mare talent și învățatură”.

Această afirmație i-a făcut pe cei doi să creadă că viitorul stolnic a plecat din Padova în Anglia și în Franța, pe care le-ar fi vizitat ca un mare boier umanist. Analizând textul, Maria Holban a conchis că Magni nu a vizitat niciodată țările române și nu l-a cunoscut pe stolnic sau vreun alt membru al familiei sale. Ca atare, scrierea respectivă

nu poate fi utilizată, căci ea nu se referă la un Cantacuzin anume, ci la cel puțin trei membri ai acestei familii: la fostul postelnic Constantin Cantacuzino, atunci decedat, la Șerban, viitorul domn, ori la stolnic. Magni se înscrie în șirul acelor atit de frecvenți autori de relații de călătorie „fabricate”, care au preluat și prelucrat date reale de la alții, călători autentici, pe care le-au îmbogățit cu fapte inventate de ei pentru a satisface gustul cititorilor amatori de lecturi picante. Odată infirmată seriozitatea lucrării lui Magni, nu mai poate fi susținută nici afirmația că stolnicul ar fi călătorit în Europa apuseană.

În lucrarea sa panegirică despre Elena Lucrezia Piscopia Cornaro—femeia care, la 23 ani, într-o epocă în care oprirea femeii era încă în vigoare, vorbea latina, elina, ebraica, spaniola, franceza, germana și avea serioase cunoștințe de matematică, muzică, filologie, teologie, fiind prima femeie doctor în științe a Universității din Padova—Antonio Lupis declara că lumea venea să o vadă ca pe un miracol. Al treilea enumerat dintre cei domici s-o cunoască este „Constantino Cantezono”, iar lângă acest nume Lupis a adăugat: „adottorato nello Studio di Levanio si transferi in Venetia à questo oggetto”. Aceiași L. Bacăru și C. Dima Drăgan au tras de aici concluzia că stolnicul ar fi deținut titlul de doctor. Mario Ruffini a fost primul care a exprimat rezerve serioase față de această ipoteză. Și pe bună dreptate. Stolnicul nu avusese timpul necesar pentru a obține titlul; el nu frecventase cursurile pregătitoare nici la Padova, nici la Universitatea din Louvain, unde se presupunea că i s-ar fi acordat titlul. Apoi apare aproape bizar faptul că stolnicul n-a purtat și n-a revendicat niciodată titlul de doctor.

Pentru a ne lămurii deplin, am consultat matricolele Universității din Louvain, pentru perioada 1666-1669 (publicate acum citiva ani) și am scris rectoratului acestei universități, cerind relațiile respective. În ambele cazuri, rezultatul a fost negativ: Constantin Cantacuzino nu figu-

rează printre aceia care au obținut titlul de doctor. Putem spune doar că Lupis, despre care se știe că a fost prieten cu stolnicul, i-a atribuit titlul respectiv, spre a spori și mai mult faima eroinei sale, vizitată de un om cu înalte titluri academice.

Un hrisov și doi cronicari

Pentru reconstituirea biografiei stolnicului între 10 august 1668 și 23 iulie 1669 am fost obligați să fecurgem la alte izvoare. Într-un hrisov domnesc din 25 noiembrie 1668 există următoarea precizare: „...mai virtos Constantin stol[nicu] era dus la Veneția pentru învățatura cărții”. Informația aceasta poate fi corelată cu datele din jurnalul stolnicului, anterioare zilei de 10 august 1668, în care afirmă că făcea dese drumuri la Veneția. Genealogistul M. Cantacuzino, bazându-se pe acte de familie, consemna: „...numitul stolnic Constantin Cantacuzino... după ce a urcat în vîrstă, s-a dus în Europa pentru învățatură...; pentru practică a petrecut citiva ani la Veneția, la Viena, în Varșovia și pe la alte crăii ale Europei”. Cum se vede, el indică într-un singur paragraf, fără a ține seama de cronologie, toate orașele europene pe unde știa că trecuse înaintașul său, întărind și afirmația că, în 1668-1669, stolnicul a stat un timp la Veneția. Dar tot el spune că viitorul stolnic a vizitat și Varșovia și Viena. Pînă acum se știa că acesta fusese în Polonia ceva mai tîrziu, în 1675, în timpul unei misiuni diplomatice secrete.

Totuși, ținînd cont de originea informației și mai ales de faptul că autorul ei avusese la îndemînă documente de familie, ea nu poate fi pusă la îndoială. De altfel, atît Ion Neculce, cit și Radu Popescu li confirmă pe genealogist. Neculce, și el Cantacuzin după mamă, și, ca atare, bine informat, a consemnat: „Iară Gli-gorie vodă [Ghica I] n-au zăbovit în Țara lească [Polonia] și au trecut prin Țara ungurească ș-au luat doamna

s-au trecut cu toată „casa” lui la Beciu [Viena] la împăratul nemțescu. S-au zăbovit acolo cîțiva ani la Beciu. Deci pre aceea vreme auzind stolnicul Constandin Cantacuzino, fratele lui Șerbăn vodă, îndată s-au dus și el... la Beciu de au făcut jalobă la împăratul nemțescu...” Într-o formă mai sumară, același lucru afirmă și Radu Popescu:

Lucrezia Piscopia Cornaro, devenită la 23 ani prima femeie cu titlul de doctor al Universității din Padova, vizitată de stolnic în 1669

„...și fiind Constandin stolnic în părțile apusului, spre nemți, și la Viena și pentru alte zicea să se fi împreunat cu Grigore vodă...”

Adăugînd spuselor celor doi croniciari și alte informații mărute, putem stabili o parte a traseului stolnicului în anii 1668-1669: din Padova s-a dus la Viena, de unde a plecat în grabă, a revenit în orașul lagunelor și, în fine, a poposit la Viena. Călătoria lui a avut ca scop principal răzbunarea împotriva lui Grigore Ghica I. Cîteva relații italienești ne spun că l-a urmărit pe acesta „spre Țara lească” pînă la Varșovia. N-a reușit să-l găsească acolo, căci acesta, prudent, a izbutit să evite întîlnirea. În schimb, l-a ajuns din urmă la Viena, unde i-a și smuls o mărturisire. Dar din nou Grigore Ghica I a scăpat de urmăritor, fugind la Viena. Tenace și pătimaș, stolnicul l-a urmat, obținînd, cum spune Neculce, să-l aducă în fața

justiției imperiale. Înțelegîndu-se cu un servitor al domnitorului mazăl, un oarecare Ionas Cap de Ghindă, stolnicul a doborât în final condamnarea lui Grigore Ghica I și scrisori doveditoare ale vinovăției complicilor rămași în țară.

Expresia lui Radu Popescu „în părțile apusului spre nemți” ridică însă întrebarea dacă stolnicul s-a oprit la Viena sau a mers și în alte părți. Răspunsul îl găsim într-o scrisoare adresată stolnicului la 2 decembrie 1698 de către Hrisant Nottaras, viitorul patriarh, care se afla într-un oraș german (probabil Köln) împreună cu Răducanu, fiul stolnicului: „...acum ne-am împlinit dorința — scria el — și am ajuns la limanul împlinirii în Țara germană, dar abia la 2 decembrie. Și care este lungimea drumului și ce s-a întîmplat pe lîngă drum, de cînd călătorim, de 60 de zile, sînt lucruri care de bună seamă nu-ți sînt necunoscute, deoarece prea înțeleptul tău suflet a străbătut acest oraș”.

Aceste cuvinte nu au nevoie de comentariu. Probabil că în tinerețe stolnicul vizitase Kölnul, situație știută de fiul său și de la acesta de cel care scria. Deci, din ce se știe pînă azi, cel mai occidental punct vizitat de stolnic a fost frumosul și bogatul Köln. Și o altă precizare se referă la momentul întoarcerii în patrie. Medicul britanic Edward Brown, contemporan stolnicului, notează că în luna decembrie 1669, în cartierul grecesc din Viena a întîlnit pe cărturarul Ieremia Cacavella, pe un abate nenominalizat și pe tînarul învățat din singe „regesc”, Constantin Cantacuzino. Așadar, acesta s-a întors la Viena, după procesul împotriva lui Grigore Ghica I, ce se judecase în primăvara anului 1669, și a rămas aici cel puțin pînă la sărbătorile de iarnă, ajungînd acasă, cel mai devreme, în ianuarie 1670.

Recitirea unor scrisori

Discutîndu-se despre modul în care stolnicul a valorificat cele învățate la Padova, s-a

avansat părerea că, la București, el ar fi practicat medicina și ar fi preparat medicamente. Sursele pe baza cărora se avansa această afirmație sînt însă subre și neconvincătoare. Lucrările *Amicus medicorum*, de Iannes Ganivetis și *Compendio di tutta la chirurgia*, de Pietro și Lodovico Rostini — aflate în biblioteca cărturarului — poartă note doar pe primele file și nici măcar nu se datoresc stolnicului. Cît privește însemnarea de pe una din filele lucrării *Despre tainele istoriei și geografiei americanilor*, aceasta probează mai curînd contrariul, căci manifestîndu-și mirarea aflînd că piatra semiprețioasă — gema — ar ajuta la vindecarea nefritelor și oprirea hemoragiilor, el scria: „De căutat pitre antinefritice”. Ori, în cazul în care ar fi terminat studii de medicină, ar fi știut că la acea dată o asemenea credință nu mai circula de mult printre medicii curanți.

Scrisoarea din 3 septembrie 1708, pe baza căreia se susținea că învățatul român se îndelîtnea cu preparatul medicamentelor, nu poate fi folosită ca atare. Stolnicul scria doar că a primit iacint și alcîmiz și că acestea i-au alinat suferințele, că a dat și altora, dar nu că și-a preparat singur acele leacuri. Se știe însă că avea în slujba sa un spîter, Zaharia, apreciat de membrii coloniei levantine din București. Zaharia lucra pentru familia stolnicului și prietenii acestuia. Lui Constantin Cantacuzino i-a plăcut societatea unor medici cultivați, cum au fost Iacob Pyllarino, Bartolomeo Feratti, Ion Molybdos ș.a., formînd, la conacul său de la Afumați și la București, un fel de „academie”, dar a susține că el însuși a practicat medicina este o exagerare.

Unele exagerări s-au făcut și în legătură cu preocupările sale cartografice. S-a avansat afirmația că stolnicul ar fi creatorul primului „cabinet” cartografic din Țara Românească, chiar din cele trei țări

(Continuare în p. 61)

DISPARIȚIA ESCHIMOȘILOR IHALMIUȚI

FARLEY MOWAT

„Canada a uitat de eschimoșii cei îndepărtați. Bollile s-au înmulțit și noi le-am ignorat. În timp ce învățămîntul constituie un drept pentru alții, eschimoșii — acum în număr de 11 000 — nu au știut niciodată ce-i școala. Cultura lor s-a șters și nimeni nu l-a ajutat să o păstreze. Vocile lor s-au stins. Eschimoșii încetează a mai fi acei mîndri innuit — «oameni prin excelență» cum își spuneau ei înșiși — care dominau cea mai aspră climă de pe pămînt. Au devenit pur și simplu «problema eschimoșilor»”. Titlul cărții din care am desprins acest extras este *The Desperate People* (Neamul desperat), iar cel care a scris-o este scriitorul canadian Farley Mowat, autor a numeroase lucrări, traduse în peste 20 limbi și apărute în peste 40 țări. Volumele sale sînt consacrate în general continentului arctic și se bazează pe propriul contact al autorului cu aceste pămînturi. Pentru cartea sa *The Desperate People* — o zguduitoare cronică a dispariției unui trib de eschimoși canadieni, ihalmiuți, și, în același timp, un rechizitoriu împotriva forțelor distructive care au nîmicit această populație —, Mowat a călătorit de-

seori în regiunea arctică, a avut acces la arhiva Companiei Golfului Hudson, a studiat documentele oficiale, a cunoscut numeroși cercetători științifici arctici, a citit corespondența particulară a albilor care au străbătut regiunea, a purtat îndelungi convorbiri cu supraviețuitorii ihalmiuților, convorbiri înregistrate și ulterior traduse, pentru siguranță, de cel puțin doi lingviști, specialiști în limba eschimoșilor.

De-a lungul anilor, revista *Magazin istoric* a consacrat mai multe pagini lumii eschimoșilor (nr. 7-8/1969, 3/1980), trecutului lor milenar. Originile și harta de răspîndire a acestei populații, studiul ei antropologic și lingvistic, cultura materială, viața de zi cu zi a eschimoșilor, cu greutățile sale, sînt tot atîtea teme abordate de revistă.

De data aceasta, prezentăm un fragment prescurtat, cu titlul și subtitlurile redacției noastre, din lucrarea amintită a lui Farley Mowat (a cărei versiune românească se află în curs de apariție la Editura politică) despre dramatica existență a eschimoșilor canadieni în primele decade ale secolului XX.

Ispite scump plătite

Era prin anul 1912, cînd pămîntul ihalmiuților a fost străpuns cu violență de un dușman, căruia nimic nu i-a putut sta împotrivă. Agresorul — o molimă cumplită — s-a strecurat tînuț într-un ihalmiut, care se întorcea dintr-o călătorie de negoț la lacul Reindeer. Odată ajuns în inima cîmpilor, boala a răbufnit în afară, nemaiputînd fi stăvilită. S-a năpustit cu o iuteală îngrozitoare peste taberele ihalmiuților, lăsîndu-le pustiite. Străină de locuri, molima n-a avut nume. Ar fi putut fi gripa, dar pentru ihalmiuți ea a fost „Marea

suferință”. Supraviețuitorii au păstrat foarte mult timp în memorie efectele ei groaznice. Pommela, șaman și înțelept al neamului, povestea cum bărbai și copii, înnebuniți de pojarul care le mistuia măruntăile, își smulgeau veșmintele de pe ei, se aruncau în ultimele troiene de zăpadă ale primăverii și nu se mai ridicau de acolo. Jumătate dintre multele familii pe care le cunoștea Pommela dispărușeră în cursul unei singure primăveri, iar celelalte fuseseră decimate; ici mai erau în viață numai tatăl, colo — un singur copil.

Nimeni nu va ști niciodată, cu exactitate, cîți eschimoși au murit atunci, căci

nimeni nu a ținut o socoteală a numărului morților. Cel mai mare indice de mortalitate s-a înregistrat pe malurile lacului Angikuni, unde se afla centrul finutului ihalmiuților și unde trăia cea mai densă populație. Mărturia plăgii durează pînă astăzi. Tărîmurile de vest ale golfului sînt întesate cu morminte săpate în grabă, atît de dese, încît abia poți pași printre ele.

Cînd molima a încetat, supraviețuitorii împrăștiți s-au adunat încetul cu încetul, pentru a forma noi tabere. Văduve, orfani, bărbai singuri... Ținutul Angikuni a rămas aproape pustiu, cea mai mare parte dintre ihalmiuți

retrăgându-se spre nord și sud, de-a lungul râului Kazan. În centrul ținutului lor, nu mai era nici țișenie de om. Supraviețuitorii s-au adunat lângă fruntăriile de nord și de sud ale propriei lor zone, devenind astfel o pradă ușoară pentru invaziile de tot felul. Ceea ce s-a și întâmplat. În 1913, negustori albi au înființat o factorie pe marginea lacului Baker, iar în anul următor, o alta, mai sus, pe râul Kazan. Pentru prima oară, ihalmiuții au venit, în număr mare, în contact cu albi. În numai cîteva ani, ei au ajuns sclavii unor noi poște: brelocuri, făină, țesături și multe altele, care pot face pe un ihalmiut să renunțe treptat la vînatul renilor, de care era strict legată existența lui, și să devină un *trapper* (vînător care folosește capcanele) de vulpi albe. Ihalmiuții aveau să plătească scump aceste ispite: în 1919, cam o sută dintre ei au murit de inaniție și, în anii următori, peste o sută — din cauza unei epidemii.

La începutul deceniului trei al secolului nostru, invazia negustorilor albi s-a înțetit. Ei și-au construit factorii, de unde și-au exercitat permanent atracția asupra localnicilor. Forțați de împrejurări, aceștia s-au mutat pe noi teritorii, unde, din lipsă de carne, au devenit repede sclavii cererii de vulpi.

Încă dezorganizați în urma molimei din 1912, ihalmiuții nu se mai simțeau în siguranță, nu mai puteau rezista cu ușurință tentațiilor oferite de negutători. Zdruncinat, vechiul lor cadru de viață a început să se descompună și să capete o nouă structură, improvizată, nesigură, bazată pe un element foarte labil — valoarea și abundența vulpilor albe. De aceea, ihalmiuții își petreceau acum cea mai mare parte a timpului vinînd vulpi albe. Locuințele lor s-au deplasat tot mai aproape de factorii, pe terenuri care suportau mai ușor capcanele pentru animale. În schimbul vulpilor, ihalmiuții obțineau la discreție arme și muniții. Cu ajutorul lor, vînau mult mai lesne reni, chiar și în locuri nepotrivite pentru vînătoare. Un timp,

această înlesnire a compensat faptul că își părăsiseră vechile tabere, obiceiurile de vînătoare, precum și locurile pe unde renii treceau rîurile. Dar eficiența puștilor constituia, în același timp, un mare dezavantaj pentru ihalmiuți, cărora nici nu le trecea prin cap că acum, beneficiind de arme, ar putea ucide prea mulți reni. Și nici unul dintre albi nu le-a sugerat acest adevăr. Dimpotrivă, albi erau cei mai nemiloși măcelari ai renilor. Prin exemplul lor, îi încurajau pe ihalmiuți la masacrarea acestor animale, operație asigurată acum de existența armelor. Hăituiți și decimați, renii și-au schimbat rutele ancestrale din ținutul Barrens, altădată brăzdat în lung și în lat de drumurile lor.

Răzbunarea lui Igluuarduak

În consecință, în toamna și iarna anului 1926, asupra taberelor ihalmiute s-a abătut din nou suferința. O foamete de mari proporții a cuprins întreaga lor zonă de locuire. Un negustor a auzit că numai la Ennadai au fost 50 morți, iar în ținutul Hicoliguak — peste 200. Ihalmiuții au pierit, pentru că baza hranei lor — renii —

dispăruseră. Supraviețuitorii s-au salvat, părăsindu-și regiunile și ocupîndu-se, de acum, cu vînătoria de vulpi. Existența lor nu mai depindea de reni, deși se îmbrăcau cu piei de ren și mincau carne de ren. Ihalmiuții au devenit total dependenți de vînzarea blănurilor de vulpi.

Atunci, în toamna lui 1926, cei bîntuiți de credința puternică în forța lor de rezistență au rămas pe pămînturile strămoșesti. Vreo 15 familii în total. În preajma anului 1930, Ennadai a devenit ultima fortăreață a „neamului desperat”. Ea concentra pe toți cei care nu vroiseră să renunțe la vechiul lor mod de viață: 300-400 suflete. În ciuda numărului foarte redus, ei se mai considerau o populație de sine stătătoare. De-a lungul deceniului următor, aveau să ducă aici lupta pentru supraviețuire.

Atacurile negutătorilor albi, mai puțin importante la începutul anilor '20, au culminat cu o veritabilă invazie a lor, în anul 1927. Din păduri a năpădit o ciudată semîntie de oameni albi, ce aveau să fie cunoscuți ca trapperii din Barrenland. Un val al revărsării sălbătice, anarhice a albilor. Timp de peste zece ani, ținutul a fost al lor. Cei mai mulți vînau vulpile nefolosind capcane, ci strîcină. Totodată, albi au masacrat, cu mare sălbăticie, renii. Erau stăpîni absoluți ai pămînturilor, de pe care luau tot ce vroiau și pe care le foloseau cum vroiau, mai ales împinzîndu-le cu capcane pentru vulpi. Băstinașii nu aveau nici o putere. De două ori în douăzeci de ani, cînd au apărut slabe semne de revoltă, patrulele poliției s-au apropiat amenințător de hotarele ținutului. Nu a fost nevoie însă să intervină. În 1932, cînd un polițist din

— Vom rîna oare ceva?

Poliția călare canadiană staționată la Eskimo Point a raportat superiorilor săi ce se întâmpla în interiorul zonei nu s-a luat nici o măsură în sprijinul localnicilor. Nici o lege nu domnea acolo unde ultimii ihalmiuți dădeau cele de pe urmă bătălii pierdute.

Desigur că au existat și cazuri singulare de revoltă. Când un trapper a intrat în tabăra lui Igluguarduak, o figură impresionantă a ihalmiuților, și, cu arma în mână, a furat un atelaj de ciini, o sanie și o femeie, el a făcut-o convins că nu i se va opune nici o rezistență. Dar cîteva ore mai tirziu, Igluguarduak și-a înhămat la o sanie cîinii rămași și, în bezna nopții de iarnă, a luat-o pe urmele albului, l-a ajuns și s-a întors în tabăra lui cu femeia și cîinii. Primăvara, cadavru albului plutea pe luciul apelor.

Și totuși, ihalmiuții nu erau un neam războinic. Nici chiar Igluguarduak nu a avut curajul să rămînă la locul săvîrșirii faptei. Încă înaintea venirii primăverii a dispărut împreună cu soția și copilul lor. S-a întors pe vechile lui pămînturi, la nord de Hicoliguak, unde a trăit aproape singur, evitînd orice contact cu albi, pînă în 1948, cînd a murit.

Prin 1930, negustorii au făcut praf și pulbere bastionul din sud al fortăreței eschimoșilor de la Ennadai. Trapperii din Barrens hoinăreau în voie în întreaga regiune. Cu momelile lor otrăvitoare, au capturat cea mai mare parte a blănurilor existente. Nici acei dintre ihalmiuți care se deprinseseră a trăi din prinderea vulpilor nu o mai puteau face acum.

În același timp, masacrarea renilor luase proporții fără precedent. Albi și indienii îi vinau nu numai în cîmpii deschise, ci și în păduri, unde iernau majoritatea turmelor. Renii, care altădată asigurau hrana și îmbrăcămintea ihalmiuților, erau abătuiți acum, în primul rînd, pentru a fi folosiți ca momela pe lungile linii de capcane pentru vulpi, puse de albi și indieni.

Riul mormintelor

În taberele ihalmiuților, foamea devenise un fenomen anual. În 1929, un întreg grup care locuia pe riul Nowleye a pierit de inaniție. Firul de apă a primit o nouă denumire — Riul mormintelor. A dispărut astfel încă un bastion al neamului. În 1932, mai existau cu puțin peste 200 supraviețuitori. Aproape toți erau trapperi. Contra blănurilor, primeau alimentele necesare vieții. Evident, pentru eschimoși era o afacere proastă. Vinătorii albi aveau mai mare succes la vînat decît ihalmiuții, iar negustorii plăteau mai puțin eschimoșilor decît albilor.

Vreme de doi ani, prețul blănurilor de vulpe a scăzut vertiginos, pentru ca, în 1932, el să atingă cifre absolut derizorii. De aceea, în decurs de un an, trapperii albi și negustorii au părăsit ținutul, pentru a nu se mai întoarce niciodată. Ihalmiuții erau acum din nou stăpîni în țara lor. Dar aceasta se schimbase. Marile turme de reni dispăruseră, așa că localnicii s-au văzut siliți să trăiască totuși din vulpi albe, în ciuda faptului că valoarea blănurilor scăzuse.

Niciodată pînă atunci, în istoria ținutului Barrens, viețile oamenilor nu fuseseră legate de cele ale vulpilor. Pe la sfîrșitul anilor '20 ai secolului nostru, cînd o blană de vulpe valora 50 dolari, cel care trăia efectiv din vînatărea de vulpi o mai putea scoate la capăt, dar în 1933, cînd o blană se vindea sub trei dolari, vînatul era amenințat cu foamea. Dar ihalmiuții nu puteau fugi. Acesta era ultimul lor sălaș, ultimul și singurul. Așa că au rămas pe loc. Și, în fiecare an, numărul lor a scăzut. În 1940, cînd ultimul negustor, conducătorul unei factorii a Companiei Golfului Hudson, a părăsit regiunea, acolo mai trăiau 138 persoane. După

1940, singura speranță a ihalmiuților a constituit-o un german, fostul șef al unei factorii a Companiei, care hotărîse să se stabilească în zonă. El se căsătorise cu o femeie dintr-un trib indian al locului și aveau cinci copii. Aceștia nu s-ar fi putut acclimatiza în sud, unde oamenii de culoare nu erau priviți cu ochi buni. Deși avea o înlesnire pentru practicarea comerțului, germanul se ocupa foarte puțin cu negoțul, din cauza marilor dificultăți de a transporta marfa cu canoe, de-a lungul unui canal lung de 450 km. Singur nu putea procura toate bunurile de care aveau nevoie ihalmiuții de la albi. El însuși își întreținea familia punîndu-și fiii mai mari să vîneze vulpi.

Așadar, la începutul deceniului cinci al secolului nostru, ihalmiuții erau aproape complet abandonati. În plus, nici nu se puteau întoarce la vechiul lor sistem de viață. În toamna lui 1944, cei care locuiau lingă lacul Ennadai nu au mai vînat deloc reni, iar în iarna aceluiași an, 44 persoane, o treime din populația supraviețuitoare, au murit de inaniție. Trapperul german nu i-a putut ajuta, căci nici familia lui nu prinsese suficienți reni ca să iasă din iarnă.

În 1949, Ennadai a devenit o regiune de morminte. Corturile dispăruseră. Numai cercurile formate din pietrele care serveau drept „fundaje” pentru corturi indicau locurile unde fuseseră acestea altădată.

Ihalmiuții, cu 40 ani în urmă numeroși și puternici, pieriseră, cu excepția unui pumn de oameni, întruchipînd o iluzie de viață într-un ținut mort. Treizeci de oameni se agătau cu încăpăținare de salba de mici lacuri din nord-estul Ennadaiului, și, în același timp, de un mod de viață devenit, de fapt, un mod de moarte. ■

În românește de
Adina ARSENECU

ASA VA PLACE ISTORIA?

REALITATE ȘI LEGENDĂ LA PERGAM

POP SIMION

Să dăruiești iubitei tale o bibliotecă însumind 200 000 cărți rarissime! Iată un gest cu adevărat imperial, care ne tulbură și azi, după două mii de ani de la săvârșirea sa, date fiind noblețea și tilcurile pe care le închide: dragostea, sentimentul etern al omului, este pusă astfel în ecuație cu civilizația tuturor timpurilor tezurizată în cărți. Gestul pe care îl relev este pe măsura personajelor pe care le nemurește în chip legendar: fabulosul dar este al lui Marcus Antonius către regina Cleopatra a Egiptului. Sintem în anul 48 î.e.n.: în războiul dezlănțuit de Ptolemeu al XIII-lea contra lui Caesar, protectorul ambițioasei și inteligente Cleopatra, dispare în flăcări celebra bibliotecă din Alexandria. Doi ani mai târziu, generalul Marcus

Antonius, aflat în campanie în Egipt, este vrăjit de frumusețea și misterul Cleopatrei, căreia îi pune la picioare — ca semn al dragostei lui și desdăunare pentru ireparabila pierdere alexandrină — cea mai vestită bibliotecă a acelor vremi, adăpostită în celebrul sanctuar Asklepeion din Pergam, oraș situat pe coasta egeeană a podișului anatolian. Adăpostite în saci de piele, cărțile magnificului așezământ sînt aburcate în spinările unui fluviu de cămile, lufund astfel drumul Alexandriei. Oficiată într-un ritual de strălucire și fast, ofranda, cu adevărat faraonică, va pecetui dealtminteri tragicul sfîrșit al celor doi îndrăgostiți și mari oameni politici: Marcus Antonius și Cleopatra se sinucid la Alexandria, disprețuind astfel, prin orgoliul și dragostea lor, pe Caius Octavianus care anexează ultimul stat elenistic, Egiptul, Imperiului roman...

Este fabuloasa corabie a memoriei plină de nostalgii și enigme, de mari ridicări și mari căderi, cu care pătrund în orașul vechi Pergam, căruia turcii de azi îi spun Bergama. O vizită, azi, la Pergam, își află rațiunea — înainte de toate — în fascinația pe care o exercită asupra-ne strălucirea antică a acestui oraș glorios. Este ceea ce am făcut eu însumi, în anul de grație 1985, luna lui Florar, la 2 013 ani după dezmorțirea de cărți a Pergamului de către Marcus Antonius spre a le dăruii Cleopatrei. Tot ce văd, aud, simt și intuiesc redevșteaptă marile vremi...

Vechimea orașului e greu de stabilit. N-o putem nici măcar aproxima (5000 de ani? 6000 de ani?); începuturile sale se pierd în negura vremii. Ceea ce, în chip fulgurat, se știe totuși: cîndva orașul s-a numit Teuthrania, după stăpînitorul său Teuth-

In imagine: detaliu de basorelief de pe templul Atenei din Pergam, aflat împreună cu multe alte vestigii din celebra așezare antică la Muzeul Pergamon din Berlin.

ras, urmat de fiul acestuia, Teleph¹, care se impune în lupta contra aheilor debarcați aici în prima lor tentativă de a cuceri Troia. Principesa arcadiană Augé a fost soția lui Teleph, succedat în prerogativele de „pater urbas” de fiul său, Euripilos, conducătorul unei falange militare fidelă regelui Priam. Orașul își dobândește numele de Pergam prin cucerirea acestuia de către Pergamos, cel mai mic dintre fiii lui Neoptolem² și Andromaca.

Virtuțile strategice ale așezării s-au impus încă din vechime, ele pot fi intuite și azi, chiar de către un ochi neavizat: relief de peninsulă, veritabil „berbece” stincos în Marea Egee, ultimă aventură a lanțului muntos Kara dag, de sorginte vulcanică, obturată la liziera mării. Orașul-fortăreață șade pe un pîntec de andezit, străjuit de riurile Kestel și Bergama, afluenții fluviului Bakir, care așterne sub picioarele orașului Pergam o vale ce rodește tutun și bumbac. Acropola de pe promontoriu a servit ca ultimă redută a persilor, care au controlat regiunea timp de peste două veacuri (546-334 î.e.n.), cînd intră sub suzeranitatea lui Alexandru cel Mare.

Dar adevărata măreție a orașului Pergam are loc în epoca elenistică. Lysimach, regele Traciei, devine stăpînul părților occidentale și centrale ale Anatoliei (după victoria de la Ipsos, 301 î.e.n.), instalează în Acropola din Pergam o garnizoană, avîndu-l în frunte pe eunucul Filetarios, pe care îl înăvutește, îi dă 9 000 de taleri pentru a guverna în voie și a apăra dinspre această zare de lume Tracia, ajunsă la mare strălucire. Din fidel, cum îi mersese buhul că este, eunucul devine infidel al marelui rege cu înțîiul prielej care se ivește: se răscoa-

lă contra lui Lysimach cînd acesta își ucide fiul, pe Agatocle (284 î.e.n.), leagă alianță cu regele Siriei, Seleucos, bate monedă cu numele său grație tezaurului trac ce i se încredinșase și iață-l pe Lysimach dezmostenit și trădat la Pergam de către eunuc.

Neavînd cum a-și prelungi seminția, eunucul adoptă drept fiu pe un nepot al său, pe Eumenes I (263-241 î.e.n.), care va reuși să elibereze cetatea Pergam și dominiile acesteia de sub tutela siriană, extinguînd regatul înspre Egiptul dinastiei ptolemeilor, pînă la coasta Eolidei. Un nepot al acestuia îi devine succesor: Attalos I, care se încoronează rege (230 î.e.n.), și se aliază cu Roma, contra regilor Macedoniei și Siriei. Se întemeiază astfel puternica dinastie a attalizilor care domină prin forță, strălucire și magnificență ultimele veacuri de dinaintea erei noastre. Pergam devine una dintre cele mai impozante realizări urbanistice ale lumii elenistice, anunțînd marile ansambluri de mai tîrziu, cum vor fi fost palatele palatine³ din Roma, bunăoară. Edifică sumptuoase clădiri, cu terase etajate, aidoma palatelor din Persepolis și construcțiilor monumentale realizate de dinastiile carienilor la Halicarnas, orașul de baștină al lui Herodot.

La Pergam se fabricau vase de argint și de argilă în relief, stofe cu țesături cu fir de aur și parfum. Vestite ateliere de sculptură executau comenzile celor mai bogați comandanți din Attica. Era atîtă opulență și aplecare spre studiu, arte, bun gust și frumos, încît cetatea Pergam din vremea attalizilor — adesea filoenenici — răsfață orașele Atena, Delfi și Delos, donîndu-le statui și portici. Citesc toate acestea în Asklepeion, celebrul sanctuar dedicat zeului Aescu-

lap (numit de greci Asklepios), al sănătății și puterii cuprinzînd numeroase temple, legendara bibliotecă, un magnific amfiteatru (pe scenele căruia are loc anual un festival de spectacole cu participare internațională), aleea colonadelor, templul circular al lui Telephorus și altele.

Venind invariabil din spre mare și sosind în micul port de pescari Dikili, acolo unde riul Caicos se varsă în Marea Egee, turistul de azi trebuie să-și dozeze foarte bine timpul pentru vizita (de numai cîteva ore) la Bergama, orașul de tranzit, fără multe atracții contemporane, în afară de cea istorică, majoră, memorabilă, care ne-a adus și pe noi aici. Și este firesc să fie așa. Aici s-a întemeiat dinastia attalizilor, fidelă aliată a Romei în cele două războaie macedonene (215-205 și 200-197 î.e.n.), aliață hotărîtoare pentru existența și strălucirea de cîteva veacuri a regatului Pergam. Apogeul politic și cultural al acestui stat îl găsim sub regele Eumenes al II-lea (197-159 î.e.n.), cînd Pergam concurează orașul Efes, perlă de înțîia mărime a negoțului din Orientul Mijlociu și deopotrivă Alexandria, căreia îi ia locul (după dezastruosul incendiu), alături de Antiohia, în planul valorilor de cultură, știință și artă pe care le adăpostește. Aici, la Pergam s-a inventat, ne aducem aminte prin gînd reflex, *pergamamentul* acest străbunic al hirtiei (piele netăbăcită, tratată special pentru uzul scrisului) replică majoră la interdicția Egiptului de a exporta faimosul papyrus. Este data la care orașul Pergam se află la apogeul roșirii de sine, numărîndu-se printre cele mai importante vetre culturale și științifice din lumea elenistică și din bazinul mediteranean luat în ansamblu. Atestă acest lucru somp-

¹ Magazin istoric, nr. 7/1982.

² Neoptolem, fiul lui Achile, căsătorit cu Andromaca, soția lui Hector, luată în sclavie de aheii.

³ Palatin, colină din Roma pe care se aflau unele din cele mai sumptuoase construcții ale orașului.

tuasele construcții monumentale, între care Altarul lui Zeus, piesa excelsior a Acropolei din Pergam (aflată în muzeul Pergamon din Berlin)¹, fabuloasa bibliotecă ce a migrat din voința lui Marcus Antonius la Alexandria, pe altarul dragostei pentru Cleopatra, sanctuarul zeiței Atena, templele lui Traian și Dionysos, agora superioară, sanctuarul zeiței Demetra, zeita fertilității, templul zeiței Hera, gimnaziile în trei terase circulare, agora inferioară ș.a.m.d.

Decăderea și sfârșitul existenței Pergamului, ca stat suveran, s-au petrecut sub regele Attalos al III-lea (170-133 î.e.n.), ins bizar, de nesfârșită cruzime, ros de suspiciuni de tot felul, preocupat mai degrabă de studii botanici și de știința agricolă, decât de treburile dregătorești, pe care le ignora cu nonșalanță, drept care a și oferit pe tavă regatul Pergam, prin testament, Romei. Este ceasul la care izbucnește violentă răscăală antiromană condusă de Aristonikos. Acesta visează edificarea unui „stat al soarelui” (Heliopolis), bazat pe deplină egalitate dintre sărăciea rurală și cea urbană, sclavi și liberti. Visul utopic crește ca aluatul cel bun, deoarece răsculații rezistă un timp legiunilor romane sprijinite de Bitinia, Pont și Cappadocia; în cele din urmă răscăala este reprimată și Pergamul intră sub jurisdicția provinciei romane Asia (anul 129 î.e.n.), covorul de purpură pe care va pătrunde aici Marcus Antonius, autorul afacerii cu biblioteca, gest deopotrivă nobil și scelelat. Voind parcă a se disculpa și a eterniza locul în care s-a întâlnit cu regina inimii lui, Marcus Antonius a edificat la sud-est de Pergam, pe coasta mediteraneeană a Anatoliei, orașul Tarsus, conceput ca sanctuar închinat Cleopatrei. ■

¹ Magazin istoric, nr. 2/1982.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● Simion Tavitian—**PAGINI PENTRU GLORIA ISTORIEI** (cu un cuvânt înainte de conf. univ. dr. Mircea Mușat).

Editura politică, București, 1986, 285 pp., 15 lei: rememorarea unor momente de seamă din lupta poporului român, organizată și condusă de Partidul Comunist Român, împotriva pericolului fascist, pentru libertate și independență.

● Gheorghe Zaharia—**UNITATEA NAȚIONAL-STATALĂ, INDEPENDENȚA ȘI PROGRESUL SOCIAL—ESENTA VIEȚII POPORULUI ROMÂN.**

Editura militară, București, 1986, 416 pp., 21 lei: studii consacrate unor momente semnificative din istoria poporului nostru în lupta sa necurmată pentru păstrarea ființei naționale.

● Nicolae Densușianu—**DACIA PREISTORICĂ** (text stabilit de Victorela Neagoe, studiu introductiv și note de Manole Neagoe).

Editura Meridiane, București, 1986, 736 pp., 103 lei: reeditare, după 73 ani, a unei originale sinteze de mitologie românească, abordând o problemă vastă și complexă privind trecutul poporului nostru.

● Augustin Deac—**CONTRIBUȚIA CLASEI MUNCITOARE LA FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN.**

Editura politică, București, 1986, 155 pp., 9,25 lei: studiu consacrat aportului muncitorimii române la pregătirea și înfăptuirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918.

● Colonel dr. V. Mocanu—**TIMP AL ÎNDRĂJIRILOR EROICE. 1916-1917.**

Editura militară, București, 1986, 264 pp., 10,50 lei: evocarea faptelor de nepieritoare glorie săvârșite în timpul primului război mondial de ostașii români.

● **STRUCTURA ECONOMIEI ȘI SISTEMULUI INDUSTRIAL** (coordonator: dr. Aurel Iancu).

Editura politică, București, 1986, 319 pp., 19 lei: analiza unor probleme economice fundamentale pentru dezvoltarea complexului economic național.

● Nicolae Bârdeanu—**PENTRU GLIA STRĂBUNĂ.**

Editura „Scrișul românesc”, Craiova, 1986, 185 pp., 15 lei: din faptele de glorie ale poporului nostru în lupta pentru păstrarea ființei naționale.

● **ESCADRILA NIEUPORT 3. JURNAL DE FRONT. 1916-1917** (Îngrijirea ediției, traducere din limba franceză, introducere și note: prof. Valeriu Avram; prefață, control științific și glosar: colonel-aviator (r) Paul Baltagi).

Editura militară, București, 1986, 160 pp., 7,75 lei: piloții români în timpul primului război mondial. (Fragmente din jurnalul escadrilei au fost publicate în Magazin istoric, nr. 9/1981).

● Doru Cosma—**BRUNO ES GALILEI**

Editura Kriterion, București, 1986, 158 pp., 6,50 lei: eseuri consacrate gândirii filosofice a celor doi titani ai Renașterii.

MARTIE
1937

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● La 1 martie se împlinesc o sută de ani de la nașterea lui Ion Creangă, „scriitorul cel mai apropiat de gila acestelor țări”, după cum scrie ziarul *Dimineața*. Cu el „începe partea a doua a abecedarului, de școală primară, cu Creangă sfârșește liceanul ultima clasă și-și trece examenul de bacalaureat. Este de minune faptul cum acest povestitor popular — continuă ziarul menționat, din 8 martie — a știut să se împartă și micilor elevi și celor care trec pragul adolescenței și oamenilor maturi”.

● Marele dirijor italian Arturo Toscanini (1867-1957) a împlinit 70 ani. „Toscanini — scrie *Adevărul* din 26 martie — stăpânește cea mai ultimă memorie muzicală. Vederea, din ce în ce mai slăbită, nici nu i-ar permite să urmărească partitura. Mîntea lui (hotărît, un fenomen pentru oamenii de știință) e astfel alcătuită, încît poate stăpîni toate melodiile, toate ritmurile, toate nuanțele.

Cînd vorbim despre Toscanini nu putem să nu amintim și despre lupta lui eroică pentru afirmarea compozitorilor tineri, dar în special lupta lui pentru apărarea demnității artistului. Pentru a apăra pe colegii săi, izgoniți de hîngerii nazismului, el a renunțat la gloria de a dirija festivitățile wagneriene, pentru a-și manifesta solidaritatea cu cei exilați; și-a purtat bătrînețea plină în Palestina, alcătuiind o orchestră numai din refugiați politici”.

● E mișcătoare pasiunea bucurărenilor pentru flori — notează *Lupta* din 26 martie. De cum se topește zăpada și apar primele raze ale soarelui de primăvară, bucurărenii încep să fie preocupați de gîndul grădinii. În toate piețele, la răspîndiri, se vînd pomi

Seara zilei de 1 martie 1937. În timp ce se îndreaptă spre casă, după o ședință a Senatului universitar, rectorul Universității din Iași, Traian Bratu, este atacat de trei indivizi necunoscuți, care-l lovesc cu cuțitele. Vestea despre „odiosul atentat”¹, cum îl numesc ziarele, se răspîndește cu repeziciune. Rectorul universității ieșene este unul din intelectualii de seamă care s-a remarcat prin poziția sa democratică, consecvent antifascistă, inclusiv prin măsurile hotărîte împotriva acțiunilor pe care legionarii căutau să le organizeze în rîndurile tineretului universitar.

Actul criminal săvîrșit asupra sa se înscrie într-un șir de manifestări prin care Garda de fier — această agenție hitleristă în România — caută să împingă țara pe o cale extrem de periculoasă. Ridicîndu-se cu hotărîre împotriva gravei primejdii, opinia publică condamnă faptele legionarilor, atentatul săvîrșit la Iași. În presa democratică apar numeroase comentarii în care, înfierînd atentatul, sînt dezvăluite implicațiile unor astfel de acțiuni criminale.

Ziarul *Reporter* din 14 martie 1937, de exemplu, sub semnătura lui Ion Popescu-Puțuri, publică un articol în care — de pe pozițiile Partidului Comunist Român, sub a cărui conducere se afla cotidianul — sînt relevante scopurile odioase urmărite de atentatori și de susținătorii lor, articol în care se spune între altele: „Cei ce uneltesc pentru înăbușirea puținelor libertăți publice de care ne mai bucurăm și pentru îndrumarea României spre o politică externă de aventură, primejdind integritatea noastră teritorială și independența noastră națională, încurajează și ațîță pornirile extremei, drepte și crearea unei stări psihologice de panică și teroare. Nu este suficient să protestezi împotriva unei stări de fapte existente, ci este necesar de luat cele mai potrivite măsuri pentru ca adevăratele cauze și adevărații autori, morali sau materiali, direcți sau indirect, să fie puși în imposibilitatea de a mai continua nefasta operă”.

Despre cauzele și implicațiile celor petrecute, revista *Rampa* consemnează: „Nu sîntem nici la primul atentat, nici la cel mai grav dintre ele. Indulgența unora, complicitatea altora au dus la întărirea terorismului extremei drepte, care învâluie atentatul și crima în stindardele patriotismului”.

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Traian Bratu,
rectorul
Universității
Iesene;
tablou de
Octav Băncilă

Demonstrație
la New York,
pentru boicotarea
Germaniei naziste.
fotografie publicată
de *Dimineața*,
din 30 martie 1936

„Încercarea de asasinat a cărei victimă a fost profesorul Bratu a impresionat toate cercurile politice și a pus pe gânduri pe toți acei oameni politici cu răspundere care se îngrijesc de soarta și viitorul țării”, scrie la rîndul său ziarul *Lupta* din 4 martie.

Dînd expresie revoltei opiniei publice, profundei ostilități pe care poporul nostru o are față de astfel de acțiuni, atentatul mișlesc este aspru condamnat în Parlamentul țării. În numele guvernului — după cum precizează ziarul — a vorbit, printre alții, și ministrul cultelor și artelor, Victor Iamandi, care și-a exprimat adîncă sa indignare: „Răspunderea acestei stări de lucru apasă deopotrivă asupra întregii noastre clase conducătoare. De trei ani încoace, mișcările acestea [de dreapta] au fost speculate. Din ele, unii din oameni care voiau să aibă răspunderea în această țară au încercat să-și facă piedestal”.

Între cei care au luat cuvîntul de la tribuna Parlamentului, s-a numărat și Vasile P. Sassu, ministrul justiției și agriculturii, care a relevat: „Asemenea acte înseamnă un huliganism absurd și străin de sufletul poporului român — huliganism pe care orice conștiință luminată trebuie să-l veștejească și să-l suprimă”.

În vreme ce opinia publică țintuiește la stîlpul infamiei manifestările extremei drepte, guvernul reafirmă orientarea țării pe linia menținerii păcii și a colaborării între state, a apărării independenței, integrității și suveranității naționale, a statu-quo-ului teritorial al sistemului de la Versailles.

Cu prilejul unei vizite făcută la Praga, Gh. Tătărăscu, președintele Consiliului de Miniștri, rostește un discurs în care relevă necesitatea păstrării alianțelor, ca o chează la menținerea Europei, discurs din care ziarul *Dimineața*, din 24 martie, reproduce o serie de fragmente: „Sîntem și rămînem credincioși alianțelor noastre; credincioși pactului Societății Națiunilor; credincioși tratatelor care au creat ordinea cea nouă în lume. Unirea noastră indisolubilă — spune în continuare primul ministru, referindu-se la alianțele țării — este de pe acum un fapt istoric. Ea a fost pînă azi cheazășia puternică a securității noastre, cheia de boltă a păcii în această parte a Europei; ea este condiția de viață pentru fiecare dintre noi și pentru noi toți laolaltă”.

Facla din 11 martie reproduce fragmente dintr-o cuvîntare a unui alt om politic, Grigore Gafencu, care, în același spirit, subli-

Cronică măruntă

și arbuști, răsăduri proaspete și transăfiri altoiți. Vecinlig iau la întrecere care să-și aranjeze mai frumos rondurile grădiniței. Bucureșteanul se bucură, ca nicl un alt orășean european, de apariția primilor muguri, din grădinița lui. Bucureștii sînt orașul grădiniilor: mai precis al grădinițelor. Grădinaritul e sportul bucureștenilor.

● Cotidianul francez *Paris-Soir* obișnuiește să publice, în fiecare zi, cite o cugetare filozofică, morală sau literară, datorată marilor scriitori universali. Într-una din zilele acestora, în paginile ziarului, cititorii au găsit o astfel de cugetare semnată Negruzzi, fără altă indicație. Bob Negruzzi — fiul generalului Mihail Negruzzi din Iași — aflîndu-se la Paris a trimis ziarul părintelui său la Iași, rugîndu-l să identifice textul, pentru a se ști căruia dintre scriitorii „Negruzzești” aparțin cele publicate de ziarul francez. Generalul M. Negruzzi constată că textul apărut în *Paris-Soir* a fost extras din scrierile lui Costache Negruzzi.

● La un concurs literar, organizat în Japonia, s-au prezentat 41 496 lucrări. Pentru citirea unui asemenea număr, juriul va avea nevoile — cum notează *Lupta* — de cel puțin un an de zile, astfel că premiul — care constă într-o pensie viageră — va putea fi decernat abia în anul viitor.

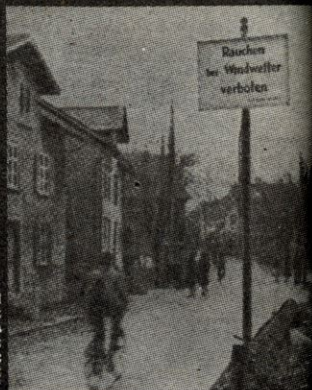
● Ziarele românești relatează — după cele americane — despre explozia produsă la o școală din orașelul New-London (Texas), datorată unei acumulări de gaze inflamabile, infiltrate de la exploatarea petroliferă învecinate în sala caloriferelor clădirii în care funcționa școala. Explozia a fost deosebit de puternică, numărul elevilor și profesorilor care și-au

**MARTIE
1937**

Ion Creangă
într-o imagine
mai puțin știută

Un original
avertisment
în localitatea
Vaduz
din Liechtenstein:
„Fumatul oprit
când bate vântul!”

Cronică mărunță

găsit moartea filmul evaluat de ziarele americane la peste 600. Școala era frecventată de peste 1.500 copii ai lucrătorilor și specialiștilor de la schelele de petrol din împrejurimi. Ziarele dau și următorul amănunt, reproduș și de presa românească și care sună ca o crudă ironie a soartei: de sub ruine a fost scoasă o tablă, pe care un școlar scrisese cu creta, chiar în ziua în care s-a produs nenorocirea, următoarele cuvinte: „Petrolul și gazul natural din Texas sînt cele mai mari binecuvîntări ale naturii. Fără ele, această școală nu ar fi aici și nimeni dintre noi nu ne-am afla aici ca să ne învățăm lecțiile”.

● În actuala stagiune — după cum scrie Adevărul din 12 martie — s-au distins trei actrițe tinere: Dina Căcea, Marietta Deculescu și Tanța Căcea.

● Printre oaspeștii țării noastre, în această lună, se află și directorul marelui cotidian britanic The Times, John Walter, care își exprimă „bucuria că poate lua contact cu opinia publică românească”. Vizitînd redacțiile ziarelor Adevărul și Dimineața, oaspetele englez declară: „Ziarele lui sînt de mult cunoscute. În The Times sînt deseori reproduse comentariile politice publicate de dv. Știm, deopotrivă, că Adevărul reprezintă o instituție prin excelență democratică”.

● La New York există un bucătar specializat în preparate din... ouă. În decursul anilor, el a reușit să prepare o mie patruzeci și două de mincăruri diferite din ouă.

● În localitatea Vaduz, din Liechtenstein, fumatul e în funcție... de vînt. Deoarece majoritatea caselor sînt din lemn, cînd bate vîntul, fumatul este total interzis.

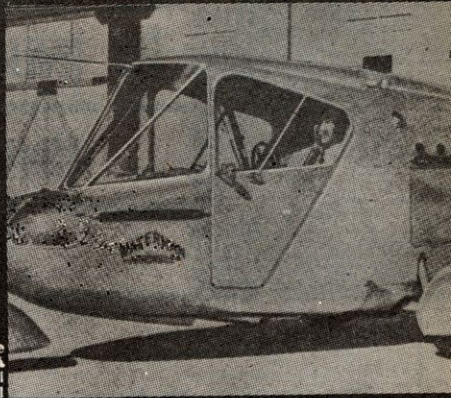
niază că bunele relații „depind de hotărîrea și de sinceritatea cu care vor respecta și unii și alții drepturile și prerogativele de suveranitate ale statelor noastre. Cerem statelor care vor să trăiască cu noi, cum dorim și noi să trăim cu ele, în bună pace și înțelegere, să dovedească că știu să prețuiască acest simțămînt”.

Printre străinii care la începutul veacului XIX au cunoscut Țara Românească se afla și tînărul elvețian François Recordon. Acesta — după cum afirmă în prefața culegerii sale de scrisori *Lettres sur la Valachie ou observations sur cette province et ses habitants écrites de 1815 à 1821, avec la relation des derniers événements qui y ont eu lieu*, apărută la Paris la 1821 — a stat șase ani de zile în Muntenia, ca secretar la curtea lui Ioan vodă Caragea, căruia, de altfel, îi și dedică scrisorile amintite, din care Adevărul literar și artistic, cu data de 14 martie 1937, reproduce cîteva fragmente: „Nu v-aș putea zugrăvi mai bine Bucureștii, actuala capitală a Valahiei, decît împărțîșindu-vă impresiile simțite la intrarea mea în acest oraș, în mai 1815”. Autorul scrisorilor se referă, între altele, la „străzile podite cu birne groase de stejar, strîns legate între ele, umbrite de numeroși salcîmi”, la „caleștile bogate”, la „varietatea costumelor pe care le-am întîlnit”. Toate acestea — comentează François Recordon — „mă izbîră mult și-mi oferiră un contrast destul de mare față de orașele turcești, pe care le găsiserăm atît de pustii și atît de triste. Acest oraș a datorat, fără îndoială, creșterea sa nu numai avantajelor cu care natura a îmbelsugat solul pe care îl ocupă, dar și preferinței pe care voievozii i-au acordat-o, stabilindu-și aici reședința din timpuri destul de vechi. Edificii ca palatele boierilor Brîncoveanu, Goleșcu, Cantacuzino și Vilara merită să atragă chiar privirea celor mai nepăsători, atît prin bogăția și marea mărime ce se descompără în interiorul lor, cit și prin construcția care este diferită la fiecare din aceste clădiri”.

Revista trimestrială *Societatea de mîine* de sub direcția lui Ion Clopoșel aniversază pe Sextil Pușcariu (1877-1948), cu ocazia împlinirii vîrstei de 60 ani. Sextil Pușcariu a deținut funcția de președinte al Comisiei interuniversitare, căreia i-a fost încredințată, în vara anului 1919, misiunea de a lua măsurile necesare pentru înființarea, după Unirea din 1918, a noii Universități din Cluj. Universitatea și-a deschis porțile în primele zile ale lui noiembrie.

Fotbalul
feminin
e la modă:
echipele
"Stari Club"
și "Luce"
înaintea
unui meci

O invenție
de ultimă
oră — avionul
automobil

brie 1919, Sextil Pușcariu devenind rectorul ei, ceea ce — cum scrie publicația amintită — „a constituit o puternică cheazăie pentru bunul mers al acestei instituții culturale”. Tot el a întemeiat și Muzeul limbii române — așezămint creat în scopul unei sistematice răspîndiri a studiilor de filologie română în țară și în străinătate — și revista *Dacoromania* (buletinul acestei instituții); a condus, încă din 1906, lucrările de elaborare a *Dicționarului Academiei Române*, iar pentru 1937 este anunțată apariția *Atlasului lingvistic român*.

La rîndul ei, revista *Adevărul literar și artistic* marchează, în numărul din 21 martie, 90 ani de la nașterea lui A.D. Xenopol¹. „Profesor universitar, istoric de primul rang, director al *Arhivei*, președinte al Ligii Culturale și mare iubitor de artă, Xenopol avea timp pentru toate și făcea totul cu seriozitate și talent desăvîrșit”. În continuare, făcînd portretul marelui istoric, autorul articolului scrie: „Mergea ușor, săltat, din virful picioarelor. Xenopol avea o figură aparte. Purta favoriți. Bărbia și mustața îi erau rase. Pe fața-i blondă, ochii extrem de vioi și de neastîmpărați atrăgeau în special atenția auditorilor. Privirile lui mobile alegeau după gândul sprinten și neprevăzut. Avea o vorbă moale, egală. Exprima simplu o gândire clară și ordonată. Expunea un fapt, îl explica și — bazat pe dînsul, ca și pe o serie de fapte asemănătoare — scotea un sens al lucrurilor. Îi citim și astăzi cu același folos și cu aceeași plăcere *Istoria românilor*”².

Trecînd în revistă istoria noastră, epocă după epocă, Xenopol face „să defileze la rampa destinului multe personaje de tragedie. Dar, ca și în tragediile antice, există un erou permanent” — nevăzut și totuși părtaş la toate acțiunile: corul dintre culise, prin gura căruia soarta își lansează sentințele. Corul tragediei istorice a lui Xenopol este format de țărînimă din Moldova, Țara Românească, Ardeal. Masele de răzeși (moșneni) și de clăcași se mișcă în *Istoria românilor* ca niște valuri bătute de furtună, foarte rar liniștite. ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

¹ Magazin istoric, nr. 2,3/1980.

² De cîrînd, în Editura științifică și enciclopedică, au apărut primele două volume din *Istoria românilor* din Dacia Traiană de A.D. Xenopol.

Cronică măruntă

Interdicția este anunțată prin tăblice, la toate colțurile de stradă și în piețe.

● La împlinirea a o sută de ani de la moartea lui Pușkin. Alexandru Sahia scrie în *Adevărul*: „Deși a aparținut unei familii vechi boierești și a trăit într-o epocă de influențe reacționare și în artă, Pușkin se situează pe un plan progresist, îmbrățișînd și menținînd legături cu grupul decembristilor. A văzut în literatură un rol social, mijloc de apărare a clasei asuprite. Vroia ridicarea poporului însemnămint și înscut la o viață demnă și bună”.

● Premiul național de literatură, pe anul 1937, a revenit poetei Elena Farago (1878-1954). Referindu-se la acest eveniment Eugen Jebeleanu scrie: „Cea mai înaltă recompensă literară revine, pentru prima oară, unei scriitoare care și-a închinat toate clipele vieții — sau mai potrivit spus: și le-a jertfit — artei”.

● Radioul și presa ne-au adus vestea triumfului reformat la New York de compozitorul și dirijorul George Enescu, care, scrie revista însemnării ieșene din 1 martie, „a pus din nou pe fruntea țării cununi de laur nepieritor”.

● Presa anunță: 31 grade pe sol. Temperatura continuă să crească. La 23, 24 și 25 martie avem în cimpa țării zile de vară adevărate, înregistrîndu-se la umbra 25 grade, cîră de la care încep temperaturile verii, conform definiției anotimpurilor. Dar bucuria căldurii nu durează... decît cîteva zile, căci Dimineața din 28 martie anunță: azi dimineață la ora 6 a început să ningă la Predeal. Temperatura a scăzut brusc, straluc de zăpadă s-a așternut în groșime de cîteva centimetri.

ÎN INIMA VICHYULUI, CU OCHII UNEI ANTIPÉTAINISTE

LOUISE WEISS

După cum se știe din numeroasele articole consacrate de Magazin istoric momentelor tragice petrecute în Franța în vara anului 1940 — când Germania agresoare și Franța îngenunchată au semnat armistițiul de la Rethondes (21 iunie) —, țara a fost împărțită în două zone: una de nord, cea mai bogată, ocupată de inamic, și una de sud, cu capitala la Vichy, declarată „zonă liberă”, în care un guvern francez, condus de mareșalul Pétain, își exercita suveranitatea sub controlul comisiilor de armistițiu ale Germaniei și Italiei.

Adversarii capitulării — cei mai mulți dintre francezi — socoteau că un război lung ar fi fost încununat de victorie și, odată cu ea, Franța s-ar fi restabilit, poziție afirmată de generalul de Gaulle încă din primul său Apel către poporul francez, citit la Radio-Londra și încheiat prin celebrul îndemn: „Orice s-ar întâmpla, flacăra Rezistenței franceze nu trebuie să se stingă și nu se va stinge”. În clipa aceea, mareșalul Pétain și generalul de Gaulle se situau pe poziții istorice ireconciliabile. Pentru primul, războiul se terminase, pentru al doilea, abia începea.

Primind, chipurile, din partea Adunării Naționale, în iulie 1940, misiunea de a reface o țară ocupată pe trei cincimi de germani, Pétain a introdus o serie de măsuri excepționale, cu caracter antidemocratic, în cadrul așa-zisei „Revoluții naționale”, a cărei deviză, „Muncă, familie, patrie” o înlocuia pe a ceea a republicii: „Libertate, egalitate, fraternitate”.

Care a fost bilanțul acestei „Revoluții naționale”? Părerile sânt împărțite. Mai există și astăzi francezi care susțin că Pétain a încercat să salveze tot ce se mai putea salva din onoarea Franței, unii mergând până acolo încât au cerut reabilitarea lui post mortem. Cei mai mulți însă îl consideră un colaboraționist, care n-a adus decât prejudicii țării sale. „Mitul Pétain” a fost întors pe toate fețele în cele peste patru decenii de la prăbușirea regimului de la Vichy, demonstrându-i-se cu vîrf și îndesat nocivitatea². La bara tribunalei istoriei, bătrînul mareșal, erou în primul

război mondial, se relevă însă ca o personalitate extrem de contradictorie. În Franța, debateră asupra gesturilor sale politice din acei ani rămîne încă deschisă. Așa încît o nouă mătură, depusă de cineva care a trăit în preajma mareșalului și a miniștrilor săi în acei ani zbuciumați, nu face decît să arunce un plus de lumină demascatoare asupra unui regim discreditat, dar încă discutat de istorie.

Este vorba despre scriitoarea și ziarista Louise Weiss (1893-1983), o energică luptătoare pe tărîm social și politic pentru drepturile femeilor și pentru pace, deținătoarea unui bogat palmares literar: romane, dintre care *Marcellaise* (3 volume, 1945-1947), premiat de Academia franceză, note de călătorie, numeroase volume de memorii, între care se disting cele din seria *Mémoires d'une Européenne* (5 volume). Directoare a revistei săptămînale *L'Europe nouvelle* (1918-1934), președintă a asociației „La Femme nouvelle”, pentru egalitate în drepturi politice (1934-1939), redactor-șef al revistei *Nouvelle République* (1942-1944), apărută fără autorizația ocupanților germani și a guvernului de la Vichy, Louise Weiss a realizat și numeroase filme documentare, pentru televiziunea franceză, despre India, Orientul Mijlociu și China (10), cit și despre Africa Orientală (21).

În octombrie 1985, la Palais de Luxembourg din Paris, ziaristei și scriitoarei Louise Weiss i-a fost consacrată o expoziție. Bibliothèque Nationale a pus la dispoziția organizatorilor și bogata sa corespondență, cuprinzînd, printre altele, scrisori de la Nicolae Titulescu și Anna de Noailles.

În ultimii ani ai vieții, scriitoarea s-a consacrat monumentalele lucrări *Memoriile unei europene*, din al cărui volum V, „amestec de jurnal și de cronică, dar totdeauna fidel înfîptărilor trăite” — cum mărturisește însăși autoarea — intitulat *La Résurrection du Chevalier* (juin 1940-aout 1944) și apărut la Paris, am extras cîteva fragmente cu titlul și subtitlurile aparținînd redacției Magazin istoric³.

³ Pentru cursivitatea textului, nu am mai marcat punctele de suspensie. Parantezele drepte aparțin redacției, iar notele care nu au menționate sigla n.a. — traductorului.

^{1,2} Magazin istoric, nr. 7/1986; 9/10/1984.

Cărți poștale cu răspunsuri laconice

Am sosit la Vichy de Crăciun [1940] și m-am instalat într-o cameră glacială a hotelului „Albert I.” Ministrul pėtainist al agriculturii, un nătărău pe nume Caziot, se îndrăgostise — de-a dreptul comic — de o evreică, a cărei înfățișare vaporosă ascundea nervi de oțel. În timp ce se lăuda că a epurat administrația de conțopiștii evrei, Caziot i-a adus iubitei sale, în mare taină, pentru sărbători, o știucă mare, pe care am savurat-o cu cinism.

Trecuse perioada cînd Adolf Hitler ar fi putut cîștiga inima francezilor. Consolidată, linia de demarcație tăia țara în două. Familiile corespundau prin cărți poștale, care aveau tipărite întrebări elementare, ce nu permiteau decît răspunsuri laconice. Controlate, șterpelite, plătite cu bani falși, resursele celor două zone erau expediate dincolo de Rin, într-un ritm care reducea poporul, mai ales pe orașeni, la o mizerie nemaiîntîlnită pînă atunci. Prizonierii de război pierceau în Germania. Deportările muncitorilor nu începuseră încă și nici Rezistența. Recensămîntul evreilor era în toi. Pentru a-i cunoaște, trebuiau să se auto-semnalizeze. Din cauza asta, li s-a impus să poarte steaua galbenă, cei care se eschivau fiind pasibili de pedepse aspre. Intimidați, acești nevinovați se ofereau ei înșiși vindeciei. Denunțurile veneau și ele în completare.

Iată un document ilustrativ pentru relațiile franco-germane din acel moment: memoriul confidențial al generalului La Laurencie asupra misiunii sale ca delegat general al guvernului francez pe lîngă șeful Administrației militare germane în Franța, în perioada 19 august-19 decembrie 1940. La 27 octombrie, la cîteva zile după întrevăderea de la Montoire¹, La Laurencie îi scria

¹ La 24 octombrie 1940, Pėtain s-a întîlnit cu Hitler la Montoire și și-au strîns mîna. Scena a fost înregistrată, pentru posteritate, pe

mareșalului Pėtain: „Germania e enervată. Graba pe care a manifestat-o pentru a purta tratative cu guvernul francez, tratative pe care se pare că le-a căutat, trădează o neliniște ale cărei cauze profunde pot fi, după părerea mea, clasate în următoarele trei rubrici: oboseala armatei; eșecul ofensivei împotriva Angliei; atitudinea Statelor Unite ale Americii.

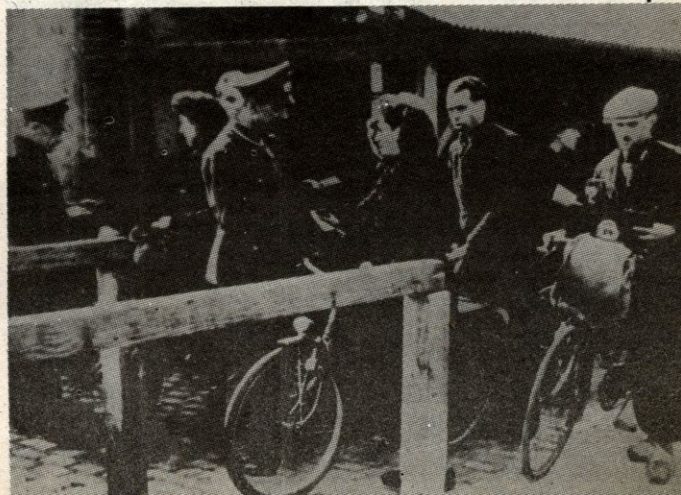
1. *Oboseala armatei germane*: Această stare se percepe nu numai la bărbaiții maturi, dintre care unii sînt pe front de aproape patru ani, ci și la — deși într-o formă mai ușoară — tinerii naziști, a căror credință în Hitler rămîne totuși deocamdată intactă.

Mi-au fost semnalate indicii certe de slăbire a moralului (discuții, sinucideri, dezerțări, acte de indisciplină colectivă etc.). De la sfîrșitul lunii septembrie, numărul lor a crescut foarte mult.

2. *Eșecul ofensivei împotriva Angliei*: Se pare că înaltul comandament german — cel puțin pentru anul în curs — a renunțat la această operație riscantă și pregătește spiritele pentru o campanie de iarnă.

pelicula a nenumărate aparate fotografice și de filmat și răspîndită apoi în ziare de Ministerul german al propagandei. Difuzată pe ecranele franceze, ea a provocat stupeare în rîndurile populației.

Într-o Franță ocupată și împărțită în două, hitleristii verifică fiecare persoană care trece linia de demarcație dintre regiunile stăpînite de armata germană și zona liberă, de sub administrația guvernului Pėtain-Laval

Acest eșec, fiindcă despre un eșec este vorba, primul pe care l-a suferit Hitler, a zdruncinat profund moralul Germaniei, alfit de greu lovită de bombardamentele aeriene ale R.A.F.-ului

3. *Atitudinea Statelor Unite ale Americii*: Ajutorul acordat Angliei de către America e și așa considerabil. Acest ajutor a fost menținut pînă acum în domeniul moral și material. Viitorul ne va arăta dacă se va extinde și în domeniul uman, sub forma unui corp expediționar.

Atitudinea Statelor Unite ale Americii îngrijorează profund Germania; dovadă este grija cu care autoritățile germane ascund trupelor lor discursurile președintelui Roosevelt.

În deruta morală și mizeria sa fizică, poporul Franței se îndreaptă spre dumneavoastră, domnule Mareșal, are încredere în dumneavoastră, n-are încredere decît în dumneavoastră. Dar opinia publică a devenit nervoasă, simte nevoia să fie tratată cu menajamente. Ea nu se încrede în conducători care vor s-o violenteze, mai ales cînd trecutul politic al acestor conducători nu-i inspiră o încredere absolută“.

Oare Winston va reuși?

Vichyul, perla stațiunilor balneare, avea un aspect si-

nistru. Strada care trecea prin fața hotelului „Parc” se numea „Mareșal Pétain”. Există chiar un „stil Vichy”. Neîncrederea și aroganța se purtau dis-de-dimineață. O tăcere superioară era de bun gust. Contestatarii celei de-a treia republici, oamenii Vichyului, îi criticau violent pe cei de la Londra, nu fără gândul ascuns de a ajunge, eventual, la ei. În urma întrevederii sale cu Adolf Hitler de la Montoire, aranjată de Pedro, [primul ministru Pierre Laval], mareșalul a fost scribit. Să strângă mîna Führerului, să permită colaborarea cu invadatorul — erau o prea mare știrbire a imaginii sale în ochii francezilor. A colabora! Cuvîntul căpătase dintr-o dată un sens de trădare națională, pe care avea să îl păstreze ani de zile.

— În sfîrșit, vom vedea, își spuneau parlamentarii de la Vichy. Poate că totuși vor cîștiga englezii.

Prietenul personal al mareșalului, senatorul de Martinica, Henri Lémery, mi-a ținut următorul discurs:

¹ În cursul întrevederii de la Montoire, Hitler a solicitat participarea Franței la războiul împotriva Angliei, urmînd ca Germania să facă unele concesii Franței (întoarcerea prizonierilor de război acasă, reducerea indemnizației de ocupație etc.). Din cauza reticenței mareșalului, întrevedere nu s-a încheiat însă prin nici un acord.

„Între miniștrii și consilierii intimi ai mareșalului suflă vîntul zizaniei. Dintre consilierii ăștia, burtosul de Lucien Romier și slăbănogul de René Gillouin nu sînt oameni, ci slugi, dispuse să facă orice. L-am întîlnit tro-păind în zăpadă, la ora opt seara, în fața hotelului „Parc” pe Raphaël Alibert, care își pierduse portofoliul justiției. Tuna și fulgera. «Cei de sus pretind că m-am retras din motive de sănătate. Nu-i adevărat. Mă simt excelent». Găzile mareșalului îl ascultau. «Puțin îmi pasă. Pot să-mi facă ce vor», bombănea Raphaël. «Ți vine să dorești victoria lui Churchill. Politica mea? Se rezumă în două cuvinte: responsabilități înfrîngerii să fie împușcați și să ne întoarcem la Paris. Amîndouă aceste lucruri ar fi posibile fără castrafli și nătăfleții noștri». Și Lémery, izbucnind în ris, a continuat: „Mareșalul e complet lipsit de simț politic. Nu-și cunoaște personalul. M-am întors din Africa de Nord. Cu excepția generalului Weygand², militarii pe care îi întretînem acolo sînt vrednici de milă. Abrial³, ciudatul nostru învingător de la Dunkerque, nu cunoaște problema.

² Maxime Weygand (1867-1965), comandant-șef al teatrului de operații din Mediterana orientală (1939), generalisim (1940), ministru al Apărării naționale (iunie-septembrie 1940) delegat general al guvernului de la Vichy în Africa de Nord (1940-

Mareșalul a crezut că-i de ajuns să-i reducă o parte din atribute și să i le treacă lui Weygand, pentru a depăși impasul. Amiralul Darlan⁴, care îl suspectează pe Weygand, n-a izbutit să se descotorosească de el. De fapt, conchide Henri Lémery, cred că mareșalul, în forul său interior, dorește victoria engleză”.

La 6 ianuarie [1941], Edouard Herriot [președintele ales al Camerei deputaților, în-trată în vacanță de la 10 iulie 1940] mă primea într-o mică vilă botezată Președinția Camerei deputaților. Era schimbat față de 10 iulie: bronzat, refăcut. Trăia la castelul Bro-tel, în Isère, în împrejurimile Lyonului, și-și folosea timpul liber făcînd investigații despre Stendhal. „Înțelegi, draga mea — mi-a spus —, mi-am fortificat mușchii ca să reintru în luptă. Ploșnițele de la Vichy m-au alungat de la primăria din Lyon. Atîta pagubă! Problema cea mare, singura care contează, e victoria Angliei. Nu există altă speranță! Nici alt motiv de a trăi! Oare Win-ston va reuși? Tu trebuie să știi asta, după călătoria ta în America. Mă mai iubesc acolo? Vino să mă vezi la Brotel”⁵.

(Va urma)

Prezentare și traducere:
Paul B. MARIAN

În urma întrevederii de la Montoire, din 24 octombrie 1940, dintre Hitler și Pétain, regimul de la Vichy devine oficial aseruit Reichului nazist

1941). Rechemat în Franța din ordinul lui Hitler, a fost arestat de Gestapo în noiembrie 1942 și reținut prizonier în Germania pînă în 1945. Chemat în judecată la întoarcerea în Franța și socotit nevinovat, a fost eliberat în 1948. (Magazin istoric, nr. 9/1971, 3/1973, 5/1983).

³ Jean Abrial (1879-1962), amiral francez, făcut prizonier în bătălia de la Dunkerque (Magazin istoric, nr. 9-12/1983) și eliberat curînd, guvernator general al Algeriei (1940-1941), secretar de stat la marină în guvernul de la Vichy (1942). Condamnat, după terminarea războiului, la degradare civică și la zece ani muncă silnică, a fost eliberat în 1947.

⁴ François Darlan (1881-1942), șeful Statului major al marinei, amiral al flotei (1939), comandant-șef al forțelor navale (1939-1940), ministrul marinei în guvernul Pétain (1940), apoi vicepreședinte al Consiliului (dec. 1940-apr. 1942); asasinat în Alger, la 24 decembrie 1942. (Magazin istoric, nr. 2/1974).

⁵ Ostilitatea sa față de guvernul de la Vichy avea să-i aducă domiciliul forțat la Nancy, în 1942, apoi deportarea în Germania (1942-1945); (Magazin istoric, nr. 9/1984.)

ADEVĂRATELE CĂLĂTORII ALE STOLNICULUI

(Urmare din p. 47)

române. Afirmația se sprijinea pe spusele banului M. Cantacuzino că stolnicul poseda la el acasă mai multe diplome, hrisoave și cărți decât domnul în cancelaria lui, pe existența, în biblioteca cărturarului de la Mărgineni, a citorva atlase și pe alcătuirea de către el inusuși a marii sinteze geografice *Harta Țării Românești*. Interesul învățatului pentru hărțile cu caracter militar și politic este ilustrat și de relativ recent descoperita schiță a asediului cetății Petrovaradin, publicată și în paginile *Magazinului istoric*, nr. 11/1976.

Cunoscând toate acestea se impune însă precizarea că hărțile din biblioteca învățatului nu erau opere ale lui, ci doar instrumente de lucru. Ele dau imaginea pătrunderii la noi a primelor informații despre America, exprimă profunda curiozitate științifică a stolnicului. În schimb, *Harta Țării Românești* și schița asediului cetății Petrovaradin, atribuite stolnicului, relevă că acestea aveau un caracter figurativ, fără a utiliza instrumentele moderne ale cartografiei existente atunci în Europa.

În finalul acestor pagini se poate conchide că în perioada 1668-1669 stolnicul a călătorit doar în sud-estul Europei, în Italia, și în Imperiul habsburgic, fără a ajunge în Europa apuseană. Călătoria sa a luat sfârșit în primele luni ale anului 1670, probabil în ianuarie. Motivul călătoriei, pe lângă învățătură, a fost pedepsirea fostului domn Grigore Ghica I, unul din asasinii tatălui său. La întoarcerea în patrie a aplicat multe din cele învățate, depășindu-și contemporanii și dobândind titluri și glorie suficiente pentru a fi o mare personalitate. ■

Citind, în ziarul local, un articol calomnios la adresa persoanei sale, un politician dintr-un oraș din vestul Statelor Unite s-a supărat foarte tare. Unul dintre prietenii săi i-a demonstrat însă că n-are nici un motiv de supărare.

— Cum așa?!, a întrebat el.

— Simplu. Trebuie să te gîndești că în orașul nostru sînt numai 20 000 locuitori. Jumătate din ei nu sînt abonați la acest ziar: rămîn 10 000. Jumătate din aceștia nu citesc articolul: rămîn astfel 5 000. Jumătate din cei care-l citesc nu cred în povestea asta. Jumătate din restul de 2 500, care cred că povestea este adevărată, nu te cunosc. Rămîn 1 250, dar jumătate dintre ei îți sînt prieteni. Rămîn deci 625. Jumătate dintre ei gîndeau așa despre tine și înainte de-a citi articolul, așa că n-ai nici un motiv să te superi...

Învîingîndu-l pe Hannibal la Zama, în anul 202 î.e.n., generalul roman Publius Cornelius Scipio Africanul i-a cerut să-i spună care sînt, după părerea lui, cei mai mari comandanți de oști.

— Primul, a spus Hannibal, este Alexandru Macedon.

— A doilea?

— Al doilea e Pyrus.

— Și al treilea?, a insistat Scipio, crezînd că Hannibal îl va numi pe el.

— Al teilea mă consider eu.

— Și dacă tu m-ai fi învins pe mine?, a întrebat în continuare romanul.

— Atunci m-aș fi considerat primul!

În 1521, cînd oștirile sultanului Soliman Magnificul (1520-1566) au ocupat Belgradul, o femeie a venit și i s-a plîns că, în timp ce dormea, soldații turci îi furaseră vitele.

— Dar dormeau foarte adînc...

— Da, stăpîne. Eram convînsă că, în timp ce eu dorm, soldații înălțîmii Voastre veghează să nu ni se împlînească nimic.

Apreciînd îndrăzneala și inteligența femeii, sultanul a

poruncit să fie despăgubită pe loc.

Se știe că marele scriitor american Mark Twain (1835-1910) nu prea simpatiza zăristii, motivînd că aceștia înțelegeau prea mult sau interpretau greșit ceea ce li se spunea. Din acest motiv, de-a lungul carierei sale, s-a ferit să acorde interviuri. Dar ducîndu-se în Missouri, să-și revadă casa părintească, a făcut o excepție, acordînd un interviu unui tînăr reporter. Acesta l-a rugat să menționeze ce eveniment anume din viața sa îl impresionase în mod deosebit.

După ce s-a gîndit o clipă, Mark Twain a spus:

— Funerariile lui Aaron Burr...

— Scuzați-mă, domnule, dar Burr a murit cînd dumneavoastră aveai abia un an...

— Tinere, dă-mi voie să-ți string mîna: ești primul reporter înfîlțit de mine care descoperă o greșeală înainte de a fi tipărită!

Și tot despre Mark Twain se spune că, vizitînd un muzeu de istorie dintr-un oraș american, se opripe îndelung în fața unei vitrine, pe fața lui citindu-se o mare tulburare.

— Ce v-a emoționat atît de mult?, l-a întrebat ghidul.

— Această sabie.

— Da, e un obiect de mare importanță istorică, a confirmat ghidul.

— Știu, este sabia lui George Washington...

— Dar cum ați recunoscut-o?!, a întrebat din nou ghidul, abia stăpînindu-și o undă de admirație.

— A, nimic deosebit: așa mi s-a spus în alte cîteva muzee pe care le-am vizitat pînă acum...

Scriitorul englez Lewis Morris se plîngea confratelui său Oscar Wilde că se organizează un fel de conspirație a tăcerii în jurul ultimei sale cărți. Întrebîndu-l ce să facă, Wilde i-a răspuns:

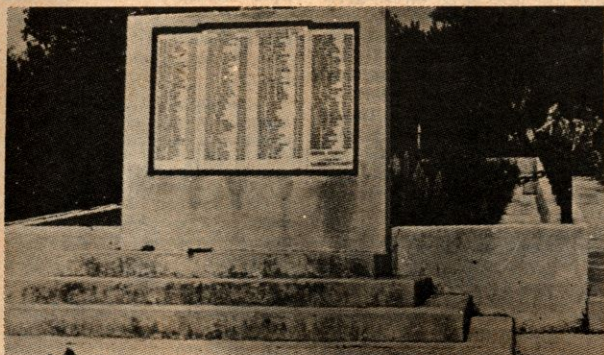
— Alătură-i-te...

POSTA MAGAZIN ISTORIC

IMPORTANT

Nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric! După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

MARTIRII DE LA IP

DAN IOAN, din Satu Mare, ne trimite o emoționantă scrisoare, din care reținem: Să nu-i uităm pe martirii neamului nostru. La Ip, în județul Sălaj, monumentul din fotografia de mai sus amintește de cele peste 150 victime ale masacrului horthyst din noaptea de 13/14 septembrie 1940, an de tristă amintire în viața și istoria poporului nostru.

Turiști de pretutindeni din țară se opresc în fața lui, păstrând un moment de reculegere în memoria victimelor. Așa a făcut și grupul de turiști sătmăreni, din care am făcut și eu parte, vizitând comuna Ip. Tovarășul profesor de istorie Grățian Porța, din localitate, a evocat tragedia care atunci, în 1940, s-a năpustit asupra românilor din Ip.

ÎN 1793, PRIN MOLDOVA ȘI MUNTENIA

În completarea rubricii în București, acum 50 ani, din nr. 2/1987, AUREL POPOVICIU, din București, ne relatează că în Adevărul literar și artistic, din 21 februarie 1937, sînt semnalate notațiile de călătorie prin Moldova și Muntenia, în 1793, ale unui secretar al ambasadorului rus Mihail Kutuzov în drum spre Constantinopol. Suta acestuia număra peste 650 persoane. Au plecat la 15 martie 1793

de la Petersburg și la 24 iunie, același an, au sosit la Iași. „De aici, străbătînd frumoasa Moldovă pe un drum serpind printre văi și dealuri înșesate cu păduri, suita a ajuns la Focșani joi 14 iulie. Descriind platurile moldovene, autorul remarcă epito-reusul lor”. Pretutindeni se văd încă urmele războiului ruso-turc din 1787-1789.

La Focșani, stau trei zile. Aici, în întîmpinarea ambasadorului a ieșit hatmanul miștile valahe „sau așa-numitul spătar” care „le oferă sub corturi so prea bună gustare, după care le împărșește în numele domnitorului [Alexandru Moruzi] esticleșu cu fel de fel de parfumuri”.

La hotarul Bucureștilor, sînt întîmpinați de domnitor care dăruiește ambasadorului un „frumos cal alb”. La 28 iulie, delegația intră în oraș unde rămîne aproape două săptămîni. Au loc schimburi de vizite între domnitor și ambasador. Reședința domnească era „o casă boierească situată pe o înălțime aproape de mitropolie. Palatul domnesc fusese dăruit de austriei în ultimul război. Priveliștea din locuința gospodarului în vale spre oraș — continuă autorul notațiilor — era cu totul minunată”. La un bal, remarcă „obiectul jupînilor și jupînișelor din societatea înaltă de a purta în mîini coroanțe de trandafiri:

La 10 august 1793, delegația a părăsit Bucureștii.

MEDIC, NU ACTRIȚĂ

IOANA STURZA, din București, ne-a scris în legătură cu fragmentele din Jurnalul istoricului R.R. Rosetti, pe care revista noastră le-a publicat în nr. 11/12/1986. Reproducăm un pasaj din scrisoare, însoțindu-l de mulțumirile noastre pentru precizarea pe care o conține: În numărul 12 (237), din decembrie 1986, p. 32, nota 4, nu este vorba de actrița Cécile Sorel, ci de doctorul E. Sorrel, venit cu Misiunea militară franceză și care a îngrijit pe tatăl meu [Ioana Sturza, născută Rosetti, este fiica autorului Jurnalului — n.n.], cînd a fost grav rănit la bătălia de la Războare, 1917, și cu care a rămas prieten ani de zile. Vă rog să binevoiți a comunica aceste erori care ce au făcut selecția textului, introducerea și notele, întrucît știu cît de mult ține Magazin istoric la exactitatea articolelor publicate.

COLECȚII COMPLETE

Alți și alți cititori ai revistei noastre ne scriu, cu justificată mîndrie, că sînt posesorii colecției complete a celor 239 numere ale revistei apărute din aprilie 1967 și pînă în prezent, față de cea fragmente din scrisorile amora dintre aceștia.

RADU BUCUR, student anul III în secția Automatizări și calculatoare a Universității din Craiova: Posed colecția revistei chiar de la primul număr, prin grija bunicului meu, un mare iubitor de istorie. Ea a constituit pentru mine un izvor considerabil de îmbogățire a cunoștințelor acumulate în timpul școlii și liceului. Bineînțeles, imi revine datoria și plăcerea de a o completa în continuare și de a o păstra în bună stare.

Sînt și eu unul dintre vecii și statornicii abonați ai prestigioasei reviste Magazin istoric, care, în bibliotecă mea ocupă un loc de cinste, nelipsindu-mi nici un număr din această admirabilă colecție, ne scrie OCTAVIAN MIERLAȘ, din Baia Mare.

VICTOR IANİSEVSCII, din Iași: Primind al 237-lea număr al revistei (decembrie 1986) am completat și legat al 20-lea volum al colecției mele complete din Magazin istoric. Am participat cu multă plăcere la mai toate concursurile organizate de revistă, antrenînd și copiii mei,

POSTA MAGAZIN ISTORIC

ca elevi și studenți, iar acum și pe nepoți.

Ca iubitor de istorie posed și eu colecția completă a revistei, ne mărturisesc și colonel (r) **NICOLAE BĂRBULESCU**, din Constanța. Sînt abonat și o citesc cu mare interes.

MASCĂ

GHEORGHE DRAGOTĂ, muzeograful, Muzeul Țării Făgărașului din Făgăraș, ne semnalează o interesantă descoperire arheologică făcută în august 1986 în preajma castrului roman de la Cîncșor (com. Voila, jud. Brașov). Este vorba despre o mască feminină, din bronz (în imagine), parte componentă a unui colț de cavalerie romană. Este, după opinia corespondentului nostru, o mască de paradă, unică în colecțiile muzeale din țara noastră. Are înălțimea de 24,5 cm și lățimea de 17 cm. Ea a aparținut, probabil, unui cavalerist din cohorta II Flavia Beasorum, unitate militară auxiliară, alcătuită din tracii, care și avea sediul în castrul de la Cîncșor. Pe baza inventarului arheologic descoperit odată cu ea, plesa a fost datată sec. II-III e.n.

POȘTA CONCURSULUI

NICOLAE ANDREIANU, din Drobeta-Turnu Severin. Transcriem ghidurile dv. privind revista și concursurile organizate, semnificative pentru interesul și atașamentul cu care cititorii noștri urmăresc revista apărută în urmă cu 20 ani! Sînt abonat și cititor permanent al Magazinului Istoric încă de la apariția sa, în aprilie 1967. Aștept cu nerăbdare, în fiecare lună, primirea unui nou număr, deoarece în paginile revistei găsesc multe fapte de viață interesante, care mi umplu sufletul de căldură. Am reușit să particip la concursurile dv. și la ultimul m-am aflat, cu bucurie, printre câștigatori. Felicitări și succese și la edițiile viitoare.

VIORREL PANAIT, din Constanța, dorește să aștepte numele primilor participanți la concursul 30 din 30 ale căror scrisori cu răspunsuri au sosit la redacție. Iată-le, în ordine în care am primit scrisorile lor: **Armin Schein**, **Dumitru Boboșca**, **Nicolae E. Pips Spirea**, **Mihail Coliță**, **Georgian Ionescu**, **Elena Mandache**, **Floarea Tăușan**, **Victor Vernescu**, **Ignat Luca**, **Gheorghe Mihail**, toți din București, precum și **Ioana Dumitru**, din Constanța și **Vasile Ionescu**, din Galați.

IOSIF MICLOS, din com. Tismana, jud. Gorj; **GRIGORE SĂVULESCU**, din com. Irdera de Jos, jud. Dimbovița: După cum am precizat în regulamentul concursului (nr. 11/1986), răspunsurile nu se dau în considerare decât dacă sînt trimise toate o dată, respectiv la toate cele trei serii. Cum dv. ați răspuns doar la una din cele trei serii de întrebări, scrisorile dv. de participare nu pot intra în concurs.

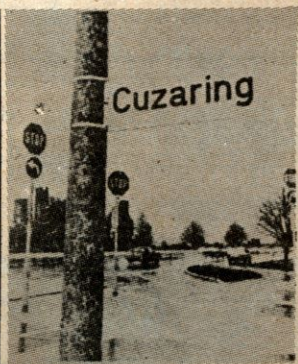
JULIAN MARA, din Dej: Sînt un consecvent cititor al revistei, iar concursurile organizate îmi dau posibilitatea de a-mi reîmprospăta cunoștințele despre istoria patriei și poporului nostru, despre luptele de veacuri duse de înaintașii noștri pentru libertate și independență. M-a bucurat mult organizarea concursului 30 din 30.

ÎNTREBARE

În legătură cu întrebarea nr. 7 din prima serie a concursului 30 din 30, ne-au mai scris și următorii cititori, cărora le mulțumim, pentru atenția cu care ne citesc, felicitându-i, totodată, pentru statornicia lor pasionată față de revistă și de concursurile organizate: **GH. ENACHE**, din București; **ION BRIOTĂ**, din Climpina; **IOAN CRĂCIUN**, din Sibiu; **ȘTEFAN PETRESCU**, din Constanța; **GHEORGHE ARUXANDREI**, din com. Săgna, jud. Neamț; **CORNEL MIHAIL**, din Bacău; **TATIANA COBAN**, din Brașov; **HRISTEA PĂRLĂ**, din Corabia; **ATANASIE DERLAN**, din Oradea; **ION BUZEĂ**, din Brăila; **TEODOR BALMUȘ**, din Timișoara; **ION CARPEN**, din Vălenii de Munte; **CONSTANTIN STOICA**, din București; **VASILE IANZA**, din Petroșani; **ELENA-MARIA DĂRĂMUȘ**, din Petrița; **GHEORGHE MARIUS**, din Tirgu Jiu; **CORNEL DAROLT**, din Brașov.

CALEA CUZA

Ing. TIBERIU MARINESCU, din Cluj-Napoca, ne semnalează, pe baza unei stiri apărute în ziarul **RHEIN-NECKAR-ZEITUNG**, din R.F.G. că la octombrie 1882, în orașul Kirchheim a fost inaugurată „Calea Cuza”. După cum se menționează în articol, „denumirea de „Calea Cuza” a fost dată după numele lui Alexandru Ioan Cuza, primul domnitor al României, care a murit la Heidelberg la 15 mai 1873”.

Prezența lui Cuza la Heidelberg (vezi și Magazin Istoric, nr. 6/1973) este evocată și de o placă comemorativă la Hotelul „Europa”.

În imagine, tablăta indicatoare a „Căii Cuza”, reproducă din ziarul amintit.

MULȚUMIRI

Mulțumim următorilor cititori pentru sentimentele lor de fidelitate față de revistă, pentru urările adresate colectivului nostru: **VASILE COSTEA**, din Tîrnăveni; **CONSTANTIN ȘTEFĂNESCU**, din Suceava; **LAURIAN BUTURE**, din Adjud; **MENDEL FISCHMAN**, din Timișoara; **CONSTANTIN NITA**, din Piatra Neamț; **OVIDIU EFTIMIE**, din com. Bieleș, jud. Prahova; **LIAN ȘI ION BIRTOL**, din Timișoara; **EUGEN KESZTENBAUM**, din Arad; **BALINT CĂTĂLIN**, din București.

PE SCURT

BIANCA ȘI MARIA-VIOLETA CANTILĂ, eleve din Rimnicu-Vilcea: O prezentare a personalității generalului Grigore Cantilă, participant la Războiul de Independență, împreună cu fragmente din jurnalul său, inedit, intitulat Amintiri, Lucruri văzute și trăite, am publicat în nr. 3-6/1977 ale revistei.

Prof. DUMITRU RUSU, din Piatra Neamț, ne relatează despre o călătorie a lui N. Iorga la Piatra Neamț, în martie 1909, prilej cu care a făcut o vizită Elenel Cuza, despre care va scrie apoi în aprilie 1909 (Doamna Elena Cuza) și mai 1909 (Amintiri despre Doamna Elena), evocări reținute în lucrarea Oameni cari au fost (1911).

THEODOR N. TRĂPCEA, din Timișoara. Aveți perfectă dreptate: localitatea Sremski Karlovec se află în R.S.F. Iugoslaviei și nu în R.S. Cehoslovacie, cum dînt-o eroare de transcriere a apărut în nr. 3/1986, p. 41.

CONTENTS (Romanian History) I. Ardeleanu, M.C. Stănescu The Sixtyfifth Anniversary of the Foundation of the Union of Communist Youth ● I. Nestor Archaeologist Alexandru Odobescu (1834-1895) ● R. Harhoiu The Pietroasa Treasure ● E. Diaconu Family Chronicles: Costache ● G.G. Potra Backstage Scheming in Connection of Nicolae Titulescu's Demotion ● R.R. Rosetti 1931: Excerpts from a Diary (V) ● I. Popescu-Puțuri The Arsacides (XVIII) ● I. Calafeteanu The Romanian People Rebuffs Revisionist Agitation ● G. David Retracing the Steps of Vlad the Impaler ● R.Ș. Ciobanu The Travels of the Great Scholar Constantin Cantacuzino (1639-1716) ● In Bucharest, 50 Years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. Ardeleanu, M.C. Stănescu 65 ans depuis la création de l'Union de la Jeunesse Communiste ● I. Nestor L'archéologue Alexandru Odobescu (1834-1895) ● R. Harhoiu Le trésor de Pietroasa ● E. Diaconu Chronique de la famille Costache ● G.G. Potra Les coulisses de la révocation de Nicolae Titulescu ● R.R. Rosetti 1931. Pages de journal (V) ● I. Popescu-Puțuri Les Arsacides (XVIII) ● I. Calafeteanu Le peuple roumain rejette les agitations révisionnistes ● G. David Sur les traces de Vlad l'Empereur ● R. Șt. Ciobanu Les voyages du grand savant Constantin Cantacuzino (1639-1716) ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. Арделяну, М.К. Стănescу 65-я годовщина создания Союза Коммунистической Молодежи ● И. Нестор Археолог Александру Одобеску (1834-1895) ● Р. Хархиу Сокровище в местности Петроаса ● Е. Дьякону Семейные летописи: Костакэ ● Г.Г. Потра Кулисы острашения Николае Титулеску ● Р.Р. Росетти 1931 г. Страницы дневника (V) ● И. Попеску-Пуțурь Армакиды (XVIII) ● И. Калафетяну Румынский народ дает отпор ревизионистской агитации ● Г. Давид По следам господина Влада Ипенеша ● Р.Șт. Чобану Путешествия великого ученого Константина Кантакузино (1639-1716) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) I. Ardeleanu, M.C. Stănescu 65 Jahre seit der Gründung des Verband der Kommunistischen Jugend ● I. Nestor Der Archäologe Alexandru Odobescu (1834-1895) ● R. Harhoiu Der Schatz von Pietroasa ● E. Diaconu Familienchroniken: Costache ● G.G. Potra Weswegen Nicolae Titulescu seines Amts enthoben wurde ● R.R. Rosetti 1931. Seiten aus dem Tagebuch (V) ● I. Popescu-Puțuri Die Arsakiden (XVIII) ● I. Calafeteanu Das rumänische Volk weist die revisionistischen Agitationen zurück ● G. David Auf den Spuren von Vlad der Pfähler ● R. Șt. Ciobanu Die Reisen des grossen Gelehrten Constantin Cantacuzino (1639-1716) ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) I. Ardeleanu, M.C. Stănescu 65 años desde la creación de la Unión de la Juventud Comunista ● I. Nestor El arqueólogo Alexandru Odobescu (1834-1895) ● R. Harhoiu El tesoro de Pietroasa ● E. Diaconu Crónicas de familias: Costache ● G.G. Potra De entre los bastidores de la demisión de Nicolae Titulescu ● R.R. Rosetti 1931. Páginas de diario (V) ● I. Popescu-Puțuri Los Arsácides (XVIII) ● I. Calafeteanu El pueblo rumano rechaza las agitaciones revisionistas ● G. David Por las huellas de Vlad el Empalador ● R. Șt. Ciobanu Los viajes del sabio Constantin Cantacuzino (1639-1716) ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Călea Griviței, nr. 64-66, P.O. BOX 12-201, telex : 10376 profic.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstășel, Marian Ștefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștale și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

